

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΑ
Σχολή Οικονομικών, Επιχειρηματικών και Διεθνών Σπουδών
Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών

*Η Ευρωπαϊκή Πορεία του Ηνωμένου Βασιλείου:
Σχέσεις Βρετανίας – Ευρώπης από την μεταπολεμική εποχή
έως το Brexit*

ΜΠΣ ΔΕΣ – Διεθνείς και Ευρωπαϊκές Σπουδές (11^{ος} Κύκλος)
Διπλωματική Εργασία

Αδριανός Α. Αντωνάκος
ΜΘ15002

Επιβλέπων καθηγητής : Άγγελος Κότιος

Πειραιάς
Δεκέμβριος 2021

Το έργο που εκπονήθηκε και παρουσιάζεται στην υποβαλλόμενη διπλωματική εργασία είναι αποκλειστικά ατομικό/δικό μου. Όποιες πληροφορίες και υλικό που περιέχονται έχουν αντληθεί από άλλες πηγές, έχουν καταλλήλως αναφερθεί στην παρούσα διπλωματική εργασία. Επιπλέον τελώ εν γνώσει ότι σε περίπτωση διαπίστωσης ότι δεν συντρέχουν όσα βεβαιώνονται από μέρους μου, μου αφαιρείται ανά πάσα στιγμή αμέσως ο τίτλος.

(υπογραφή)

**Η Ευρωπαϊκή Πορεία του Ηνωμένου Βασιλείου: Σχέσεις Βρετανίας – Ευρώπης από την
μεταπολεμική εποχή έως το Brexit
Περίληψη**

Η παρούσα διπλωματική εργασία πραγματεύεται την πολιτική ιστορία του Ηνωμένου Βασιλείου μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, και ειδικότερα τις κοινωνικοεμπορικές, πολιτικές και οικονομικές σχέσεις της χώρας με την Ευρώπη και την Ευρωπαϊκή Ένωση, σχέσεις οι οποίες πέρασαν από όλα τα επίπεδα, αντίδρασης, σύγκρουσης, συνύπαρξης, και εν τέλει της σοκαριστικής αποχώρησης από την Ένωση, συνοδευομένης από ποικίλες αντιδράσεις. Γίνεται αναφορά στα ιστορικά σημεία καμπής, όπως την Διάσκεψη του Μπρέτον Γουντς και την Σύμβαση της Στοκχόλμης, που οδήγησε στην δημιουργία της Ελεύθερης Ζώνης Ευρωπαϊκών Συναλλαγών, έπειτα την σύναψη της Συνθήκης των Παρισίων και των Συνθηκών της Ρώμης, την Συνθήκη του Μάαστριχτ, την Συνθήκη της Λισσαβώνας, έως και το πολυσυζητημένο «Brexit», και την σύναψη της συμφωνίας «ΑΥΚΥΣ». Επίσης αναλύονται οι πολιτικές κινήσεις των κύριων ηγετών της χώρας που αναμείχθηκαν ή συντέλεσαν στην δημιουργία της κοινής οικονομικοεμπορικής πορείας της Ευρώπης με την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα - Χάλυβα, από τον Έντουαρντ Χιθ και την Μάργκαρετ Θάτσερ, στον Τζων Μέιτσορ, τον Τόνυ Μπλαιρ και τον Γκόρντον Μπράουν, έως τον Ντέιβιντ Κάμερον, την Τερέζα Μέι, και τον Μπόρις Τζόνσον, ηγέτες διαφορετικοί, αλλά και αρκετά παρόμοιοι στον χαρακτήρα και στις πεποιθήσεις, που παρ' όλα αυτά διατήρησαν τις σχέσεις του Ηνωμένου Βασιλείου με τον υπόλοιπο κόσμο (π.χ. τα κράτη της Κοινοπολιτείας), μέσα από μία σειρά αποφάσεων ο καθένας τους, κυρίως με έμφαση σε διμερείς συμφωνίες, εμπορικές, οικονομικές, ακόμα και στρατιωτικές, με σκοπό να κρατήσουν την χώρα στην θέση της «μεγάλης δύναμης» που βρισκόταν μέχρι πριν τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, παρά την καταληκτική ρήξη στην σχέση Ηνωμένου Βασιλείου – Ευρωπαϊκής Ένωσης, και παρά την απόρριψη του οράματος του γενικότερου «υπερκράτους». Όλα αυτά τα στοιχεία θα σκιαγραφήσουν το προφίλ του «περίεργου εταίρου» κατά τους καιρούς, και την γενικότερη νοοτροπία της χώρας που καθόρισε την αρχή και το τέλος της «Ευρωπαϊκής πορείας» της.

United Kingdom's European Trail: British-European Relations from the post-war era to Brexit

Summary

The present dissertation treats the topic of the political history of the United Kingdom after World War II, and in particular the socio-commercial, political and economic relations of the country with Europe and the European Union, relations which went through all kinds of stages, complaint, conflict, coexistence, and ultimately the shocking withdrawal from the Union, accompanied by various reactions. Historical milestones are referenced, such as the Bretton Woods Conference and the Stockholm Convention, which led to the creation of the European Free Trade Association (EFTA), then the Treaty of Paris and the Treaties of Rome, the Treaty of Maastricht, the Treaty of Lisbon, and finally the much-discussed "Brexit", as well as the conclusion of the "AUKUS" agreement. The political moves of the country's leaders who have been involved in or contributed to the creation of Europe's common economic and trade path with the European Coal-Steel Community are also analyzed, from Edward Heath and Margaret Thatcher, to John Major, Tony Blair and Gordon Brown, to David Cameron, Theresa May, and Boris Johnson, leaders who were different but still quite similar in their beliefs, who nevertheless maintained the United Kingdom's relations with the rest of the world (e.g. the Commonwealth States), each through a series of decisions, mainly with emphasis on bilateral agreements, trade, economy, and even military decisions, in order to keep the country in the position of the "superpower" that existed before World War II, despite the final rupture in the relationship between the United Kingdom and the European Union, and despite the rejection of the vision of the general "superstate". All these elements will outline the profile of the "awkward partner" all along, and the general mentality of the country that determined the beginning and the end of its "European trail".

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	7
1. Περίοδος Προένταξης και Μεταπολεμική Πορεία του Ηνωμένου Βασιλείου:	
Φάση Αντίδρασης και Ελεύθερη Ζώνη Εμπορίου	
1.1. Ανάγκη για Ανασυγκρότηση	8
1.2. Πρώτα Βήματα για την Κοινότητα	9
1.3. Σκοπός της Ζώνης Ελεύθερων Συναλλαγών	10
1.4. Ο «Περίεργος Εταίρος» (the awkward partner).....	11
1.5. ΕΖΕΣ ή ΕΟΚ;	13
2. Εποχή πρώιμης ενταξιακής φάσης στην ΕΕ: Η Πολιτική της Μάργκαρετ Θάτσερ και η Εθνοκεντρική Προσέγγιση για την Ανάταση του Ηνωμένου Βασιλείου	
2.1. Σκιαγράφηση της Ιστορικότερης Σύγχρονης Βρετανίδας Πολιτικού	14
2.2. «Σιδηρά Κυρία»	15
2.3. Αστάθειες και Ασυμφωνίες Περί «Θατσερισμού»	17
2.4. Ενάντια στην Ευρώπη;	20
3. Φάση Σύγκρουσης και Αντιπαράθεσης: Η Πολιτική του Τζων Μείτζορ και η Σύσφιξη Σχέσεων με την Ε.Ε.	
3.1. Μετά την Θάτσερ, ποιος;	23
3.2. Αλληπάλληλες Εσωτερικές Ρήξεις	26
3.3. Καθοριστική Είσοδος στην Ευρώπη	28
3.4. Χάραξη Ευρωπαϊκής Πορείας	31
4. Φάση «Ειρηνικής Συνύπαρξης»: Η Πολιτική Του Τόνου Μπλαιρ Και Η Πορεία Προς Την Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση	
4.1. «Νέοι Εργατικοί»	32
4.2. Το «Μοντέρνο, Ευρωπαϊκό Πρόσωπο» της Βρετανίας.....	34
4.3. Το «φευγαλέο όνειρο»	36
4.4. Αναποφασιστικότητα στην «Ευρωπαϊκή Πορεία»	38

5. Η Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη, Η Συνθήκη Του Μάαστριχτ, Το «Opting-Out», Και Ο «Ευρωσκεπτικισμός»	
5.1. Προς ποια «Ευρώπη» βαδίζουμε;	42
5.2. Συνεχής Ευρωπαϊκή αναποφασιστικότητα	43
5.3. Η «Ηνωμένη Ευρώπη» από διαφορετικές σκοπιές	45
5.4. Ποια Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση;	46
6. Φάση Αποχώρησης από την Ευρωπαϊκή Ένωση: Η Διαδικασία του «Brexit» και η Νέα Εποχή στην Αναζήτηση Εξωτερικών Συνεταίρων και Συμφωνιών	
6.1. Το απρόσμενο αποτέλεσμα	50
6.2. Περί «Brexit»	50
6.3. Ευρωπαϊκό «διαζύγιο» και άμεσες συνέπειες	52
6.4. Οικονομικές, εμπορικές και εσωτερικές συνέπειες	56
6.5. Πολιτικές συνέπειες	57
6.6. Προς ένα αβέβαιο Ευρωπαϊκό μέλλον;	62
Επίλογος	64
Βιβλιογραφία / Ιστογραφία	65

Πρόλογος

«Ταραχώδης», «αμφιλεγόμενη», «περίεργη», «ασυνάρτητη», για την διμερή σχέση μεταξύ Ηνωμένου Βασιλείου και Ευρωπαϊκής Ένωσης μπορούν να χρησιμοποιηθούν πολλά επίθετα για να την περιγράψουν. Μία σχέση που πέρασε από όλα τα επίπεδα, αντίδρασης, σύγκρουσης, συνύπαρξης, και εν τέλει της αποχώρησης· μία σχέση που καθ' όλη την διάρκειά της δεν έτεινε ποτέ προς την μία ή την άλλη πλευρά, ή έτεινε μια από την μία και μια από την άλλη, ανάλογα με τις συνθήκες των καιρών. Στις επτά δεκαετίες που μεσολάβησαν, από το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, μέχρι το δημοψήφισμα για την αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου από την Ένωση, η χώρα είδε μια σειρά από διαφορετικούς ηγέτες, στον χαρακτήρα και στις πεποιθήσεις, στην ιδιοσυγκρασία και στις εσωτερικές και εξωτερικές σχέσεις τους με τον κόσμο. Τι επηρέασε όμως ειδικότερα την Βρετανία για να λάβει αυτήν την σειρά των αποφάσεων, σε αυτήν την «Ευρωπαϊκή πορεία», και γενικότερα, τι επηρεάζει την στάση μιας χώρας στον τρόπο που κυβερνά; Αυτήν την στάση, άλλοτε φιλική, άλλοτε εχθρική, τι την προσδιόρισε; Επίσης, δικαιολογείται η στάση του κράτους από τις ενέργειές του στην σχέση του με την Ευρωπαϊκή Ένωση; Αυτά τα ερωτήματα θα εξετάσω και θα επιχειρήσω να απαντήσω στις επόμενες σελίδες, μέσα από μια ιστορική ανάλυση των διμερών σχέσεων της Βρετανίας με την Ένωση, αλλά και τον υπόλοιπο κόσμο, και την έκβαση αυτών.

Κεφάλαιο 1^ο

Περίοδος Προένταξης και Μεταπολεμική Πορεία του Ηνωμένου Βασιλείου: Φάση Αντίδρασης και Ελεύθερη Ζώνη Εμπορίου

1.1. Ανάγκη για Ανασυγκρότηση

Με γνώμονα τα οικονομικά και πολιτικά συμφέροντα μίας χώρας, κάθε χώρα σκοπεύει ιδανικά στην εσωτερική ευημερία και σε ικανοποιητικές διμερείς σχέσεις με τις άλλες χώρες. Ειδικότερα, στον χώρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπου εφαρμόζεται ενεργά η αρχή του διακυβερνητισμού, είναι αναμενόμενο να υπάρχουν συναφή ενδιαφέροντα σε πολλούς τομείς, παρά το διαφορετικό προφίλ των ευρωπαϊκών περιοχών (όπως για παράδειγμα, οι χώρες της Δυτικής Ευρώπης και της Βαλτικής σε σύγκριση με τις χώρες των Βαλκανίων ή της Ανατολικής Ευρώπης γενικότερα).

Τι επηρεάζει, όμως, την στάση μιας χώρας στον τρόπο που κυβερνά; Τυπικά, μια χώρα επιθυμεί να έχει εμπορικά, οικονομικά, ακόμα και πολιτιστικά προνόμια σε σχέση με τους γείτονές της, και αυτό επιτυγχάνεται με τις εμπορικές διμερείς σχέσεις μεταξύ χωρών, και τις εμπορικές ενώσεις. Για να απολαύει των προνομίων μιας εμπορικής ένωσης μια χώρα, πρέπει να ενταχθεί σε αυτήν, και μία χώρα όπως το Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βορείου Ιρλανδίας (United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland), όπως είναι το πλήρες όνομά του, δεν θα εντασσόταν σε μία ένωση χωρίς να υπάρχει άμεσο όφελος στους οικονομικούς και εμπορικούς της σκοπούς.

Έχοντας αφήσει πίσω και τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, η ανάγκη για ανασυγκρότηση είναι επιτακτική. Με την Γερμανία δεσμευμένη και την υπόλοιπη Ευρωπαϊκή ήπειρο σε δυσμένεια, το Ηνωμένο Βασίλειο βρισκόταν κι αυτό σε αντίστοιχη κατάσταση, οικονομικά αδύναμο, ενώ η αποικιοκρατία πλέον έφτανε στο τέλος της, καθώς οι λαοί υπό βρετανικό καθεστώς με αυξανόμενη ορμή ζητούσαν την αυτοδιάθεσή τους, και εν τέλει απελευθερώνονταν με την σταδιακή απομάκρυνση των στρατευμάτων (π.χ. στην Ινδία και στο Πακιστάν το 1947), εφόσον η διατήρηση του βρετανικού καθεστώτος θα ήταν υπερβολικά δαπανηρή, και πλέον δεν υπήρχαν τα απαιτούμενα χρήματα για να διατηρηθεί. Έτσι λοιπόν, με φόντο την διατήρηση των εμπορικών σχέσεών της με τις παλιές αποικίες της, η παλιά Βρετανική Αυτοκρατορία

μετατράπηκε στην Βρετανική Κοινοπολιτεία, αρχικά με την Διακήρυξη του Μπάλφουρ που την εισήγαγε ως όρο, και έπειτα ιδρύθηκε και επίσημα το 1931 με το Καταστατικό του Γουεστμίνστερ, ώσπου να πάρει την σύγχρονη μορφή της ως «Κοινοπολιτεία των Εθνών» (Commonwealth of Nations), το 1949.

1.2. Πρώτα Βήματα για την Κοινότητα

Η Διάσκεψη του Μπρέτον Γουντς το 1944 έθεσε την αρχή για την οικονομική ανασυγκρότηση σε διεθνές επίπεδο με μια σειρά συμφωνιών, όπως αυτήν για την ίδρυση του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, με σκοπό την διατήρηση της σταθερότητας στις συναλλαγματικές ισοτιμίες και στις χρηματοοικονομικές ροές, και γενικότερα προήγαγε την διάθεση για διεθνή συνεργασία μεταξύ των χωρών του κόσμου σε οικονομικό και εμπορικό επίπεδο. Στην συνέχεια, με την σύναψη της Συνθήκης των Παρισίων το 1951, που οδήγησε στην δημιουργία της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα-Χάλυβα (ΕΚΑΧ), ξεκινούσε η νέα εποχή συνύπαρξης και συνεργασίας στον ευρωπαϊκό χώρο, και ο δρόμος για την ενοποίηση των χωρών σε οικονομικό και εμπορικό επίπεδο. Παρ' όλα αυτά το Ηνωμένο Βασίλειο δεν επέλεξε να ενταχθεί στην κοινότητα αμέσως, αφήνοντας να περάσουν περίπου 10 χρόνια μέχρι να ξεκινήσει τις προσπάθειες ένταξης, και πάνω από 20 χρόνια μέχρι να το κάνει επίσημα. Με τον έναν ή με τον άλλον τρόπο, έδειχνε μία αλλόκοτη στάση στα κοινά της Ευρώπης,

Τα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα-Χάλυβα, που έμελλε αργότερα να αποτελέσει μέρος της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας, και εν τέλει στις μέρες μας, να οδηγήσει στην Ευρωπαϊκή Ένωση, απολαύουν μιας σειράς προνομίων σε οικονομικό και εμπορικό επίπεδο, καθώς μετέχουν σε έναν κοινό οικονομικό χώρο (Ευρωπαϊκός Οικονομικός Χώρος – European Economic Area), και διατηρούν εμπορικές σχέσεις μεταξύ τους χωρίς δασμούς. Όμως, υπάρχουν και οι περιπτώσεις όπου ένα κράτος θέλει να μετέχει σε αυτόν τον κοινό οικονομικό χώρο, χωρίς να θέλει να ενταχθεί στην ίδια την κοινότητα. Έτσι και το Ηνωμένο Βασίλειο, που αποσκοπούσε στο κοινό εμπόριο, αλλά όχι και στις κοινές οικονομικές πολιτικές, και ό,τι άλλο συνέπιπτε από την συμμετοχή μιας χώρας στην Κοινότητα.

Αυτός ο σκοπός εκπληρώθηκε με την δημιουργία της Ευρωπαϊκής Ζώνης Ελεύθερων Συναλλαγών (ΕΖΕΣ, European Free Trade Association – EFTA), η οποία δημιουργήθηκε με την σύμβαση που υπεγράφη στην Στοκχόλμη στις 4 Ιανουαρίου του 1960, μεταξύ της Αυστρίας, της Δανίας, της Νορβηγίας, της Πορτογαλίας, της Σουηδίας, της Ελβετίας, και του Ηνωμένου

Βασιλείου, με σκοπό την απελευθέρωση του εμπορίου μεταξύ των χωρών-μελών της Ζώνης, και την προώθηση του ελεύθερου εμπορίου με τον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο. Ταυτόχρονα, η ΕΖΕΣ επιτρέπει στα κράτη-μέλη της να συνάπτουν διμερείς εμπορικές συμφωνίες με άλλες χώρες, εφόσον το αποφασίσουν, αλλά παρ' όλα αυτά, η ίδια η ΕΖΕΣ δεν αποτελεί τελωνειακή ένωση, δεν εκτελεί νομοθετικό έργο, και δεν αποσκοπεί σε πολιτικές συμφωνίες.

Τα μέλη μίας ζώνης ελεύθερων συναλλαγών αποδέχονται την ελευθερία του εμπορίου όσον αφορά στις μεταξύ τους συναλλαγές, αλλά ακολουθούν ανεξάρτητη οικονομική πολιτική σε όλα τα άλλα ζητήματα. Επιπλέον, δεν επιβάλλονται δασμοί επί των εισαγωγών τους, όμως θα επιβάλλονται στις εισαγωγές από τρίτες χώρες, τα μέλη της ζώνης ακολουθούν ίδια δασμολογική πολιτική έναντι του λοιπού κόσμου. Ουσιαστικά, μία ζώνη ελεύθερων συναλλαγών σημαίνει για τα μέλη της, ελευθερία εμπορίου, χωρίς κοινούς εξωτερικούς δασμούς, ελεύθερη μετακίνηση συντελεστών παραγωγής, κοινό νόμισμα, και κοινή δημοσιονομική πολιτική. Για το Ηνωμένο Βασίλειο, αυτό ήταν ένα πολύ ευνοϊκό σενάριο, εφόσον με την συμμετοχή στην ΕΖΕΣ θα είχε τα προνόμια του ελεύθερου εμπορίου με τον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο, χωρίς την δημοσιονομική πολιτική, και το κοινό νόμισμα, που θα προέκυπταν στο προσεχές μέλλον. Οι διεθνείς όροι εμπορίου εξισώνουν την διεθνή προσφορά με την διεθνή ζήτηση αγαθών, και εφόσον το καθεστώς του ελεύθερου εμπορίου είναι ανώτερο από το καθεστώς της αυτάρκειας, οι επιτυχείς διμερείς σχέσεις στο εμπόριο ευνοούν την οικονομία μιας χώρας έτι περισσότερο.

1.3. Σκοπός της Ζώνης Ελεύθερων Συναλλαγών

Η Ζώνη υπήρξε ως αντίβαρο για την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα, μάλιστα δεν ήταν σπάνιο το προσωνύμιο των χωρών-μελών των μεν ως «Εξώτερες Επτά» (Outer Seven), των δε ως «Ενδότερες Έξι» (Inner Six) σε άμεσο συσχετισμό με την Κοινότητα. Προσέφερε την δυνατότητα εδραίωσης μίας ενιαίας αγοράς στις χώρες του Δυτικού μπλοκ της Ευρώπης, με έναν διαφορετικό τρόπο και διαφορετικές μεθόδους από την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα, έπειτα και από τις προσπάθειες του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης, και μόλις έναν χρόνο μετά από την υπογραφή των Συνθηκών της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας και της Ευρατόμ. Μετά από δεκαοκτώ μήνες διαπραγματεύσεων ανάμεσα στις χώρες του ΟΟΣΑ και απέναντι στην ΕΟΚ, την εδραίωση, και την εκπνοή της πρώτης δεκαετίας της, η Ευρωπαϊκή Ζώνη Ελευθέρων Συναλλαγών απέδειξε την επιτυχία της

και με το παραπάνω. Οι δασμοί στα εσωτερικά αγαθά μέσα στην ΕΖΕΣ είχαν διαγραφεί πλήρως μέσα σε έξι χρόνια αντί για εννέα όπως στο αρχικό πλάνο, όμως το σημαντικότερο στοιχείο στην βάση του Συντάγματος της Στοκχόλμης, ήταν το ότι επέτρεπε την ελαστικότητα στον εμπορικοοικονομικό τομέα, επιτρέποντας ταυτόχρονα στα κράτη-μέλη να ακολουθήσουν κινήσεις ορθότερες, περισσότερο ταιριαστές στις εκάστοτε καταστάσεις, οδηγώντας στην αβίαστη οικονομική και πολιτική ποικιλότητα χωρίς αχρείαση ένταση και σε αντιστοιχία με την ΓΕΣΔΕ/GATT (Γενική Συμφωνία Δασμών και Εμπορίου, General Agreement on Tariffs and Trade) δεν χρειαζόταν τα μέλη της ΕΖΕΣ να προβλέψουν το μέλλον σε υπερβολικό βαθμό όσον αφορά το εμπόριο. Εφόσον όλα τα κράτη-μέλη, ανεξαρτήτως πολιτικού χαρακτήρα, μπορούσαν να συμμετέχουν στην Ελεύθερη Ζώνη γιατί εξαρτώνταν από το εμπόριο για να μπορέσουν να ευδοκιμήσουν. Η «ιδέα» της δημιουργίας της Ευρωπαϊκής Ζώνης Ελεύθερων Συναλλαγών ξεκίνησε από την Ελβετία, ως απάντηση στην «δύσκαμπτη και πολιτικά κατασταλτική», κατ' εκείνη, Συνθήκη της Ρώμης, και η ίδια με καλή διάθεση να δώσει το παράδειγμα, και να «χτίσει» καινούργιες γέφυρες με τα υπόλοιπα κράτη της Ευρώπης και του κόσμου.

1.4. Ο «Περίεργος Εταίρος» (the awkward partner)

Βέβαια, το Ηνωμένο Βασίλειο επεδείκνυε όχι και τόσο συγκαταβατική συμπεριφορά ως μέλος της ΕΖΕΣ. Παρά την επιτρεπόμενη οικονομική και πολιτική ποικιλότητα της Ζώνης, η Βρετανία έκανε τα άλλα κράτη-μέλη να ωχριούν μπροστά της από άποψη ευρωστίας, και γενικότερα δυσαρέστησε την Ελβετία όπως και τις Σκανδιναβικές αλλά και τις άλλες ουδέτερες χώρες (Αυστρία, Πορτογαλία) με τις απόψεις της, δηλαδή την γενικότερη αναποφασιστικότητα κρυμμένη πίσω από τον σκεπτικισμό και την ευρύτερη ανησυχία, και τελικά το φαινόμενο FOMO (fear of missing out). Ο Τζέφρι Σμιθ, συγκεκριμένα, μίλησε για «μια κάποια σχιζοφρένεια» από πλευράς της Βρετανικής συμπεριφοράς, παραθέτοντας τα εξής: «Μιλάμε για διεύρυνση της Ευρώπης των Έξι στην Ευρώπη των Δέκα, αλλά σκεφτόμαστε απλώς σχετικά με την ένταξη της Βρετανίας στην Κοινή Αγορά. Αυτό σημαίνει ότι υποθέτουμε, πιθανόν υποσυνείδητα, είτε πως η Σκανδιναβία θα δεχτεί ευχαρίστως τις όποιες ρυθμίσεις η Βρετανία διαπραγματεύεται με τις Βρυξέλλες ή ότι δεν θα υπάρξει ιδιαίτερη δυσκολία να ταιριάξουμε με τα σκανδιναβικά έθνη (και, ως εκ τούτου, τις άλλες χώρες της ΕΖΕΣ) στο νέο πρότυπο για την

Ευρώπη».¹ Στο μεταξύ, όσο περνούσε ο καιρός, τόσο περισσότερο επαναλαμβανόταν η εξέταση των υπολοίπων κρατών-μελών της Ζώνης για την μελλοντική συμμετοχή τους στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα, και η ξεχωριστή αλληλεξάρτηση που υπήρχε ανάμεσα στα Σκανδιναβικά κράτη με τον έναν τρόπο ή τον άλλον ήταν ιδιαίτερα ελκυστικός λόγος για την ομαδική τους ένταξη στην Κοινότητα. Υπήρξε η πρόταση για οικονομικό οργανισμό που θα αφορά μόνο τις Σκανδιναβικές χώρες, όμως τελικά η Φινλανδία δεν επικύρωσε την συμφωνία, και έτσι η Δανία μπήκε στην Κοινότητα, και οι υπόλοιπες τρεις Σκανδιναβικές Χώρες (Σουηδία, Νορβηγία, Ισλανδία) υπέγραψαν διμερή συμφωνία περί του διεθνούς εμπορίου με την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα. Από μεριάς Βρετανίας, δεν άλλαξε κάτι ιδιαίτερο.

Ήδη από το 1961, το Ηνωμένο Βασίλειο ξεκίνησε τις προσπάθειές του να ενταχθεί στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα, και αρμόδιος εχρίσθη ο Υπουργός Επικρατείας Έντουαρντ Χιθ, μα η αίτηση προσχώρησης απορρίφθηκε με το βέτο που άσκησε η Γαλλική κυβέρνηση το 1963. Ο Πρόεδρος της Γαλλικής Δημοκρατίας Σαρλ Ντε Γκωλ ήταν ανήσυχος σχετικά με την άμεση σχέση της Βρετανίας με την Αμερική, η οποία θεωρούσε πως μπορεί να προκαλέσει φαινόμενο πολιτικής απομόνωσης στο εσωτερικό της Δυτικής Ευρώπης· η απόρριψη του αιτήματος δυσαρέστησε αρκετά τον Χιθ, όμως επέμεινε στις φιλοευρωπαϊκές θέσεις του και δεν παραιτήθηκε από τις διαδικασίες. Το 1967, υπήρξε δεύτερη προσπάθεια αίτησης προσχώρησης προς την Κοινότητα, αλλά ασκήθηκε δεύτερο βέτο κατά σειρά από την Γαλλική κυβέρνηση. Τελικά το πρώτο πράσινο φως υπήρξε αφού ξεκίνησαν οι διαπραγματεύσεις με τον επόμενο Πρόεδρο της Γαλλικής Δημοκρατίας, Ζωρζ Πομπιντού, και τους υπόλοιπους εταίρους της ΕΟΚ το 1969, μετά την άρση του βέτο του Ντε Γκωλ από μέρος του, και τελικά ολοκληρώθηκαν το 1971 με επιτυχία. Παράλληλα υπήρξε φόβος με την πιθανή είσοδο του Ηνωμένου Βασιλείου στην Κοινότητα, να πάρουν τα Αγγλικά την θέση των Γαλλικών ως επίσημη γλώσσα της Κοινότητας, όμως με επιστολή του προς τον Πομπιντού ο Χιθ διαβεβαίωσε πως η Γαλλική θα παραμείνει η γλώσσα των εργασιών της κοινότητας, και πως «δεν έχει σκοπό» να αλλάξει αυτό². Επίσης, ανέφερε σχετικά με το Ηνωμένο Βασίλειο, πως «είναι μέρος της Ευρώπης από γεωγραφικής, παραδοσιακής, ιστορικής, και πολιτισμικής απόψεως». Η χώρα εισήχθη επιτυχώς, τελικά, στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα, την 1^η Ιανουαρίου του 1973,

¹ Smith, G. (1969, 12 August). *Scandinavia and the Six: A Tragedy In The Making?*, London: The Times.

² The National Archives (TNA) (1971, 27 May). TNA: FCO 26/859: *Anglo-French Cultural Ties, 1971*. The National Archives website. Available at

https://www.nationalarchives.gov.uk/pathways/citizenship/brave_new_world/docs/anglo_french.htm

μετά από την επιτυχή υπογραφή και επικύρωση της Συνθήκης Προσχώρησης του 1972³, μαζί με την Δανία και την Ιρλανδία, ενώ η Νορβηγία απέρριψε την Συνθήκη μέσω δημοψηφίσματος. Αυτό όμως δημιουργεί μία σχετική διαμάχη μπροστά στην Βρετανική Κυβέρνηση, οδηγώντας τους Εργατικούς να ζητήσουν επαναδιαπραγμάτευση όρων συμμετοχής στην Κοινότητα, και τελικά οι τόνοι ηρεμούν με την διεξαγωγή δημοψηφίσματος περί της παραμονής στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα, το οποίο και την θεμελίωσε με το 67,23% των ψήφων στο «Ναι» και το 32.77% των ψήφων στο «Όχι».

1.5. ΕΖΕΣ ή ΕΟΚ;

Η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα μπορεί να δείχνει ότι εξυπηρετεί περισσότερους στόχους από την Ευρωπαϊκή Ζώνη Ελευθέρων Συναλλαγών, αλλά δεν μπορεί να αρνηθεί κανείς πως η δεύτερη εκπλήρωσε και εκπληρώνει ακόμα τον σκοπό ύπαρξής της. Αν και υπήρξαν προοπτικές, προσπάθειες και αντιπαραθέσεις σχετικά με την συγχώνευση των δύο Ενώσεων, καμία δεν κατάφερε να επιφέρει αυτό το αποτέλεσμα, καθώς εξυπηρετούν η καθεμιά διαφορετικά συμφέροντα σε διαφορετικούς ορίζοντες. Ήταν παρ' όλα αυτά ξεκάθαρο, το ποιον χώρο θα διάλεγε το Ηνωμένο Βασίλειο, για να αποφύγει την οποιαδήποτε συσχέτιση με υπερεθνικά πολιτικά θέματα' η Ευρώπη όμως, θα είχε την τελευταία λέξη, ή έτσι τουλάχιστον φαινόταν, κρίνοντας από την συνεχή αντίθεση μεταξύ του Χιθ και της Θάτσερ, για τις φιλοευρωπαϊκές και ευρωσκεπτικιστικές θέσεις που διατηρούσαν, μέχρι και την τελική υπογραφή της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Πράξης, που θα πυροδοτούσε την περαιτέρω Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση. Το μόνο σίγουρο ήταν πως η φράση «περίεργος εταίρος» θα γινόταν ταυτόσημη του Ηνωμένου Βασιλείου σε όλα τα πολιτικά θέματα της Οικονομικής Κοινότητας.

³ *Text of the Treaty of Accession of the Kingdom of Denmark, Ireland, the Kingdom of Norway and the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland to the European Economic Community and to the European Atomic Energy Community.* <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:11972B/TXT&from=EN>

Κεφάλαιο 2^ο

Εποχή πρώιμης ενταξιακής φάσης στην ΕΕ: Η Πολιτική της Μάργκαρετ Θάτσερ και η Εθνοκεντρική Προσέγγιση για την Ανάταξη του Ηνωμένου Βασιλείου

2.1. Σκιαγράφηση της Ιστορικότερης Σύγχρονης Βρετανίδας Πολιτικού

Εάν αναλογιστούμε την πορεία της ιστορίας της πολιτικής του Ηνωμένου Βασιλείου, δεν θα μπορούσαμε να παραλείψουμε μία από τις πιο εμβληματικές μορφές της χώρας, σε πολιτικό αλλά και ιστορικό επίπεδο. Η Μάργκαρετ Θάτσερ υπήρξε μέλος της Βουλής των Κοινοτήτων από το 1959, αρχηγός του Συντηρητικού Κόμματος (Conservatives) του Ηνωμένου Βασιλείου και Αρχηγός της Αντιπολίτευσης από το 1975 έως το 1990, και Πρωθυπουργός του Ηνωμένου Βασιλείου από το 1979 έως το 1990. Μάλιστα, δε, υπήρξε η πρώτη γυναίκα που έλαβε τα δύο αυτά αξιώματα στην χώρα, και οι νεοφιλελεύθερες πολιτικές της κινήσεις στην μεταπολεμική εποχή, υπήρξαν επαναστατικές και τόσο αμφιλεγόμενες για τα μέλη της κυβέρνησης, όσο και για τον λαό, σε όλη την διάρκεια της θητείας της, και κατακρίθηκαν από πολύ κόσμο, σε σημείο που έλαβαν ιδεολογική διάσταση, με το όνομα «Θατσερισμός» (Thatcherism).

Το 1959, η Θάτσερ εκλέχθηκε ως μέλος της Βουλής με το κόμμα των Συντηρητικών για το Φίντσεϊ, και για την επόμενη δεκαετία είχε μικρότερες θέσεις στην Βουλή μέχρις ότου να γίνει σκιώδης εκπρόσωπος τύπου για την παιδεία, και το 1970 να εισέλθει στο Υπουργικό Συμβούλιο ως Υπουργός Παιδείας. Όσο ακόμα ήταν στην αντιπολίτευση οι Συντηρητικοί, η Θάτσερ αναμετρήθηκε με τον Έντουαρντ Χιθ για την αρχηγία του κόμματος το 1975, και νίκησε τις εκλογές, προς έκπληξη πολλών. Το 1979, το κόμμα των Συντηρητικών κέρδισε τις εκλογές και η Μάργκαρετ Θάτσερ αντικατέστησε τον Τζέιμς Κάλλαχαν, τον προηγούμενο Πρωθυπουργό της χώρας, που είχε το αξίωμα από το 1976.

Οι νεοφιλελεύθερες θέσεις της Θάτσερ είχαν σίγουρη επιρροή από τον Κεϋνσιανισμό, δηλαδή την μακροοικονομική θεωρία που αναπτύχθηκε κατά τα χρόνια της Μεγάλης Ύφεσης από τον Βρετανό οικονομολόγο Τζων Μέϋναρντ Κέϋνς (και ακολούθησε την οικονομική αντίληψη και εξέλιξη του κόσμου από την μεταπολεμική εποχή και έπειτα), η οποία στηρίζεται

σε τρεις βασικές αρχές πάνω στο πώς λειτουργεί η οικονομία⁴: πρώτον, η συνολική ζήτηση επηρεάζεται από πολλές οικονομικές αποφάσεις, στον ιδιωτικό και στον δημόσιο τομέα, δεύτερον, οι τιμές και ειδικά οι μισθοί ανταποκρίνονται αργά στις αλλαγές της προσφοράς και της ζήτησης, και τρίτον, οι αλλαγές στην συνολική ζήτηση, είτε αναμενόμενες είτε όχι, έχουν τον πιο δυνατό αντίκτυπο στην εργασία, και όχι στις τιμές. Υποστηρίζει, λοιπόν, πως η συνολική ζήτηση εργασίας λόγω αναγκών σε οικονομικό επίπεδο δεν συνάδει απαραίτητα με τα ποσοστά προσφοράς της, και πως «η ανισομερής συνολική ζήτηση στον εργασιακό τομέα θα μπορούσε να οδηγήσει σε μακροχρόνιες περιόδους υψηλής ανεργίας». Σε περιόδους οικονομικής κρίσης, όπως την περίοδο μετά το κραχ του 1929, και την πετρελαϊκή κρίση στα μέσα της δεκαετίας του '70, όπου η παγκόσμια οικονομία δέχθηκε σκληρά πλήγματα, αυτές οι θέσεις ήταν μόνο η αρχή της αλλαγής που η Μάργκαρετ Θάτσερ είχε σκοπό να φέρει στο Ηνωμένο Βασίλειο, για τις δύο δεκαετίες της Πρωθυπουργικής θητείας της.

2.2. «Σιδηρά Κυρία»

Η αρχή της θητείας της απέβη δύσκολη, καθώς η ανεργία βρισκόταν σε πολύ υψηλά επίπεδα, όμως η οικονομία βαθμιαία σταθεροποιήθηκε μέσα από τις νεοφιλελεύθερες θέσεις και κινήσεις της, οι οποίες περιείχαν και μία σειρά από ιδιωτικοποιήσεις φορέων που διαχειρίζονταν από το δημόσιο μέχρι εκείνη την στιγμή, με σκοπό να διαχειριστούν πιο αποτελεσματικά. Αυτό όμως, οδήγησε στον εσωτερικό διχασμό των Συντηρητικών, που συνέχισε να χαρακτηρίζει τις σχέσεις της Θάτσερ για όλη της την πολιτική θητεία.

Τον Απρίλιο του 1982, ο δικτάτορας της Αργεντινής, Λεοπόλντο Γκαλτιέρι, προχώρησε στην κατάληψη των νήσων Φώκλαντ, με το τέλος του πολέμου να φέρνει την ήττα για την Αργεντινή, και την νίκη για το Ηνωμένο Βασίλειο, με αποτέλεσμα το κύρος της Θάτσερ να ανέβει ακόμα περισσότερο και εν τέλει, να της χαρίσει την νίκη στις εκλογές του 1983, για δεύτερη φορά. Χαρακτηριστικά η Θάτσερ είπε στην ομιλία της μετά το πέρας του πολέμου στα Φώκλαντ: «Αυτό που έχει πράγματι συμβεί είναι πως τώρα, για άλλη μια φορά, η Βρετανία δεν είναι διατεθειμένη να υποστεί πίεση από κανέναν. Έχουμε πάψει να είμαστε έθνος σε υποχώρηση.

⁴ Jahan, S. (2014, September). *What is Keynesian Economics?* Finance & Development, International Monetary Fund. <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2014/09/basics.htm>

Έχουμε βρει, αντίθετα, μία νέα αυτοπεποίθηση [...]»⁵. Η Χιλή, λόγω της αντιπαλότητάς της με την Αργεντινή, τάχθηκε με το μέρος του Ηνωμένου Βασιλείου. Αυτή η κίνηση του τότε δικτάτορα της Χιλής, Αγκούστο Πινοσέτ, επηρέασε την Θάτσερ σχετικά με τις ελεύθερες αγορές, καθώς η ίδια εμμέσως αποδέχτηκε πως τού έχει «υποχρέωση», λέγοντας πως οι εχθροί του τον μισούσαν λόγω της «επιτυχίας» του να μεταμορφώσει την οικονομία της Χιλής από το 1973 έως το 1990, αν και οι ενέργειές του μάλλον έφεραν σε δεινότερη κατάσταση την χώρα, παρά έκαναν καλό, εφόσον το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν της Χιλής έπεσε δύο φορές κατά 12% και 15%, και καθ' όλη την θητεία του είχε μέση ανάπτυξη μόλις 2.6%, ενώ τις προηγούμενες δύο δεκαετίες η χώρα είχε σταθερή ανάπτυξη 4% κάθε χρόνο. Με το τέλος της περιόδου των αποκλειστικά ελεύθερων αγορών, τα επίπεδα φτώχειας και κοινωνικής ανισότητας είχαν αυξηθεί κατακόρυφα, με το 40% περίπου του πληθυσμού της Χιλής να ζει κάτω από τα όρια της φτώχειας. Ο Πινοσέτ ακολούθησε τις νεοφιλελεύθερες οικονομικές πολιτικές του Αμερικανού οικονομολόγου Μίλτον Φρίντμαν, τις οποίες αποφάσισε και η Θάτσερ να ακολουθήσει για το Ηνωμένο Βασίλειο, μαζί με τον Ρόναλντ Ρήγκαν, ο οποίος εξελέγη πρόεδρος των Ηνωμένων Πολιτειών στις εκλογές του 1981. Οι δύο υποστήριξαν ο ένας τον άλλον ακράδαντα στην εφαρμογή των νεοφιλελεύθερων μεταρρυθμίσεων στην πολιτική των δύο χωρών, και έφεραν αλλαγές που προκάλεσαν πολλές αντιδράσεις, καθώς με την αλλαγή προς την δεκαετία του '80, το Ηνωμένο Βασίλειο δεν ήταν ακόμα έτοιμο για την οικονομική αλλαγή που θα ερχόταν' μια αλλαγή η οποία είχε για πλήρη της να νικήσει τον σοσιαλισμό, και να αποκτήσει ξανά το κράτος τις γερές οικονομικές βάσεις που είχε πριν τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και που με το τέλος του είχαν αρχίσει να κλονίζονται, καθώς ο πόλεμος αποδείχθηκε πολυέξοδος οικονομικά, παρά την θεωρητική «νίκη» της Μεγάλης Βρετανίας, και αποδυνάμωσε ταυτόχρονα και το επεκτατικό φρόνημα λόγω της αποαποικιοποίησης, εφόσον αποδείχθηκε και η διατήρηση των αποικιών πολυέξοδη για την χώρα, καθώς επίσης και από τις ενέργειες της κυβέρνησης των Εργατικών μετά την άνοδό τους στην κυβέρνηση με το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου (κυρίως λόγω των κρατικοποιήσεων στον τομέα της βιομηχανίας, όπως π.χ. των υπηρεσιών ηλεκτρισμού, αερίου, σιδήρου, άνθρακα, οδοδικτύων, σιδηροδρόμων και αερομεταφορών).

⁵ Thatcher, M. (1982, July 3). *Speech to Conservative Rally at Cheltenham*. Margaret Thatcher Foundation.

<https://www.margaretthatcher.org/document/104989>

2.3. Αστάθειες και Ασυμφωνίες Περί «Θατσερισμού»

Ο «Θατσερισμός» κατά βάση υποστηρίζει τις ελεύθερες αγορές, ενώ ταυτόχρονα εστιάζει στην υπεράσπιση της εγχώριας οικονομίας και εργασιακής ζωής, χωρίς την γενικότερη παρέμβαση της κυβέρνησης⁶ και με έμφαση στο άτομο. Λόγω της επαναστατικής του φύσης ως ιδεολογία, πολλοί αποπειράθηκαν να δώσουν ορισμό στον Θατσερισμό, τόσο όσοι τον επιδοκίμασαν αλλά και όσοι τον αποδοκίμασαν (κυρίως τα μέλη της Αριστεράς), καταλήγοντας σε αμφιλεγόμενα αποτελέσματα. Ο Πήτερ Ρίντελ, τον όρισε ως ένα «μείγμα από συναισθήματα και προκαταλήψεις παρά μία συνεκτική, βιώσιμη ιδεολογία»⁷. Κατά τον Πήτερ Τζένκινς, ο Θατσερισμός είναι «περισσότερο στυλ παρά ιδεολογία»⁸. Από την άλλη μεριά, ο Ντένις Κάβαναγκ υποστηρίζει ότι η Θάτσερ «έχει μία σειρά από πολιτικές ιδέες, οι οποίες καθοδηγούν την συμπεριφορά της»⁹, με βάση την ελάχιστη δυνατή παρέμβαση της κυβέρνησης, την σημαντικότητα της ατομικής ευθύνης, ένα δυνατό κράτος που επιδεικνύει ισχυρή άμυνα και υποστηρίζει το κράτος δικαίου, την άρνηση προς τον υψηλό δανεισμό, και την διεκδίκηση χαμηλών φόρων και ασφάλειας χρημάτων, δηλαδή μία αντίδραση προς την αποτυχία της κοινωνικής πολιτικής στην μεταπολεμική εποχή, μετά το 1945.¹⁰ Ο δε Νάιτζελ Λώσον, Υπουργός Οικονομικών της Θάτσερ από το 1983 έως το 1989, και ιδιαίτερος ευρωσκεπτικιστής, τον όρισε ως «μια μίξη από ελεύθερες αγορές, χρηματοπιστωτική πειθαρχία, αυστηρό έλεγχο στις δημόσιες δαπάνες, μείωση φόρων, εθνικισμό, τις «Βικτωριανές Αρχές» της αυτοβοήθειας κατά τον Σάμουελ Σμάιλς, ιδιωτικοποιήσεις, και μία δόση λαϊκισμού»¹¹.

Η ίδια η Θάτσερ, όμως, θεμελίωσε τις θέσεις της και τις μεταρρυθμίσεις της για οικονομική, κοινωνικοπολιτική και γενικότερη εθνική ανάκαμψη με ατομοκεντρικό άξονα, με συνθήματα όπως «το πρόβλημα με τον σοσιαλισμό είναι πως εν τέλει σου τελειώνουν τα λεφτά των άλλων», «δεν υπάρχει αυτό που λέμε κοινωνία· υπάρχουν άνδρες και γυναίκες ως άτομα, και

⁶ BBC (2013, April 10). *What is Thatcherism?* (άρθρο στο Διαδίκτυο). <https://www.bbc.com/news/uk-politics-22079683>

⁷ Riddell, P. (1983). *The Thatcher Government*. London: Martin Robertson, σελ. 7.

⁸ Jenkins, P. (1987). *Mrs Thatcher's Revolution: the ending of the socialist era*. London: Johnathan Cape, σελ. 168

⁹ Kavanagh, D. (1987). *Thatcherism and British politics: The end of consensus?* Oxford: OUP, σελ. 10.

¹⁰ Holmes, M. (1989). *Thatcherism Defined*. In: *Thatcherism*. London: Palgrave Macmillan, σελ. 3.

¹¹ Lawson, N. (1992). *The View from No 11: Memoirs of a Tory Radical*. London: Bantam Press.

υπάρχουν και οι οικογένειες», «δεν μπορεί να υπάρξει ελευθερία χωρίς την οικονομική ελευθερία», «αξίζει να ξέρεις τον εχθρό γιατί κάποια στιγμή ίσως έχεις την ευκαιρία να τον μετατρέψεις σε φίλο». Στους δε αντιφρονούντες της, που δεν την υποστήριξαν λόγω του φύλου της, απάντησε με επιχειρήματα όπως: «στην πολιτική, αν θες να ειπωθεί κάτι, ρώτα έναν άντρα, αν θες να γίνει κάτι, ρώτα μια γυναίκα», «το σπίτι θα πρέπει να είναι το κέντρο αλλά όχι τα σύνορα στην ζωή μιας γυναίκας», και «εάν οι κριτές μου με έβλεπαν να περπατώ επάνω στον Τάμεση, θα έλεγαν ότι το κάνω επειδή δεν ξέρω κολύμπι».

Στον Προϋπολογισμό του 1979, μείωσε τον φόρο ανώτατου συντελεστή στο 23% και αύξησε την έμμεση φορολογία κατά 17%, και στους Προϋπολογισμούς του 1980 και 1981 εφήρμοσε την ενδιάμεση οικονομική στρατηγική, για να μειώσει τον πληθωρισμό, αλλά αυτό είχε ως αποτέλεσμα να μειωθεί η παραγωγή. Το 1986 εισήγαγε τον νόμο περί οικονομικών υπηρεσιών, που επιτρέπει σε οποιονδήποτε να συναλλάσσεται στο χρηματιστήριο, και το 1990 εισήγαγε την περίφημη «κοινωνική χρέωση», που είχε τα ακριβώς αντίθετα αποτελέσματα στην Βρετανική οικονομία από αυτά που ήθελε να φέρει.

Παρά την γενική της επιθυμία να βοηθήσει την χώρα της, οι προσπάθειες της Θάτσερ δεν ήταν πάντα επιτυχημένες, αφού κατάφερε να εξοργίσει τα συνδικάτα, στα οποία είχε στραφεί εναντίον, αποκαλώντας τα με τον όρο «εσωτερικός εχθρός», ειδικά μετά την τρίτη εκλογή της ως πρωθυπουργού, και με κορυφαίο γεγονός την απεργία των ανθρακωρύχων που έλαβε χώρα από τον Μάρτιο του 1984 μέχρι τις 3 Μαρτίου 1985 από την Εθνική Ένωση Ανθρακωρύχων (National Union of Mineworkers). Τα συνδικάτα κατείχαν εξέχουσα δύναμη στα χέρια τους, εφόσον είχαν τέτοια πολιτική επιρροή που μπορούσαν ακόμα και να ρίξουν την κυβέρνηση, όπως και έγινε με την περίπτωση της κυβέρνησης του Έντουαρντ Χιθ το 1974, σε απάντηση στην τριήμερη εργασία που θέσπισε για τους ανθρακωρύχους, με σκοπό την διατήρηση ηλεκτρικής ενέργειας από τα διαθέσιμα αποθέματα άνθρακα, και μετέπειτα, να αποφευχθεί ο πληθωρισμός και μία γενικότερη οικονομική κρίση. Για την περίπτωση της Θάτσερ όμως, το αποτέλεσμα ήταν διαφορετικό, εφόσον η Ένωση Ανθρακωρύχων έληξε την απεργία αποδυναμωμένη, όχι μόνο εξαιτίας των ασυμφωνιών μεταξύ των μελών της σε εσωτερικό επίπεδο, αλλά και μην έχοντας άλλη επιλογή παρά να αναγνωρίσει έτσι την πολιτική νίκη της Θάτσερ υπέρ της, και ως αποτέλεσμα την ευρύτερη αποδυνάμωση του συνδικαλιστικού κινήματος στην Βρετανία.

Το 1984, επέζησε μετά από απόπειρα δολοφονίας της στο Μπράιτον, όπου είχε τοποθετηθεί βόμβα από τον Ιρλανδικό Δημοκρατικό Στρατό (IRA), στο ξενοδοχείο που

βρισκόταν η Θάτσερ για να εκφωνήσει τον λόγο της στο Συνέδριο των Συντηρητικών. Η βόμβα εξερράγη και σκότωσε 5 ανθρώπους, και τραυμάτισε 31. Παρά το όλο χάος που επικράτησε, η Θάτσερ εκφώνησε χωρίς δισταγμό τον λόγο της στο Μπράιτον¹², κατακρίνοντας την βομβιστική επίθεση εις βάρος της, και της κυβέρνησης των Συντηρητικών, και επιδεικνύοντας για ακόμα μια φορά το σθένος του χαρακτήρα της, αλλά και της πολιτικής της. Τελικά όμως, η κυβέρνηση της Θάτσερ έπεσε γιατί ο πληθωρισμός επέστρεψε στα υψηλά αρχικά επίπεδα, μετά από τις τελευταίες οικονομικές μεταρρυθμίσεις του Νάιτζελ Λώσον, δηλαδή την επιπλέον αύξηση των έμμεσων φόρων, την μείωση του φόρου ανώτατου συντελεστή στο 40%, κατά το πρότυπο του Προϋπολογισμού του Τζέφρυ Χάου το 1979, και το μετέπειτα οικονομικό κραχ των μετοχών του 1987, στο οποίο ο Λώσον απάντησε με μείωση φόρων για να αποφύγει την ύφεση, αλλά η χαριστική βολή ήρθε με την προφανή έλλειψη υποστήριξης από τους υπόλοιπους Συντηρητικούς βουλευτές.

Ενώ ο ευρωσκεπτικισμός αποτελεί για πολλούς βασικό χαρακτηριστικό του Θατσερισμού, η ίδια η Μάργκαρετ Θάτσερ δεν τήρησε μια αμιγή στάση απέναντι στο θέμα, και έγινε αληθινή ευρωσκεπτίστρια στα τελευταία χρόνια της θητείας της ως Πρωθυπουργός του Ηνωμένου Βασιλείου, μια θέση που κράτησε και αργότερα. Το 2002, δήλωσε πως «Η 'Ευρώπη' ως ο,τιδήποτε άλλο από τη γεωγραφική της έννοια είναι μια πλήρως κατασκευασμένη έννοια. Δεν βγάζει κανένα απολύτως νόημα να μπλέκουμε τον Μπετόβεν και τον Ντεμπυσί, τον Βολταίρο και τον Μπερκ, τον Φερμέρ και τον Πικάσσο, τη Νοτρ-Νταμ και τον καθεδρικό του Αγίου Παύλου, το βραστό βοδινό και τη μπουγιαμπέσα και να τα παρουσιάζουμε ως στοιχεία μιας 'ευρωπαϊκής' μουσικής, φιλοσοφικής, καλλιτεχνικής, αρχιτεκτονικής ή γαστρονομικής πραγματικότητας. Αν η Ευρώπη μας θέλγει, όπως πολύ συχνά έχει θέλξει κι εμένα, είναι ακριβώς λόγω των αντιθέσεων και των αντιφάσεων της, όχι λόγω της συνοχής και της συνέχειάς της»¹³.

Αυτό που ήθελε πραγματικά η Θάτσερ, ήταν να ισχυροποιηθεί ξανά το Ηνωμένο Βασίλειο μετά την σταθερή οικονομική, πολιτική και κοινωνική αποδυνάμωσή του έπειτα από τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο, και ταυτόχρονα να παραμείνει ένα αυτόνομο κράτος από όλες τις απόψεις, που αποφασίζει για τον εαυτό του και φροντίζει για τους πολίτες του, δίνοντάς τους την προσωπική τους ελευθερία στην επιλογή για την εργασία, για την εκπαίδευση, για την ζωή.

¹² Thatcher, M. (1984, October 12). *Speech to Conservative Party Conference in Brighton*. Margaret Thatcher Foundation. <https://www.margaretthatcher.org/document/105763>

¹³ Thatcher, M. (2002). *Statecraft: Strategies for a Changing World*. London: Harper.

Όσο περνούσαν τα χρόνια κατά την διάρκεια της καριέρας της στην βρετανική κυβέρνηση, τόσο περισσότερο υποστήριζε το Βρετανικό εθνικό ενδιαφέρον μέσα στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα, και συνάμα κατέκρινε σθεναρά το όραμα της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Την ευχαριστούσε το ότι η Ευρωπαϊκή Κοινότητα προχωρούσε προς μια εσωτερική ελεύθερη αγορά, καθώς αυτός ήταν ο κυριότερος λόγος για εκείνη ώστε να μετέχει και η Βρετανία στην Κοινότητα¹⁴ όμως επ' ουδενί δεν θα ήθελε να παρεμβαίνει η Ένωση στα εθνικά θέματα του κάθε κράτους-μέλους.

2.4. Ενάντια στην Ευρώπη;

Το 1973, υποστήριξε την είσοδο της χώρας στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα, υποστήριξε την ψήφο στο «ναι» για το δημοψήφισμα του 1975 πάνω στην παραμονή του Ηνωμένου Βασιλείου στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα στα πλαίσια της κοινής αγοράς. Το 1978, υποστήριξε την πιθανή κοινή Ευρωπαϊκή προσέγγιση σε επίπεδο άμυνας, καθώς αναγνώριζε την ύπαρξη του NATO ως ελεγκτήρια δύναμη στην παγκόσμια γεωπολιτική σκακιέρα. Το 1979 ζήτησε να ρυθμιστούν οι συνεισφορές του Ηνωμένου Βασιλείου στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα, και πως δεν θα προβεί στην πληρωμή των φόρων προστιθέμενης αξίας, λέγοντας χαρακτηριστικά, ξανά και ξανά, πως «θέλει τα λεφτά της πίσω»¹⁴. Το 1986, υπέγραψε, επίσης, την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη, την πρώτη μεγάλη αλλαγή στην Συνθήκη της Ρώμης που προϋπήρχε από το 1957, για την δημιουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, και κρίσιμο βήμα για την διαγραφή οποιωνδήποτε εμποδίων στο εμπόριο μεταξύ των μελών της Ένωσης, πράγμα που όμως αργότερα μετάνιωσε, ως μέγιστο λάθος, κατά την κρίση της, καθώς δεν έδωσε σημασία στην εισαγωγή της Πράξης προτού να την υπογράψει, και η οποία εξηγούσε το όραμα μίας πολιτικής και νομισματικής Ένωσης, κάτι που η Θάτσερ δεν υποστήριζε καθόλου και ήθελε να αποφύγει, όμως συμφώνησε μετά την πίεση των διαπραγματεύσεων. Το 1988, στην ομιλία της στο Κολλέγιο της Ευρώπης, στην πόλη Μπρυζ του Βελγίου, η οποία και έμεινε γνωστή ως «ομιλία της Μπρυζ»¹⁵, έχοντας συναίσθηση της πιθανής, τότε, υπερίσχυσης της Γερμανίας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα, είπε πως «δεν καταργήσαμε επιτυχώς τα όρια του κράτους στην Βρετανία, μόνο και μόνο για να τα δούμε να

¹⁴ Thatcher, M. (1979, November 30). *Press Conference after Dublin European Council, at the Dublin Castle*. Margaret Thatcher Foundation. <https://www.margaretthatcher.org/document/104180>

¹⁵ Thatcher, M. (1988, September 20), *Speech to the College of Europe ("The Bruges Speech")*. Margaret Thatcher Foundation. <https://www.margaretthatcher.org/document/107332>

επαναφέρονται σε Ευρωπαϊκό επίπεδο με ένα Ευρωπαϊκό υπερκράτος που θα ασκεί μία νέα κυριαρχία από τις Βρυξέλλες», και πως «εάν κανείς πιστεύει κάποια από τα πράγματα που έχουν ειπωθεί και γραφτεί σχετικά με τις απόψεις της για την Ευρώπη, πρέπει να φαίνεται σαν να μιλάει ο Τζένγκις Χαν για τις αρετές της ειρηνικής συνύπαρξης». Το 1990, λίγο πριν το τέλος της θητείας της ως Πρωθυπουργού του Ηνωμένου Βασιλείου, ο Ζακ Ντελόρ, πρόεδρος, τότε, της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, πρότεινε η Ευρωβουλή να γίνει το δημοκρατικό σώμα της κοινότητας, η Επιτροπή το εκτελεστικό, και το υπουργικό συμβούλιο να είναι η γερουσία. Στις 30 Οκτωβρίου του ίδιου έτους, από το βήμα της στην Βουλή των Κοινοτήτων, η Θάτσερ του απάντησε ως εξής: «Ναι, η Επιτροπή θέλει να αυξήσει τις δυνάμεις της. Ναι, είναι ένα μη εκλεγμένο σώμα και δεν θέλω η Επιτροπή να αυξήσει τις δυνάμεις της εις βάρος της Βουλής, έτσι φυσικά και διαφέρουμε. Ο Πρόεδρος της Επιτροπής, κύριος Ντελόρ, είπε σε μία συνέντευξη τύπου τις προηγούμενες ημέρες ότι ήθελε η Ευρωβουλή να γίνει το δημοκρατικό σώμα της κοινότητας, η Επιτροπή να είναι το εκτελεστικό, και το υπουργικό συμβούλιο να είναι η Γερουσία. Όχι, Όχι. Όχι.»¹⁶ Την επόμενη μέρα ο Αναπληρωτής Πρωθυπουργός Τζέφρυ Χάου παραιτήθηκε και τον Νοέμβριο απάντησε με σφοδρότητα κατακρίνοντας την ηγεσία της Θάτσερ σε γενικότερο επίπεδο, ακολουθώντας τις διαφωνίες τους σχετικά με τις προσωπικές τους θέσεις για τις Ευρωπαϊκές πολιτικές, και σημειώνοντας έτσι την αρχή του τέλους για αυτήν, εφόσον ένα σημαντικό μέλος των Συντηρητικών πλέον κατέκρινε ανοιχτά την ίδια την αρχηγό του κόμματος. Στις 22 Νοεμβρίου 1990, η Μάργκαρετ Θάτσερ ανακοίνωσε την παραίτησή της από το αξίωμα του Πρωθυπουργού της χώρας¹⁷ και γύρισε στα πίσω έδρανα της Βουλής, μέχρι το 1992.

Εκ των υστέρων, ειδικά από τον θάνατο της Μάργκαρετ Θάτσερ στις 8 Απριλίου του 2013, και για τα χρόνια που ακολούθησαν, έχει υπάρξει αρκετή συζήτηση γύρω από την επιρροή της πολιτικής της στην Βρετανία, όχι τόσο με σύνεση και κριτική σκέψη, αλλά μάλλον με ιδιαίτερα επικριτική διάθεση και οξυμένα πνεύματα, εφόσον απόρροιά της ήταν να καταφέρνει να διχάζει την κοινή γνώμη, με τις πεποιθήσεις της στην πολιτική, και την αδιάλλακτη στάση της, σύμφωνα με την οποία προτιμούσε να ενεργεί ενάντια στις αρχές της συμφωνίας και του

¹⁶ Thatcher, M. (1990, October 30). *HC Statement on the Rome European Council from 27 and 28 October 1990, at the House of Commons, London*. Margaret Thatcher Foundation.

<https://www.margaretthatcher.org/document/108234>

¹⁷ Thatcher, M. (1990, November 22). *Written Statement announcing decision to resign as Prime Minister*. Margaret Thatcher Foundation. <https://www.margaretthatcher.org/document/108254>

συμβιβασμού, όπως πίστευε ότι λειτουργούσε η πολιτική μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Αυτό ήταν που κράτησε την «Σιδηρά Κυρία» στο προσκήνιο, καθώς μέχρι σήμερα, «ή είσαι, ή δεν είσαι μαζί της»¹⁸, όπως λεγόταν και λέγεται, και επίσης «η ιδιαίτερη προσωπικότητά της που έδωσε ασυνήθιστη συνοχή στο σχετικά ξεκάθαρο, και κάποιες φορές αμφιλεγόμενο συνονθύλευμα των ιδεών της»¹⁹, όπως λέει ο Τζων Κάμπελλ. Όμως, δεν σημαίνει ταυτόχρονα ότι αν δεν λαμβάνονταν οι αποφάσεις στις οποίες δεν συμφωνούσε πρωταρχικά, οι ίδιες δεν θα λάμβαναν χώρα από μια άλλη κυβέρνηση, εφόσον η τελευταία θα έπαιρνε τα ηνία της χώρας. Παρά την ισχυρά πατριωτική της στάση προς την χώρα της, οι πολιτικές της πεποιθήσεις και επιλογές έφεραν το Ηνωμένο Βασίλειο σε μια ικανοποιητική συνεργασία με την Ευρωπαϊκή Ένωση σε οικονομικό και εμπορικό επίπεδο, και ταυτόχρονα οι εμπορικές σχέσεις της χώρας είχαν ακόμα παγκόσμια διάσταση, πράγμα που επεδίωκε πάντα έτσι κι αλλιώς το Ηνωμένο Βασίλειο. Αλλά, είτε εντασσόταν πλήρως στην Ευρωπαϊκή Ένωση είτε απείχε εντελώς, το μόνο σίγουρο είναι πως η Μάργκαρετ Θάτσερ θα υποστήριζε την ισχύ της χώρας της να το κάνει, γιατί πάντα είχε την πεποίθηση πως η Βρετανία μπορεί να προβεί σε οποιαδήποτε πολιτικοοικονομική ενέργεια θέλει, εάν αυτό σημαίνει πως θα επωφεληθεί στο τέλος της ημέρας. Μπορεί η Θάτσερ να τηρούσε ευρωσκεπτική στάση, όμως δεν ήταν απαραίτητα και αντίθετη στην όλη ιδέα. Βοήθησε στην ένταξη του Ηνωμένου Βασιλείου στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα κάποτε, και επέλεξε να μείνει εκεί, χωρίς να προχωρήσει σε κάποια ενέργεια αποχώρησης. Όπως υποστήριζε και η ίδια, «όποιος επικρίνει την Ευρωπαϊκή Κοινότητα δεν σημαίνει ότι είναι αυτομάτως εναντίον της Ευρώπης»²⁰. Έτσι λοιπόν, εάν δούμε την πολιτική της Μάργκαρετ Θάτσερ από μακριά, θα καταλάβουμε ότι παρά τις αμφιλεγόμενες νεοφιλελεύθερες απόψεις και ενέργειές της, το πρωταρχικό της μέλημα ήταν να ενισχύσει οικονομικά και κοινωνικά την χώρα της, προβαίνοντας σε ενέργειες που θα την ευνοούσαν όσο το δυνατόν περισσότερο, και δεν θα δίσταζε να υψώσει ανάστημα σε οποιονδήποτε αντιτασσόταν στην πολιτική, οικονομική και κοινωνική ελευθερία του Ηνωμένου Βασιλείου, θέσεις που υποστήριξε και μετά το πέρας της θητείας της ως Πρωθυπουργός, και που την καθιστούν εξέχουσα προσωπικότητα στην ιστορία της χώρας.

¹⁸ Young, H. (1990). *One of us*. London: Pan Books.

¹⁹ Campbell, J. (2004). *Margaret Thatcher. volume two: The iron lady*. London: Jonathan Cape.

²⁰ Thatcher, M. (1988, September 20), *Speech to the College of Europe ("The Bruges Speech")*. Margaret Thatcher Foundation. <https://www.margaretthatcher.org/document/107332>

Κεφάλαιο 3^ο

Φάση Σύγκρουσης και Αντιπαράθεσης: Η Πολιτική του Τζων Μείτζορ και η Σύσφιξη Σχέσεων με την Ε.Ε.

3.1. Μετά την Θάτσερ, ποιος;

Ακολουθώντας την παραίτηση της Μάργκαρετ Θάτσερ, τον Νοέμβριο του 1990, η θέση της ηγεσίας του Συντηρητικού Κόμματος και της χώρας ήταν πλέον κενή, και η επιλογή ενός νέου ανθρώπου για το αξίωμα ήταν επιτακτική, αλλά και περίπλοκη μετά τα γεγονότα που εξελίχθηκαν την περίοδο της μέχρι τότε κυβέρνησης. Το νέο αυτό άτομο έμελλε να είναι ο Τζων Μείτζορ, ο οποίος μπήκε στην δεύτερη φάση των εκλογών για την Προεδρία του Κόμματος των Συντηρητικών, και εν τέλει επετέλεσε Πρωθυπουργός της χώρας από το 1990, έως και το 1997. Αν και σε γενικότερο βαθμό ο Μείτζορ δεν ήταν τόσο γνωστός στο ευρύ κοινό και δεν είχε το ίδιο πολιτικό και φυσιογνωμικό κύρος με την Θάτσερ, είχε ένα αρκετά καλό προφίλ που του κέρδισε το αξίωμα, μετά από την εκλογή του ως μέλος της Βουλής με το Κόμμα των Συντηρητικών για το Χάντινγκτον το 1979, και την θητεία του ως Γενικός Γραμματέας του Δημοσίου Ταμείου και ως Υπουργός Εξωτερικών από το 1987 έως το 1989, και επίσης ως Υπουργός Οικονομικών, υπό την διοίκηση της Θάτσερ, μετά την παραίτηση του Νάιτζελ Λώσον, από τις 26 Οκτωβρίου 1989 έως την εκλογή του ως Πρωθυπουργός στις 28 Νοεμβρίου 1990.

Ως επί το πλείστον, ακολούθησε την εθνοκεντρική πολιτική γραμμή της Θάτσερ, όπως ήταν αναμενόμενο τότε, βαδίζοντας πάνω στις ίδιες αρχές της οικονομικής και φορολογικής πολιτικής της, αλλά με πιο προσεγμένες κινήσεις, και πάντα με ενωτική διάθεση, και προσπάθεια να συμπληρώσει τα κενά και να ισορροπήσει τα αποτελέσματα των εντάσεων που είχαν προκύψει από την κυβέρνηση της προκατόχου του, η οποία πλέον καθόταν στα πίσω έδρανα της Βουλής των Κοινοτήτων. Σε πρώτο επίπεδο, ο Μείτζορ επιθυμούσε να συμφιλιώσει και να ενώσει ξανά το κόμμα των Συντηρητικών, μετά από τις εσωτερικές εντάσεις που είχαν προκύψει την προηγούμενη δεκαετία, να εξισορροπήσει την οικονομία της χώρας, και σε δεύτερο επίπεδο, να συνδέσει το Ηνωμένο Βασίλειο με την Ευρωπαϊκή Κοινότητα σε εμπορικό επίπεδο, ώστε να συμπεριληφθεί κι εκείνο στους κανόνες ελεύθερου εμπορίου που απολάμβαναν τα κράτη-μέλη της Κοινότητας, όμως χωρίς να μείνουν τα κράτη της Ανατολικής

Ευρώπης έξω από αυτήν, με αποτέλεσμα να μείνει «μία λέσχη πλουσίων μ' ένα ζωνάρι γύρω της»²¹, αποκλειστικά και μόνο για τις χώρες της Δυτικής Ευρώπης. Όλο και περισσότερες χώρες της Ανατολικής Ευρώπης βαθμιαία ενδιαφέρονταν να ενταχθούν σε ένα κοινό καθεστώς του ελεύθερου εμπορίου μετά την επίσημη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, και ο Μέιτζορ το αναγνώριζε και το επικροτούσε, στα πλαίσια του ελεύθερου εμπορίου και της ενωμένης Ευρώπης.

Τα βασικότερα βήματα μεταρρύθμισης στα οποία προέβη ο Μέιτζορ ως Πρωθυπουργός του Ηνωμένου Βασιλείου περιλαμβάνουν την κατάργηση του κεφαλικού φόρου –ή αλλιώς «κοινωνική χρέωση», όπως ήταν η επίσημη ονομασία του- που είχε εισαχθεί από την Θάτσερ, και είχε αντιμετωπιστεί όχι μόνο με ιδιαίτερη αντιπάθεια από τον κόσμο, αλλά ταυτόχρονα δημιούργησε εσωτερικές διαμάχες στο κόμμα των Συντηρητικών, και τον οποίο τελικά αντικατέστησε με δημοτικά τέλη, και την ίδρυση κρατικών θεσμών, όπως ο Χάρτης του Πολίτη (The Citizen's Charter), ο οποίος θεσμοθετήθηκε και τέθηκε σε ισχύ στις 22 Ιουλίου 1991, με σκοπό την βελτίωση των δημοσίων υπηρεσιών του Ηνωμένου Βασιλείου, και η Εθνική Λοταρία (National Lottery), η οποία θεσμοθετήθηκε το 1993, και ξεκίνησε τον Νοέμβριο του 1994. Η ίδια η Θάτσερ δεν δίστασε να εκφράσει στον Μέιτζορ πως δυσαρεστήθηκε από την αντικατάσταση του κεφαλικού φόρου με δημοτικά τέλη, ενός θεσμού που τής ήταν ιδιαιτέρως σημαντικός, και τον φόβο της πως θα παρεκκλίνει από την πορεία που ακολούθησε εκείνη μέχρι τότε στην κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, και θα ακολουθήσει την δική του διαίσθηση, ξεφεύγοντας από την συνήθη γραμμή των Συντηρητικών. Εκείνος τής πρότεινε να συναντηθούν για να συζητήσουν και να επιλύσουν τις όποιες διαφορές και αντιπαραθέσεις είχαν μεταξύ τους. Η εν λόγω συνάντηση έλαβε χώρα την 3^η Ιανουαρίου 1991 στην Βουλή των Κοινοτήτων²², όπου η πρώην Πρωθυπουργός εξήγησε στον διάδοχό της στο αξίωμα πως ανησυχεί ότι τα υψηλά επίπεδα φορολογίας θα επιφέρουν την ύφεση της βρετανικής οικονομίας, και θα οδηγήσουν σε ένα επίπεδο πληθωρισμού τύπου Λώσον, όμως εκείνος είχε εκφράσει ήδη εξ

²¹ Major, J. (1991, September 26). *Mr Major's Speech to the Association of American Correspondents*. John Major Archive. <https://johnmajorarchive.org.uk/1991/09/26/mr-majors-speech-to-the-association-of-american-correspondents-26-september-1991/>

²² The National Archives (TNA) (2017, December 29). TNA: PREM 19/3890 – Records of the Prime Minister's Office: Correspondence and Papers, 1979-1997: *PRIME MINISTER. Prime Minister's meetings with Margaret Thatcher*. The National Archives website. Available at <https://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C16561804>

αρχής κατά την διάρκεια της προεκλογικής καμπάνιας του, πως ενώ ο σκοπός της κοινωνικής χρέωσης ήταν ορθός, η εκτέλεσή της σχετικής διαδικασίας δεν έγινε με τον τρόπο που πρέσβευε τις αρχικές προοπτικές που είχαν δημιουργήσει οι Συντηρητικοί γύρω από τον συγκεκριμένο θεσμό, και πως η βιαστική μείωση των επιτοκίων θα έδειχνε πως η κυβέρνηση ενδιαφέρεται να προβεί σε μειώσεις χωρίς να δίνει σημασία σε όποιο αποτέλεσμα προκύψει, και κατά συνέπεια η διαδικασία θα έφερνε το αντίθετο αποτέλεσμα, συνεπώς έπρεπε να αλλάξει. Αν και παρ' όλα αυτά στις 16 Σεπτεμβρίου του 1992 η βρετανική λίρα υποτιμήθηκε και αφαιρέθηκε από τον Μηχανισμό Συναλλαγματικών Ισοτιμιών (ERM), και το χάσμα ανάμεσα στα μέλη των Συντηρητικών, όπως και η δυσαρέσκεια των πολιτών με την κυβέρνηση Μείτζορ αυξήθηκαν απότομα μετά από αυτό το γεγονός, ο Μείτζορ κέρδισε τελικά τις εκλογές του 1992, και το Ηνωμένο Βασίλειο γνώρισε γενικότερη μείωση των επιτοκίων από το 14% στο 6%, ο πληθωρισμός διατηρήθηκε σε χαμηλά επίπεδα (τον Δεκέμβριο του 1992 βρισκόταν στο 2.6%), και η ανεργία έπεσε κάτω από τα 2 εκατομμύρια του πληθυσμού, πάντα με την βοήθεια του Υπουργού Οικονομικών της κυβέρνησης Μείτζορ, Νόρμαν Λαμόντ. Ο Μείτζορ επέλεξε να εφαρμόσει σε γενικότερο επίπεδο την νεοφιλελεύθερη πολιτική που ακολούθησε και η Μάργκαρετ Θάτσερ, και αντιστοίχως στην κυβερνητική πολιτική συνέχισε να ακολουθεί τις αξίες και να επεκτείνει τις αρχές και τις ενέργειες του Θατσερισμού, προς όφελος της χώρας, συμπεριλαμβανομένων των ιδιωτικοποιήσεων που είχαν ήδη δρομολογηθεί από την προηγούμενη κυβέρνηση, αλλά πάντα με συνεργατική διάθεση σε όλα τα επίπεδα, και δη στις εμπορικές σχέσεις του Ηνωμένου Βασιλείου με την Ευρώπη, στα πλαίσια του «φιλεύσπλαχνου συντηρητισμού»²³, όπως τον κατονόμασε στις 11 Μαΐου του 1996 στο συνέδριο των Συντηρητικών στην Σκωτία. Τρεις σημαντικές διαδικασίες ιδιωτικοποιήσεων που διαχειρίστηκε η κυβέρνηση Μείτζορ ήταν αυτή των Ανθρακωρυχείων το 1994, αυτή του Ταχυδρομείου, η οποία εν τέλει ακυρώθηκε την ίδια χρονιά λόγω σημαντικού αριθμού αντιρρήσεων από τους βουλευτές των πίσω εδρώνων, και αυτή του Βρετανικού Σιδηροδρόμου το 1997, με αρκετά δυσάρεστα αποτελέσματα. Επιπλέον, η κυβέρνηση Μείτζορ ακολούθησε για άλλη μια φορά την ίδια πολιτική με την προηγούμενη κυβέρνηση όσον αφορά τα συνδικάτα, περνώντας νόμους σχετικά με την διαδικασία των απεργιών και επιτρέποντας στους εργαζόμενους να συμμετέχουν στην συνδικαλιστική ένωση της επιλογής τους, ή σε καμία, σε περίπτωση που δεν

²³ Major, J. (1996, May 11). *Mr Major's Speech at the 1996 Scottish Conservative Party Conference*. John Major Archive. <https://johnmajorarchive.org.uk/1996/05/11/mr-major-speech-at-the-1996-scottish-conservative-party-conference-11-may-1996/>

ενδιαφέρονται να είναι μέλη κάποιας ένωσης, με σκοπό να λειτουργεί αποτρεπτικά η συμμετοχή σε μη εποικοδομητικά συνδικάτα, και περιείχε σημαντικές προσθήκες σχετικά με τις περιπτώσεις εγκυμοσύνης, άδειας κυήσεως, και γενικότερης υγείας και ασφαλείας. Για εκείνον, η Βρετανία ήταν μια χώρα τόσο μοναδική και διακριτή στις αξίες της και στον χαρακτήρα της, σε σημείο που δήλωσε το 1993 ότι «σε πενήντα χρόνια από τώρα, θα είναι ακόμα η χώρα των μακρών σκιών στα εδάφη της κομητείας, της ζεστής μύρας, των ακατανίκητων πράσινων προαστίων, των φιλόζωνων ανθρώπων και των συντηρητών των πισινών, και όπως είπε και ο Τζωρτζ Όργουελ, «των γηραιών υπηρετριών που πάνε με το ποδήλατό τους στην Θεία Κοινωνία μέσα στην πρωινή ομίχλη» και εάν τα καταφέρουμε, ο Σαίξπηρ θα διαβάζεται ακόμα στα σχολεία. Η Βρετανία θα επιζήσει αμετάβλητη σε όλες τις βασικές αρχές της»²⁴. Όπως και η Μάργκαρετ Θάτσερ, έτσι και ο Τζων Μέιτζορ πίστευε σθεναρά στα διαχρονικά στοιχεία που απαρτίζουν τον χαρακτήρα της Βρετανίας, στα συνεχή και συνεχόμενα πολιτικά και εμπορικά ενδιαφέροντα της χώρας, που θα την αναδείξουν και θα την κρατήσουν ισχυρή στην πορεία του χρόνου.

3.2. Αλληπάλληλες Εσωτερικές Ρήξεις

Ιστορικά, βρέθηκε να είναι πρωθυπουργός στην περίοδο έπειτα από την πτώση του Τοίχους του Βερολίνου και της ενοποίησης της Γερμανίας, στην επίσημη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης και της Γιουγκοσλαβίας και στο τέλος του Ψυχρού Πολέμου, και στον Πόλεμο του Κόλπου να συμπληρωθεί πως λίγο πριν την εκλογή του Μέιτζορ, ο Σαντάμ Χουσεΐν είχε μόλις εισβάλει στο Κουβέιτ στις 2 Αυγούστου 1990. Επίσης, τον Φεβρουάριο του 1995 εκδόθηκε το πλαίσιο ειρήνης στην Βόρεια Ιρλανδία²⁵, έπειτα από την παύση πυρός που υπήρχε από μέρος του Ιρλανδικού Δημοκρατικού Στρατού (IRA) από τον Αύγουστο του 1994. αν και τον Φεβρουάριο του 1996 έληξε η παύση πυρός από μία νέα βόμβα που έβαλε ο IRA. Στην επίσκεψή του στην Γερμανία τον Φεβρουάριο του 1991, συναντήθηκε με τον τότε Καγκελάριο της Γερμανίας, Χέλμουτ Κολ, με τον οποίο επιθυμούσε να αναθερμάνει τις διμερείς σχέσεις των

²⁴ Major, J. (1993, April 22). *Mr Major's Speech to Conservative Group for Europe*. John Major Archive. <https://johnmajorarchive.org.uk/1993/04/22/mr-majors-speech-to-conservative-group-for-europe-22-april-1993/>

²⁵ 1995, February 22. *Text of the Joint Framework Document*. John Major Archive. <https://johnmajorarchive.org.uk/1995/02/22/text-of-the-joint-framework-document-22-february-1995/>

χωρών, αφού η Μάργκαρετ Θάτσερ δεν κατανοούσε την προσέγγιση του Κολ προς την Ευρώπη²⁶, αλλά ούτε κι ο Μείτζορ είχε την ίδια άποψη με την Θάτσερ σχετικά με τα θέματα της εξωτερικής πολιτικής της χώρας, δηλαδή πως έρχονταν όλα από την υπόλοιπη Ευρώπη, και ειδικά για την Γερμανία δεν πίστευε πως υπάρχουν ακόμα «κατάλοιπα» από την εποχή του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου που να καθορίζουν την εξωτερική πολιτική της. Μοιραζόμενοι την ίδια λογική με τον Κολ λοιπόν, ήθελαν οι δύο χώρες να είναι μαζί «στην καρδιά της Ευρώπης». Ο Τζων Μείτζορ, λοιπόν, παρενέβη σε μία πληθώρα πολιτικών θεμάτων, μέχρι και την παραίτησή του από μέλος της Βουλής το 2001.

Όμως, δεν άργησε να έρθει και η σύγκρουση με την κοινή γνώμη των πολιτών, οι οποίοι έτρεφαν σοβαρές ανησυχίες για την «νόσο των τρελών αγελάδων», ή σπογγώδη εγκεφαλοπάθεια (bovine spongiform encephalopathy, BSE), η οποία μπορούσε να μεταδοθεί και στους ανθρώπους μέσω της κατανάλωσης μολυσμένου κρέατος, όπως αποδείχθηκε από επιστήμονες το 1996, και μπορούσε να αποβεί θανατηφόρα. Τα εβδομαδιαία κρούσματα ήταν συνεχή και αυξανόμενα σε αριθμό, σε σημείο που οι πωλήσεις κρέατος στην Βρετανία έπιασαν πάτο, και η Ευρωπαϊκή Ένωση αναγκάστηκε να απαγορεύσει τις εξαγωγές Βρετανικού κρέατος για να αποφευχθεί η μόλυνση των ανθρώπων και των βοοειδών στις υπόλοιπες χώρες της Ένωσης, κίνηση που συρρίκνωσε τα έσοδα ενός από τους πιο κερδοφόρους τομείς της οικονομίας για την Βρετανία, την γεωργία, και πυροδότησε ιδιαίτερες κριτικές από τους ευρωσκεπτικιστές της κυβέρνησης, και την αντιπολίτευση, για τις κινήσεις του Μείτζορ στα πλαίσια εργασιών με την Ένωση, οδηγώντας τον μέσα στην αγανάκτησή του λόγω των ασταμάτητων σχολίων για τις «απρόσεκτες» κινήσεις του, να παραιτηθεί από την προεδρία του κόμματος, και να προκηρύξει εκλογές για νέο ηγέτη, λέγοντας χαρακτηριστικά στην ανακοίνωσή του στις 22 Ιουνίου του 1995, απευθυνόμενος στους Συντηρητικούς, πως «είναι καιρός να συμβιβαστούν ή να πάψουν».²⁷ Τελικά ο Μείτζορ κέρδισε τις εκλογές, απέναντι στον Τζων Ρέντγουντ, ένθερμο υποστηρικτή της Θάτσερ και ευρωσκεπτικιστή, λαμβάνοντας και την υποστήριξη του Μάικλ Χεσελτάν, που ανακηρύχθηκε αναπληρωτής πρωθυπουργός. Ο Τόνυ

²⁶ The National Archives (TNA) (1991, February 11). TNA: PREM 10/3352 – *Memorandum of Conversation between John Major and Helmut Kohl*.

²⁷ Major, J. (1995, 22 June). *Mr Major's Resignation Speech*. John Major Archive.

<https://johnmajorarchive.org.uk/1995/06/22/mr-major-resignation-speech-22-june-1995/>

Μπλαιρ, είτε χαρακτηριστικά για τον Χεσελτάιν, πως «πιθανόν και να σταμάτησε τον ιό του ευρωσκεπτικισμού από το να καταλάβει τους Τόρις»²⁸.

3.3. Καθοριστική Είσοδος στην Ευρώπη

Όσον αφορά στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ο Τζων Μείτζορ επιθυμούσε, όπως έλεγε χαρακτηριστικά, να «φέρει την Βρετανία στην καρδιά της Ευρώπης»²⁹. Και για να το κάνει επιτυχώς, όφειλε να κρατήσει σθεναρή στάση απέναντι στους Ευρωπαίους εταίρους, σε αλληλεγγύη με τα άλλα μέλη του κόμματος που δεν επιθυμούσαν την ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση ή τηρούσαν ευρωσκεπτική στάση, αλλά ταυτόχρονα για να ικανοποιήσει όσους δεν είχε καταφέρει να βοηθήσει η Θάτσερ, έπρεπε να «ημερέψει» την ταραχώδη σχέση του Ηνωμένου Βασιλείου με την Ένωση, όπως ήταν προηγουμένως. Έτσι και έγινε, ή τουλάχιστον προσπάθησε ο Μείτζορ να γίνει, αφού συναντήθηκε με τον Ζακ Ντελόρ και άλλα Ευρωπαϊκά στελέχη τον Δεκέμβριο του 1991 στο Μάαστριχτ^{30 31} για την συζήτηση περί της εγκαθίδρυσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, από Ευρωπαϊκή Κοινότητα που ήταν μέχρι τότε, και κατά συνέπεια για τις διαπραγματεύσεις γύρω από την Συνθήκη του Μάαστριχτ και ό,τι αφορούσε την Βρετανία στο επίπεδο της οικονομικής, της νομισματικής, και της πολιτικής ένωσης. Όσον αφορά την εσωτερική, αμυντική και ασφαλιστική πολιτική της χώρας, υποστήριξε και θεμελίωσε το δικαίωμα εξάσκησης της πολιτικής της χώρας αποκλειστικά σε εθνικό επίπεδο, ξεκαθαρίζοντας πως η Ευρωπαϊκή Κοινότητα δεν χρειάζεται να παρεμβαίνει σε οποιοδήποτε πολιτικό θέμα που διατρέχει η χώρα στο εθνικό επίπεδο, σύμφωνα με την αρχή της επικουρικότητας, την οποία και επικαλέστηκε, εφόσον δεν συντρέχει σημαντικότερο συμφέρον για την χώρα ώστε να προβεί σε ενέργειες σε υπερεθνικό / Ευρωπαϊκό επίπεδο η κοινότητα· όσο, δε, για την εξωτερική πολιτική της χώρας, τόνισε την σημασία της παρουσίας και της υπεροχής του NATO

²⁸ Blair, T. (1999). *Tony Blair: A Journey*. In: Domestic Reform. London: Hutchinson.

²⁹ Major, J. (1999). *The Autobiography*. London: HarperCollins.

³⁰ Major, J. (1991, December 11). *Mr Major's Commons Statement on the 1991 European Council Meeting at Maastricht*. John Major Archive. <https://johnmajorarchive.org.uk/1991/12/11/mr-majors-commons-statement-on-the-1991-european-council-meeting-at-maastricht-11-december-1991/>

³¹ Major, J. (1991, December 11). *Mr Major's Press Conference in Maastricht*. John Major Archive. <https://johnmajorarchive.org.uk/1991/12/11/mr-majors-press-conference-in-maastricht-11-december-1991/>

στα θέματα ασφαλείας της περιοχής, υπογραμμίζοντας πως καθε ενέργεια του Ηνωμένου Βασιλείου σε Ευρωπαϊκό επίπεδο πρέπει να συνάδει με τις γενικότερες οδηγίες και πολιτικές του ΝΑΤΟ. Έδωσε έμφαση ακόμα στην ύπαρξη της «Δυτικής Ευρωπαϊκής Ένωσης» ως πυλώνα άμυνας για ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Ένωση, η οποία οντότητα δεν θα ήταν κατώτερη του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, και θα συνάδει πλήρως με τις απαιτήσεις του ΝΑΤΟ. Δηλαδή, ενώ μέχρι ενός σημείου οι χώρες της Κοινότητας συνεργάζονται σε διακυβερνητικό επίπεδο, και οι Ευρωπαϊκοί θεσμοί αποκτούν αυξημένη σημασία, κάθε κράτος-μέλος της Κοινότητας έχει την δικαιοδοσία να ενεργήσει αυτοβούλως σε περίπτωση που δεν υπάρχει ανάγκη για ομαδικές ενέργειες. Επίσης, αρνήθηκε το ενιαίο νόμισμα, υποστηρίζοντας πως «χωρίς το δικό της νόμισμα, η Βρετανία δεν θα μπορούσε να ελέγξει την προσφορά χρημάτων, τα επιτόκια, και άλλα στοιχεία που είναι κρίσιμα για την Βρετανική οικονομία». ³² Παράλληλα, κατάφερε να κατοχυρώσει νομικά στην Συνθήκη την πρόβλεψη για το δικαίωμα του Ηνωμένου Βασιλείου να συμμετέχει ή μη στις χώρες που χρησιμοποιούν το ενιαίο νόμισμα, εφόσον το επιθυμεί ή όχι (opt-out), και εάν όντως το επιθυμεί, σε ποια χρονική στιγμή θα έπρεπε να το κάνει, προχωρώντας έτσι στο δεύτερο επίπεδο της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης. Ταυτόχρονα, έδωσε σημασία στις υπόλοιπες χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, και στην πιθανή μελλοντική τους συμμετοχή στην Κοινότητα, αφού υπήρχε η προοπτική «διεύρυνσης και εμβάθυνσης» της Κοινότητας, λέγοντας πως «όταν, εν ευθέτω χρόνω, οι νέες δημοκρατίες της Ανατολικής Ευρώπης είναι έτοιμες να ενταχθούν στην Κοινότητα, θα είμαστε έτοιμοι να τις υποδεχτούμε», Μέσω των εμπορικών ομοιοτήτων που μοιράζεται το Ηνωμένο Βασίλειο με την Αυστρία, την Νορβηγία, την Σουηδία και την Φινλανδία, πρώην χώρες-μέλη της Ευρωπαϊκής Ζώνης Ελευθέρων Συναλλαγών (με εξαίρεση την Νορβηγία), υπογραμμίστηκε πως η χώρα μπόρεσε να φέρει μπροστά την εμπορική συνεργασία με τις χώρες που συνεργάστηκε στενά στο παρελθόν³³, ώστε να απολαύουν κι αυτές των εμπορικών προνομίων της τελωνειακής ένωσης, όπως επίσης και έδωσε σημασία στα τρέχοντα θέματα της εξωτερικής πολιτικής, και δη για την Σοβιετική Ένωση και για την Λιβύη για την μεν, τόνισε την σημαντικότητα των δικαιωμάτων των μειονοτήτων και την εφαρμογή διεθνών συμφωνιών με σκοπό τον έλεγχο των όπλων –

³² Reitan, E.A. (2003). *The Thatcher Revolution. Margaret Thatcher, John Major, Tony Blair, and the Transformation of Modern Britain, 1979-2001*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield.

³³ Major, J. (1993, April 22). *Mr Major's Speech to Conservative Group for Europe*. John Major Archive. <https://johnmajorarchive.org.uk/1993/04/22/mr-majors-speech-to-conservative-group-for-europe-22-april-1993/>

πυρηνικών και μη- και την μη διάδοση των πυρηνικών όπλων, και απώτερο σκοπό την ειρηνική ανάπτυξη των κρατών μέσα στην Σοβιετική Ένωση, για την δε, τόνισε την υποστήριξη του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου σχετικά με την θέση του Ηνωμένου Βασιλείου, της Γαλλίας και των Ηνωμένων Πολιτειών απέναντι στην κυβέρνηση της Λιβύης, ζητώντας τους να πάψουν να υποστηρίζουν την τρομοκρατία και να παραδώσουν τους δράστες της βομβιστικής επίθεσης στο Λόκερμπε της Σκωτίας, όπου κατέπεσε το αεροπλάνο της πτήσης 103 της Pan Am μετά από την έκρηξη βόμβας που βρισκόταν μέσα του. Τέλος, ανέφερε επιπλέον προσθήκες που προτάθηκαν από Βρετανικής μεριάς στην Σύνοδο, όπως τον Ευρωπαϊκό Συνήγορο του Πολίτη, και την δυνατότητα για προσφυγή των πολιτών στην Ευρωβουλή για οποιοδήποτε θέμα, υπογραμμίζοντας και τον κοινωνικό χαρακτήρα της Κοινότητας, πέρα από τον οικονομικό, τον νομισματικό, τον εμπορικό, και τον πολιτικό. Αργότερα, στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Φλωρεντίας, στην εισαγωγική του ομιλία στις 19 Ιουνίου του 1996, είπε τα παρακάτω σχετικά με την Ευρώπη και την χώρα, δείχνοντας κατανόηση προς την ιδιότητα του «περίεργου συνταίρου» (“awkward partner”) που χρησιμοποιείται συχνά για να περιγράψει το Ηνωμένο Βασίλειο : «Η Ευρώπη δεν νιώθει πάντα άνετη με το Ηνωμένο Βασίλειο. Η ιστορία μας είναι διαφορετική από αυτήν των συνεργατών μας και έτσι, συχνά, είναι και τα ένστικτά μας, σε συγκεκριμένες περιστάσεις. Φυσικά έχουμε περισσότερα κοινά παρά διαφορές, αλλά εμείς σε αυτήν την χώρα είμαστε ελεύθεροι έμποροι από ένστικτο. Δεν διαθέτουν όλοι οι συνεργάτες μας τα ίδια ένστικτα. Οι εμπειρίες μας στον εικοστό αιώνα είναι διαφορετικές, όπως και πολλές από τις συμπεριφορές μας: οι πολιτικές μας περισσότερο αντικειμενικές, πιο αντιμαχόμενες, περισσότερο δριμύες, επομένως μερικές φορές αποτελούμε ανήσυχους συνταίρους για τους συναδέλφους μας στην Ευρώπη. Συχνά η Βρετανία είναι αυτή που ξεχωρίζει ως ανομοιογενής στο ευρωπαϊκό σύνολο. Αυτή η αμοιβαία απογοήτευση είναι σε υψηλό επίπεδο αυτή τη στιγμή, αλλά τίποτα από αυτά δεν αλλάζει το γεγονός ότι η θέση της Βρετανίας είναι στην Ευρώπη και αποκομίζουμε τεράστια οφέλη από το να είμαστε στην Ευρώπη. Ενώ έχω ξεκαθαρίσει ότι δεν θα επιτρέψω στη Βρετανία να απορροφηθεί σε συγκεντρωτικές, ομοσπονδιακές δομές, ούτε και σκεφτόμαστε να γυρίσουμε την πλάτη μας στην Ευρωπαϊκή Ένωση. [...] Άρα, το ερώτημα δεν είναι αν η Βρετανία αποτελεί μέρος της Ευρώπης. Πράγματι είναι μέρος της. Το ερώτημα είναι σε ποια είδους Ευρώπη ανήκει η Βρετανία και πώς εμείς και άλλοι στην Ευρώπη αναπτύσσουμε σχέσεις που θα μας ωφελούν και με τις οποίες μπορούμε να ζήσουμε άνετα στην Ευρωπαϊκή Ένωση του μέλλοντος.»

3.4. Χάραξη Ευρωπαϊκής Πορείας

Έχοντας περάσει από την αφάνεια στην επιφάνεια της πολιτικής ζωής του Ηνωμένου Βασιλείου, ο Τζων Μέιτζορ, βρέθηκε να ανοίγει τον δρόμο για την Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση της χώρας, προσπαθώντας με κάθε διαθέσιμο τρόπο να διατηρήσει τους εμπορικούς, κοινωνικούς και πολιτικούς στόχους της χώρας ανεξάρτητους από τους θεσμούς της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, μέσα από την εθνοκεντρική του νοοτροπία, η οποία έμοιαζε κατά πολύ με αυτήν της Μάργκαρετ Θάτσερ, της προκατόχου του στο αξίωμα του Πρωθυπουργού, παρά τις όποιες διαφορές μπορεί να είχαν μεταξύ τους, αλλά και με το υπόλοιπο Συντηρητικό κόμμα σε ολόκληρη την θητεία του ως Πρωθυπουργός³⁴. Συμμεριζόμενος, πιθανότατα, την ανησυχία της Θάτσερ για την άσκηση εξουσίας της Κοινότητας σε υπερεθνικό επίπεδο, τόνισε με ιδιαίτερη έμφαση πως το Ηνωμένο Βασίλειο θα συνεχίσει να αντιτίθεται στον πιθανό θεσμό των ηνωμένων πολιτειών της Ευρώπης, παρά την όποια σχετική πρόταση από οποιοδήποτε κράτος-μέλος της Κοινότητας³⁴. Και οι ταραχές που χαρακτήρισαν την περίοδο της Πρωθυπουργίας του Μέιτζορ, είτε με την Λαίδη Θάτσερ, είτε με τον λαό, είτε με τους ίδιους τους Συντηρητικούς, αν και διαφορετικές από αυτές της εποχής της Θάτσερ, δεν έπαψαν να επιτείνουν την σύγκρουση στο κόμμα, στην χώρα, και στην σχέση της με την Ένωση. Με την συμφωνία της Συνθήκης του Μάαστριχτ και την θεμελίωση των ενδιαφερόντων πρωτίστως του Ηνωμένου Βασιλείου, εδραιώθηκε η διακυβερνητική συνεργασία μεταξύ των κρατών-μελών στα επίπεδα ασφαλείας, εξωτερικής και αμυντικής πολιτικής, η χώρα μπήκε, αν και όχι εξ ολοκλήρου «στην καρδιά της Ευρώπης», οπωσδήποτε μέσα στην Ένωση, όπως ήταν ο αρχικός του στόχος, γνώρισε ιδιαίτερη ανάπτυξη και χαμηλό πληθωρισμό, και η ισχύς της ολοένα και θα μεγάλωνε, αφού για τον Μέιτζορ, «το μέλλον της Βρετανίας είναι ως μία ευρωπαϊκή δύναμη, αν και με συνεχείς ευθύνες σε πολλά μέρη του κόσμου»³⁵.

³⁴ Major, J. (1991, December 18). *Mr Major's Commons Statement on Maastricht*. John Major Archive. <https://johnmajorarchive.org.uk/1991/12/18/mr-majors-commons-statement-on-maastricht-18-december-1991/>

³⁵ Ομοίως με 32.

Κεφάλαιο 4^ο

Φάση «Ειρηνικής Συνύπαρξης»: Η Πολιτική Του Τόνου Μπλαιρ Και Η Πορεία Προς Την Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση

4.1. «Νέοι Εργατικοί»

Για τέσσερις συνεχόμενες εκλογικές περιόδους, από τις εκλογές του 1979 και για τις επόμενες του 1983, του 1987 και του 1992, η κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου ήταν αποκλειστική υπόθεση του Κόμματος των Συντηρητικών, αφού τις πρώτες δύο τις κέρδισε η θρυλική Μάργκαρετ Θάτσερ, και τις τελευταίες ο επόμενος από εκείνην Πρόεδρος των Συντηρητικών, Τζων Μέιτζορ. Όμως μετά από τα συνεχή πλήγματα στο εσωτερικό του κόμματος, λόγω της εύθραυστης και εικονικής ενότητας μεταξύ των μελών, συνοδευομένης από το επαναλαμβανόμενο ελαφρύ προβάδισμα που είχε η εκλογή του Μέιτζορ ως Πρωθυπουργού το '92 και σε οποιαδήποτε σχετική ψηφοφορία στην Βουλή των Κοινοτήτων, που υποδεικνύει κυρίως έλλειψη ομοφωνίας στην επικράτεια του Ηνωμένου Βασιλείου, και δευτερευόντως την εφαρμογή του γνωμικού «το μη χείρον βέλτιστον» στην κυβέρνηση και στους πολίτες, μαζί με την εκκωφαντική αρνητική γνώμη του κόσμου για στενότερες σχέσεις με την (πλέον) Ευρωπαϊκή Ένωση, η κατά μέσον όρο μετριοπαθής στάση του Τζων Μέιτζορ πλέον δεν συγκινούσε ούτε τον λαό, αλλά ούτε και την ίδια την κυβέρνηση. Στις εκλογές του 1997, έγινε η μεγάλη ανατροπή, και το κόμμα των Εργατικών (Labour) ήρθε ξανά στο προσκήνιο, με αρχηγό του ένα φιλόδοξα φρέσκο πρόσωπο στην πολιτική, τον Τόνου Μπλαιρ. Η επιλογή του Μπλαιρ δεν ήταν τυχαία για την ηγεσία του Κόμματος, καθώς μετά από τρεις ήττες από την Μάργκαρετ Θάτσερ και τους Συντηρητικούς, και την ιδιαίτερα απρόσμενη από μέρους τους ήττα από τον Τζων Μέιτζορ, ήταν πλέον προφανές πως οι Εργατικοί έπρεπε να βρουν αυτό που θα τους έκανε ξανά «εκλέξιμο» κόμμα, καθώς παρά την γενικότερη δυσανασχέτιση του κόσμου με τις Συντηρητικές κυβερνήσεις, αλλά και τον συνεχή εσωτερικό διαχωρισμό τους με την δημιουργία του Εθνικού Βρετανικού Κόμματος (British National Party) και την σταθερή αριθμητική άνοδο των Σοσιαλδημοκρατών που είχαν προσφάτως δημιουργηθεί μέσα από τους Εργατικούς, δεν έδειχνε να είχε λόγο να επιλέξει μία κυβέρνηση Εργατικών μετά από εκείνη του Κάλλαχαν.

Ο Μπλαϊρ εκλέχθηκε Μέλος της Βουλής για το Σέτζφιλντ το 1983, έπειτα Πρόεδρος του Κόμματος των Εργατικών στις 21 Ιουλίου του 1994, έπειτα από τον ξαφνικό θάνατο του προηγούμενου ηγέτη, Τζων Σμιθ (ο οποίος «έφυγε» λόγω εγκεφαλικού επεισοδίου στις 12 Μαΐου την ίδια χρονιά), και διετέλεσε Πρωθυπουργός του Ηνωμένου Βασιλείου το 1997 έως και το 2007, οπότε και παραιτήθηκε από το αξίωμα, μένοντας στην ιστορία ως ο πρώτος Εργατικός Πρωθυπουργός που κατάφερε να εκλεγεί τρεις συνεχείς φορές (το 1997, το 2001 και το 2005), και ως ο νεότερος Πρωθυπουργός του Ηνωμένου Βασιλείου τον 20^ο αιώνα, σε ηλικία 43 ετών, μετά τον Λόρδο Λίβερπουλ (1812). Μαζί με το όνομα του Μπλαϊρ είναι συνυφασμένη η καινούργια εικόνα που δημιούργησε για το κόμμα, αυτήν των «Νέων Εργατικών» (New Labour) όπως την ονόμασε, η οποία είχε σκοπό να απομακρυνθεί από την παραδοσιακή ιδέα του σοσιαλισμού που πρέσβευαν οι «Παλιοί Εργατικοί» (Old Labour), και να προχωρήσει σε μία νέα εποχή της πολιτικής του Ηνωμένου Βασιλείου, εστιάζοντας στην μέση οδό μεταξύ του ατόμου και της κοινωνίας, ώστε να κάνουν το Κόμμα των Εργατικών «ένα κόμμα ελκυστικό για την μεσαία τάξη και τους εργαζομένους στα γραφεία», δουλεύοντας σκληρά με τους στενούς συνεργάτες του, Γκόρντον Μπράουν, σκιώδη Υπουργό Οικονομικών και επίσημο Υπουργό Οικονομικών μετά την εκλογή του Μπλαϊρ, ο οποίος βρέθηκε απέναντί του στις προεδρικές εκλογές μετά τον θάνατο του Τζων Σμιθ (αλλά τελικά παραιτήθηκε, αφήνοντας να εκλεγεί ο Μπλαϊρ ως Πρόεδρος τον Ιούλιο του 1994) και Πήτερ Μάντελσον, Διευθυντή Δημοσίων Σχέσεων του Κόμματος και βασικό πολιτικό του σύμβουλό στα θέματα της προεκλογικής καμπάνιας του. Για να το πετύχει, φρόντισε να αλλάξει το «Άρθρο 4» (Clause IV) του Καταστατικού του Κόμματος των Εργατικών, που δημιουργήθηκε το 1918 και υποστήριζε την κρατικοποίηση της βιομηχανικής οικονομίας, λέγοντας τα εξής: «[Σκοπός μας είναι] Να εξασφαλίσουμε για τους εργαζόμενους είτε με τα χέρια είτε με το μυαλό τους, τους πλήρεις καρπούς της βιομηχανίας τους και την πιο δίκαιη κατανομή τους, που μπορεί να είναι δυνατή με βάση την κοινή ιδιοκτησία των μέσων της παραγωγής, της διανομής και της ανταλλαγής, και το καλύτερο δυνατό σύστημα λαϊκής διοίκησης και ελέγχου κάθε κλάδου ή υπηρεσίας.»³⁶ Η νέα εικόνα που ο Μπλαϊρ είχε οραματιστεί για το Κόμμα ήταν βασισμένη στην αφοσίωση στην ελεύθερη αγορά, την ισχυροποίηση του εμπορίου και την καλύτερη ποιότητα στις δημόσιες υπηρεσίες. Το νέο κείμενο του Άρθρου 4 διατυπώθηκε ως εξής: «Το Εργατικό Κόμμα είναι ένα δημοκρατικό σοσιαλιστικό κόμμα. Πιστεύει ότι με τη δύναμη της κοινής μας προσπάθειας,

³⁶ *Old Clause IV 1918-1960 (original Labour Party Constitution)*. Σελίδα στο Διαδίκτυο (στα Αγγλικά).

πετυχαίνουμε περισσότερα από όσα πετυχαίνουμε μόνοι μας, ώστε να δημιουργήσουμε για τον καθένα μας τα μέσα για να συνειδητοποιήσουμε τις πραγματικές μας δυνατότητες και για όλους μας μια κοινότητα στην οποία η δύναμη, ο πλούτος και οι ευκαιρίες βρίσκονται στην χέρια των πολλών όχι των λίγων, όπου τα δικαιώματα που απολαμβάνουμε αντικατοπτρίζουν τα καθήκοντα που οφείλουμε και όπου ζούμε μαζί, ελεύθερα, με πνεύμα αλληλεγγύης, ανεκτικότητας και σεβασμού. [...] εργαζόμαστε για: μια δυναμική οικονομία, που εξυπηρετεί το δημόσιο συμφέρον, στην οποία η επιχείρηση της αγοράς και η αυστηρότητα του ανταγωνισμού ενώνονται με τις δυνάμεις της εταιρικής σχέσης και της συνεργασίας για να παράγουν τον πλούτο που χρειάζεται το έθνος και την ευκαιρία για όλους να εργαστούν και να ευημερήσουν, με έναν ακμάζοντα δημόσιο τομέα και υπηρεσίες υψηλής ποιότητας, όπου εκείνα τα εγχειρήματα που είναι απαραίτητα για το κοινό καλό είτε ανήκουν στο κοινό είτε λογοδοτούν σε αυτό [...].»³⁷

4.2. Το «Μοντέρνο, Ευρωπαϊκό Πρόσωπο» της Βρετανίας

Έπειτα από το κείμενο του Καταστατικού του Κόμματος και το Άρθρο 4 αυτού, το Κόμμα των Εργατικών υπό την διαχείριση του Μπλαιρ διαφοροποιήθηκε αρκετά από την παλιά του εκδοχή, κατά την διάρκεια της «μοντερνοποίησης της Βρετανίας», όπως ήταν το πλάνο του. Ακόμη, με το πέρας τους, οι εκλογές που πραγματοποιήθηκαν την 1^η Μαΐου 1997 άλλαξαν εξ ολοκλήρου το πολιτικό σκηνικό της Βρετανίας, ακόμα και με ποικιλότητα στελέχη, συγκεκριμένα, η κυβέρνηση Μπλαιρ εξέλεξε 102 γυναίκες, από τους 158 υποψηφίους, προερχόμενους από διάφορους δημόσιους τομείς, οκτώ εκ των οποίων κάτω των τριάντα ετών, συμπεριλαμβανομένων πέντε βουλευτών με Ασιατική καταγωγή, και τεσσάρων με Αφρικανική καταγωγή. Αυτό έγινε για να δώσει ακόμη μεγαλύτερη έμφαση στον ισχυρισμό του πως το κόμμα των Εργατικών είναι αυτό που «ενώνει το έθνος», σε άμεση αντιπαράθεση με την «κατάντια» της τελευταίας Συντηρητικής κυβέρνησης, και αυτό συνετέλεσε στην ενθάρρυνση της πολυπολιτισμικότητας που ήθελε να προωθήσει σθεναρά, και φυσικά είδε μέσα στα δέκα χρόνια της Πρωθυπουργίας του, την μετανάστευση να αυξάνεται σε μεγάλο βαθμό και ειδικά μετά από το «καλωσόρισμα» των νέων μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης την 1^η Μαΐου του 2004 (Κύπρος, Μάλτα, Τσεχία, Ουγγαρία, Εσθονία, Λετονία, Λιθουανία, Πολωνία, Σλοβακία,

³⁷ *Clause IV (current) 1995-2021 (current Labour Party Constitution)*. Σελίδα στο Διαδίκτυο (στα Αγγλικά).

Προσπελάστηκε στις 18 Νοεμβρίου 2021. http://labourcounts.com/Clause_four_comparisons.htm

Σλοβενία).³⁸ Σε συνδυασμό με το γενικότερο συναίσθημα αποτροπής που διακατείχε τον λαό όσον αφορά την κυβέρνηση των Συντηρητικών εκείνη την εποχή, ο Μπλαιρ μαζί με τον Μπράουν και τον Μάντελσον εκμεταλλεύτηκαν στο μέγιστο τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης για να προωθήσουν την προεκλογική καμπάνια των Εργατικών, φτάνοντας στα όρια της ψηφοθηρίας («electioneering»), ώστε να αναδείξουν την προαναφερθείσα αναγκαία «εκλεξιμότητά» τους, έπειτα από το κακό σερί των Συντηρητικών με την υποτίμηση της λίρας και εξόδου του Ηνωμένου Βασιλείου από τον Μηχανισμό Συναλλαγματικών Ισοτιμιών, την διαχείριση της Συνθήκης του Μάαστριχτ, τις αυξήσεις φόρων το 1993, και την πρόσφατη τότε νόσο των «τρελών αγελάδων» ή σπογγώδη εγκεφαλοπάθεια, που έπληξε το εμπόριο κρέατος της Βρετανίας και ανησύχησε τους πολίτες για πολλούς λόγους.

Η πολιτική και η ρητορική του Κόμματος του Μπλαιρ ήταν στοχευμένη στις μεσαίες αλλά και χαμηλότερες κοινωνικές τάξεις, στην επιβράβευση των εργαζομένων, και στην διατήρηση των προνομίων που είχαν εδραιωθεί κατά την περίοδο της προεδρίας της Μάργκαρετ Θάτσερ για το Ηνωμένο Βασίλειο, συμπεριλαμβανομένων των μεταρρυθμίσεων των συγκοινωνιών, του τομέα της υγείας, και της εκπαίδευσης, και παρά την συμβολή της Θάτσερ, είχαν συσχετισθεί ιστορικά με το Κόμμα των Εργατικών, εφόσον ήταν γνωστό ως «το κόμμα της αυτοσυγκράτησης και της συμφωνίας». Παρ' όλα αυτά πολλές από τις απόψεις του Μπλαιρ έμοιαζαν με αυτές της Θάτσερ, αφού και οι δύο υποστήριζαν την ελεύθερη αγορά, τον έλεγχο φορολογίας και δαπανών, τον χαμηλό πληθωρισμό και σε γενικότερο βαθμό, η χώρα δεν θα είχε γνωρίσει την μεγάλη οικονομική άνθηση που γνώρισε την εποχή του Μπλαιρ, εάν δεν είχαν προηγηθεί τις προηγούμενες δύο δεκαετίες οι μεταρρυθμίσεις της Θάτσερ. Η εικόνα της Βρετανίας που ήθελε να παρουσιάσει ο Μπλαιρ στον κόσμο ήταν αυτή μίας χώρας δυναμικής και με επιχειρηματικό πνεύμα, που δεν παύει να δημιουργεί, οπότε ενώ θα μπορούσε κανείς ότι αγγίζουν τον «Θατσερισμό» οι πεπειθήσεις του, είναι κατά κάποιον τρόπο μια πιο «ευτυχής» και αισιόδοξη εκδοχή του. Μάλιστα, δεν άργησε να χρησιμοποιηθεί ακόμα και ο όρος «Μπλατσερισμός»³⁹ για να περιγράψει κανείς τις πολιτικές πεποιθήσεις του, κάτι που ως έναν βαθμό είναι οξύμωρο, αφού οι ισχυρές και απόλυτες πεποιθήσεις της Θάτσερ περί της κοινωνίας και του

³⁸ *Ιστορία της Ευρωπαϊκής Ένωσης 2000-09*. Σελίδα στο Διαδίκτυο. Προσπελάστηκε στις 28 Νοεμβρίου 2021. https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/2000-09_el

³⁹ Kingdom, J. (1999). *Government and Politics in Britain: An introduction*. In: "From Butskillism to Blatcherism?" From Chapter 10: "The Politics of Power: a Life History of the Party System". Cambridge: Polity Press.

ατόμου βρίσκονται στον αντίποδα της προοπτικής του Μπλαιρ, και δεν προάγουν την ενότητα και την «ειρηνική συνύπαρξη». Όμως, με μία δεύτερη σκέψη, αν κάτι επιθυμούσε ο λαός περισσότερο, ήταν η διαβεβαίωση πως τα προνόμια που είχε κερδίσει μέχρι στιγμής δεν θα εξαφανίζονταν εν μία νυκτί με τον ερχομό μίας νέας κυβέρνησης, έτσι ο Μπλαιρ προωθούσε σχετικά αφηγήματα όπως την «δικαιοσύνη αντί για χάρες» για τα συνδικάτα, και την «καταπολέμηση του εγκλήματος και των αιτιών του», έχοντας ακόμα και βλέψεις να υποστηρίξει τους Ευρωσκεπτικιστές, οι οποίοι πλήθαιναν σε αριθμό τόσο στην κυβέρνηση, όσο και μεταξύ των πολιτών. Οι Βρετανικές επιχειρήσεις δεν είχαν συγκεκριμένες απόψεις περί του ενιαίου νομίσματος, αφού υποστήριζαν πως αν και θα διευκόλυνε το εμπόριο στην Ένωση, το ευρώ θα δυσχέραινε περίπου το 40% του Βρετανικού εμπορίου. Οι κριτικοί παρ' όλα αυτά, έβλεπαν μία γενικότερη επίδειξη από μέρους των Εργατικών, αντί για ουσιαστική προοπτική αλλαγής, καθώς ακολουθούσαν πιστά τις τάσεις των δημοσκοπήσεων, που είχαν πλέον «αφανίσει» τους Συντηρητικούς από τα $\frac{3}{4}$ του Ηνωμένου Βασιλείου, για να προσελκύουν σταθερά την ψήφο των πολιτών. Μέχρι το τέλος του 1997, οι δημοσκοπήσεις⁴⁰ ήδη έδειχναν πως πάνω από τα $\frac{3}{4}$ του πληθυσμού της χώρας θεωρούσαν το Κόμμα των Συντηρητικών ένα κόμμα που δεν έχει νέες ιδέες, δεν έχει ξεκάθαρη αίσθηση του πού πηγαίνει, δεν έχει ισχυρούς ηγέτες, δεν φροντίζει τα συμφέροντα του κοινού λαού, δεν συνάδει με την σημερινή πραγματικότητα, και γενικότερα το μέλλον του δεν διαφαίνεται λαμπρό πια.

4.3. Το «φευγαλέο όνειρο»

Παρά, βέβαια, την όλη κινητοποίηση των Εργατικών, τις προκηρύξεις του Μπλαιρ για την πολιτική που θα ακολουθήσει το κόμμα, και τις κοινωνικοπολιτικές κινήσεις που ακολούθησε (όπως η καθιέρωση του κατώτατου μισθού το 1998 και η ενσωμάτωση του Ευρωπαϊκού Δικαίου για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα στην Βρετανική νομοθεσία), η γενικότερη ρητορική του ήταν αυτή που θα τον έκανε να καταρρεύσει με την ίδια ταχύτητα που τον ανέδειξε, καθώς και με τον νέο αέρα που έφεραν στην βρετανική πολιτική σκηνή οι Νέοι Εργατικοί, και με την νέα εικόνα που επεδείκνυαν πλέον, πιθανότατα κανένας αρχηγός κόμματος δεν θα προκήρυσσε τους ίδιους στόχους με τους αντιπάλους του, και ήταν έτσι πολύ πιθανό να φανεί μία διάθεση να πουν πολλά, αλλά να πράξουν λιγότερα, με σκοπό την ψηφοθηρία. Καθώς, βέβαια, τύγχανε

⁴⁰ Βρετανικά Γκάλοπ Οκτωβρίου 1997.

κοντινός συνεργάτης και φίλος με τον διευθυντή της Αγγλικής εφημερίδας «The Sun», Ρούπερτ Μέρντοχ, αυτές οι σκέψεις και τα παρελκόμενα επιχειρήματα δεν θα μπορούσαν παρά να αυξάνονται σε αριθμό.

Και σε ιστορικό επίπεδο, όμως, δεν κατάφερε να ξεχωρίσει από τους προηγούμενους Πρωθυπουργούς της χώρας για καλούς λόγους, αφού παρενέβη μαζί με τον τότε Πρόεδρο των Ηνωμένων Πολιτειών, Τζωρτζ Μπους, στον πόλεμο στο Αφγανιστάν το 2001, στην εισβολή στο Ιράκ το 2003 (και πρότερα το 1998 είχε στείλει ξανά στρατεύματα εκεί), κατηγορώντας τον Σαντάμ Χουσεΐν πως έχει σχέσεις με την Αλ Κάιντα και κατέχει επίσης όπλα μαζικής καταστροφής, υποστηρίζοντας έτσι την εξωτερική πολιτική του Αμερικανού Προέδρου με ιδιαίτερο πάθος. Ο ίδιος επέβλεψε και την παρέμβαση στο Κόσοβο το 1999, που είχε καταληφθεί από Αλβανικά στρατεύματα, ένα νέο πρόβλημα που προέκυψε έπειτα από τον πόλεμο της Βοσνίας, τις μετέπειτα επιθέσεις του Σλόμπονταν Μιλόσεβιτς στα εδάφη της Κροατίας που κατοικούνταν από Σέρβους κατά τον διαχωρισμό της χώρας με την πτώση της Γιουγκοσλαβίας, και την παραβίαση της συμφωνίας του Ντέιτον για το τέλος του πολέμου της Βοσνίας τον Μάρτιο του 1998 αφού έστειλε δυνάμεις για να προστατεύσει τους Σέρβους που βρίσκονταν εκεί. Η Βρετανία είχε ήδη στείλει στρατεύματα για να διατηρήσουν την ειρήνη στην περιοχή ως μέρος της επιχείρησης ειρήνης των Ηνωμένων Εθνών, παρ' όλα αυτά, η εμπόλεμη κατάσταση με τις συνεχείς κλιμακώσεις έδειχνε πως η Ευρώπη κάθε άλλο παρά «ηνωμένη» ήταν, και κάθε άλλο παρά «ειρηνική» ήταν η συνύπαρξη των χωρών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης στην συγκεκριμένη χρονική στιγμή. Δυστυχώς για τον Μπλαιρ, δεν υπήρχε η ίδια αντιμετώπιση της οποίας απέλαυε η Θάτσερ, μετά το πέρας του πολέμου και της νίκης της Βρετανίας στα νησιά Φώκλαντ, αφού πλέον ο κόσμος δεν αντιμετώπιζε με την ίδια νοοτροπία τους πολέμους για ιδεολογικούς σκοπούς που αφορούν τα ανθρώπινα δικαιώματα, ειδικά μετά από όλες τις σχετικές προκηρύξεις και αλλαγές που διεκπεραίωσε: μία περισσότερο διαπραγματευόμενη και ειρηνική λύση θα ήταν πολύ πιο εύκολο να εγκριθεί από το κοινό. Και για αυτούς όλους ακριβώς τους λόγους ο Μπλαιρ κατακρίθηκε από την κοινή γνώμη, γιατί συμμετείχε σε μία εισβολή που μπορούσε να είχε αποφευχθεί, είχε ασφυκτικά κοντινή σχέση με τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, και τις κοινωνικο-οικονομικές πολιτικές που ακολούθησε, υποστηρίζοντας τις σοσιαλδημοκρατικές του θέσεις: μπορεί να επέμενε στην πεποίθησή του πως «η Βρετανία είναι μία δύναμη που έχει ακόμα παγκόσμια απήχηση», αλλά το μόνο που μπορούσε να κάνει πλέον ήταν να μείνει πιστή στα ενδιαφέροντά της σε παγκόσμιο επίπεδο. Εν τέλει, έδειξε να αφοσιώνεται στις πολιτικές του ΝΑΤΟ και των Ηνωμένων Εθνών, στις

καταστάσεις που αφορούσαν τον Περσικό Κόλπο και στην Μέση Ανατολή, στο επίπεδο της εξωτερικής πολιτικής του, σε συνδυασμό με κοντινότερες σχέσεις με την Ευρωπαϊκή Ένωση, δηλαδή τα βασικότερα ενδιαφέροντά του στο κοινωνικό και πολιτικο-εμπορικό παγκόσμιο παζλ.

4.4. Αναποφασιστικότητα στην «Ευρωπαϊκή Πορεία»

Αν και σε γενικότερο βαθμό ο Τόνυ Μπλαιρ υποστήριζε ακράδαντα την θέση του Ηνωμένου Βασιλείου στην Ευρωπαϊκή Ένωση, κατά την πρωθυπουργία του έδινε αμφιλεγόμενα μηνύματα για τις θέσεις του σχετικά με το θέμα: συγκεκριμένα, από τη μια επιθυμούσε η Βρετανία να είναι πρωτοπόρα δύναμη στην Ευρώπη, αλλά ταυτόχρονα υποστήριζε και πως «σε ολόκληρη την ιστορία της η Βρετανία είχε το βλέμμα της και εκτός προς τον υπόλοιπο κόσμο», εννοώντας φυσικά τις Ηνωμένες Πολιτείες, και τα κράτη της Κοινοπολιτείας ανά τον κόσμο, κατά βάση την Αυστραλία και την Νέα Ζηλανδία. Τον Ιούνιο του 1997 υπεγράφη από το Ευρωπαϊκό υπουργικό συμβούλιο η Συνθήκη του Άμστερνταμ, και έπειτα στις 2 Οκτωβρίου του ίδιου έτους από τα υπόλοιπα μέλη της Ένωσης, με σκοπό την κοντινότερη πολιτική ένωση των κρατών-μελών μέσα από τις αντίστοιχες τροποποιήσεις της Συνθήκης της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Κι εδώ ακολουθούσε κατά κάποιον τρόπο την πεποίθηση της Θάτσερ, πως «η Ευρωπαϊκή Ένωση θα έπρεπε να είναι μία υπερδύναμη, όχι ένα υπερκράτος», και δικαίως, εφόσον έβλεπε το ζήτημα της παρουσίας του Ηνωμένου Βασιλείου στην Ευρωπαϊκή Ένωση περισσότερο υπό την σκοπιά της επιρροής, αλλά το εθνικό συναίσθημα του λαού δεν μπορούσε να την επιτρέψει απροκάλυπτα, εφόσον δεν εμπιστευόταν, ούτε ενδιαφερόταν καθόλου για τους Ευρωπαϊκούς θεσμούς, και επέμενε ενάντια στο ενιαίο νόμισμα. Τον Οκτώβριο του 1998, αποδείχθηκε μετά από εσωτερική ψηφοφορία του Συντηρητικού Κόμματος, πως το 84% των Συντηρητικών βουλευτών ετάσσετο ενάντια στην χρήση του ευρώ, έτσι ο Ουίλιαμ Χέιγκ, επόμενος Πρόεδρος των Συντηρητικών μετά τον Μείτζορ, ανακοίνωσε πως στις επόμενες εκλογές οι Συντηρητικοί θα αντιταχθούν στην χρήση του ενιαίου νομίσματος, και πως θα έθεταν αυστηρά κριτήρια για την συμμετοχή της στην Ένωση, και κατά τα λεγόμενά του, ο Χέιγκ επιθυμούσε το Ηνωμένο Βασίλειο να είναι «μέσα στην Ευρώπη, όχι να διευθύνεται από την Ευρώπη», θυμίζοντας σε πολλούς τον

εμβληματικό λόγο της Μάργκαρετ Θάτσερ στην Μπρυζ, το 1988.⁴¹ Είχε κάθε λόγο να το κάνει, αφού ο Τόνυ Μπλαιρ είχε σφετεριστεί το βασικό σύνθημα του Κόμματος των Συντηρητικών, που ήταν η έννοια του «ηνωμένου έθνους» (one-nation policy), οπότε όφειλε να βρει μία νέα «σημαία» για το κόμμα. Σε κάθε περίπτωση, δεν ακολουθούσε καθόλου την πολιτική της «αναμονής» για το ενιαίο νόμισμα που είχε ο Μείτζορ, επιβεβαιώνοντας πως «κάθε Ευρωπαϊκή συνθήκη [...] πρέπει να περιέχει ένα άρθρο που επιτρέπει την ελαστικότητα, ειδικά σ' εμάς διαβεβαιώνω πως δεν θα υπάρξει συνθήκη».⁴²

Για όλους αυτούς τους λόγους, το Ηνωμένο Βασίλειο παρέμενε «παραγκωνισμένο» μέλος στην Ένωση, αφού ακόμα και με την ένθερμη υποστήριξη της παρουσίας του δεν συμφωνούσε με τους οικονομικούς και πολιτικούς στόχους της υπόλοιπης Ένωσης. Επιθυμώντας, λοιπόν, να έρθει στο προσκήνιο στα ευρωπαϊκά πλαίσια και να αποκτήσει μεγαλύτερη επιρροή, αποφάσισε να ανακοινώσει τον Φεβρουάριο του 1999 την έναρξη των διαδικασιών για την αντικατάσταση της Βρετανικής λίρας από το ευρώ, αφού ήταν το βασικότερο σημείο καμπής για να έρθει στο επίπεδο της Γαλλίας και της Γερμανίας, αλλά χωρίς να θέσει συγκεκριμένο πρόγραμμα ακόμα, υποστηρίζοντας πως «δεν ήταν μονόδρομος» η υιοθέτηση του ευρώ, για να εξασφαλίσει το στοίχημα που είχε μόλις θέσει, και να καλύψει τα νώτα του, αφού, φυσικά, η κυβέρνηση, ο τύπος, η αντιπολίτευση, και οι πολίτες, δεν αντέδρασαν με τον καλύτερο τρόπο. Παρ' όλα αυτά, ήταν «προετοιμασμένος να ρισκάρει τα πάντα ζητώντας ένα δημοψήφισμα για την υιοθέτηση του ενιαίου νομίσματος».⁴³ Με αυτήν του την κίνηση, έβγαλε τα προφητικά λόγια της Μάργκαρετ Θάτσερ αληθινά, ως ένα σημείο, εφόσον το Εργατικό κόμμα φλέρταρε με την ιδέα του ενιαίου νομίσματος ήδη, αν και οι προβλέψεις περί του εμπορίου δεν είχαν αλλάξει. Στο μεταξύ, τον Φεβρουάριο του 1998 είχε προηγηθεί μία μεγάλη «Εξοχική Πορεία» (“Countryside March”), οργανωμένη από την «Εξοχική Συμμαχία» (Countryside Alliance), η οποία είχε σκοπό να δείξει την δυσανασχέτιση των αγροτικών περιοχών και προαστίων της Βρετανίας, λόγω της αμέλειας από μέρους των Εργατικών για την ανάπτυξη εκείνων των περιοχών σε αντίθεση με τις αστικές περιοχές, όπου είχαν ρίξει όλο το βάρος της ανάπτυξης, οδηγώντας τους αγρότες σε αναπόφευκτα συναισθήματα παραγκωνισμού, και αντίστοιχα για τον τομέα της γεωργίας, που είχε ήδη υποφέρει τόσο πολύ από την κρίση των «τρελών

⁴¹ Thatcher, M. (1988, September 20), *Speech to the College of Europe (“The Bruges Speech”)*. Margaret Thatcher Foundation. <https://www.margaretthatcher.org/document/107332>

⁴² 1999, July 9. William Hague’s Conference Speech at the Conservative conference.

⁴³ Blair, T. (2010). *Tony Blair: A Journey*. In: A Mandate For New Labour. London: Hutchinson.

αγελάδων» που είχε ταλαιπωρήσει ολόκληρη την χώρα και τις εμπορικές της σχέσεις με την Ευρωπαϊκή Ένωση σε αυτόν τον τομέα.

Στην Ευρωπαϊκή Σύνοδο Κορυφής στην Νίκαια, τον Σεπτέμβριο του 2000 ξεκίνησαν σχέδια για την διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, με σκοπό την συμπερίληψη 27 χωρών-μελών, και την απόδοση μεγαλύτερης βαρύτητας στις ψήφους των μεγαλύτερων χωρών-μελών, συμπεριλαμβανομένης της Βρετανίας, η οποία εν τέλει οδήγησε στην υπογραφή της Συνθήκης της Νίκαιας στις 26 Φεβρουαρίου του 2001, με αποτέλεσμα την αύξηση των νομοθετικών και ελεγκτικών αρμοδιοτήτων του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, και την επέκταση του συστήματος ψηφοφορίας με ειδική πλειοψηφία στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο σε περισσότερους τομείς. Από το 1999 ήδη, όμως, η κυβέρνηση Μπλαιρ είχε ξεκινήσει να κουράζει με τα συνεχή λόγια και τις επαναλαμβανόμενες υποσχέσεις στην πραγματικότητα, ο πληθωρισμός και τα επιτόκια βρίσκονταν στο χαμηλότερο επίπεδο των τελευταίων τριάντα χρόνων, η ανεργία κυμαινόταν σε ακόμα χαμηλότερα επίπεδα, και τα δημόσια έσοδα αύξαιναν ενώ το δημόσιο χρέος μειωνόταν σταθερά. Οπωσδήποτε, όπως αναφέραμε πιο πριν, είναι οι πολιτικές της Μάργκαρετ Θάτσερ, που έθεσαν τις βάσεις, όμως δεν έφτανε αυτό για να ικανοποιήσει το σύνολο της χώρας. Η γεωργία και οι αγροτικές περιοχές είχαν ήδη υποφέρει πολύ μένοντας στα μετ' όπισθεν, το Εθνικό Σύστημα Υγείας δεν είχε πια ομαλή διεκπεραίωση, και δυστυχώς για τον Μπλαιρ, ξανά, δεν υπήρξε η «μεγάλη μεταρρυθμιστική αλλαγή» που υποσχέθηκε, αφού εστίασε περισσότερο στο να διατηρήσει την αριθμητική πλειοψηφία του στην Βουλή των Κοινοτήτων, παρά να την χρησιμοποιήσει έξυπνα ώστε να προχωρήσει στην εν λόγω μεταρρυθμιστική αλλαγή και να προσφέρει πολλά περισσότερα. Μετά τα μέσα του 2000, οι Εργατικοί είχαν ήδη χάσει αρκετή από την «αίγλη» τους, αλλά παρ' όλα αυτά η δημοσκόπηση των Times τους έβαζε μόλις κάτω από το 50%, αρκετά μπροστά από τους Συντηρητικούς, που βρίσκονταν στο 33%, και τους Σοσιαλδημοκράτες στο 12%, πριν από τις εκλογές που αναμενόταν για τα μέσα του 2001, και η κάθοδος συνεχίστηκε από εκεί, κλονίζοντας σοβαρά την θέση του Μπλαιρ, αφού οι πορείες των αγροτών συνεχίζονταν κλιμακωτά, οι συνταξιούχοι ξεκίνησαν να παραπονιούνται για τις πενιχρές αυξήσεις στις συντάξεις τους, και το πετρέλαιο ξεκίνησε να λιγοστεύει, λόγω ανόδου των τιμών και σύγκρισής τους με αυτές των Ηνωμένων Πολιτειών, που ήταν πολύ χαμηλότερες, και παραπόνων για τον υψηλό φόρο καυσίμων. Αν και η κρίση αυτή ήταν περαστική, ακολούθησαν κι άλλες, όπως η κατασκευή του Θόλου της Χιλιετίας (Millennium Dome), το μεγαλεπήβολο κτίριο που θα λάμβαναν χώρα οι γιορτινές διαδικασίες για τον ερχομό της νέας

χιλιετίας, με την εισβολή στο Ιράκ το 2003 να πλήττει πολύ σοβαρά την υπόληψή του, και το τελικό χτύπημα ήρθε με την διαχείριση του πολέμου στον Λίβανο το 2006.

Η νέα κυβέρνηση των Νέων Εργατικών, ξεκίνησε χωρίς να έχει εμπειρία, όμως έφτασε να κυβερνήσει το Ηνωμένο Βασίλειο για τρεις συνεχόμενες εκλογικές περιόδους, δημιουργώντας μία ελκυστική εικόνα για τους πολίτες, καταλήγοντας όμως να δείχνει γενικότερη μετριοπάθεια, μέσα στην προσπάθειά του να επισπεύσει την Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, και βασιζόμενος στον Γκόρντον Μπράουν ως Υπουργό Οικονομικών για να συμβιβαστεί με τα παράπονα του κόσμου. Μετά από συνεχόμενα σκάνδαλα που έβγαιναν στο προσκήνιο, και την συνεχόμενη κριτική από τους συναδέλφους του στο κόμμα, που του ζήτησαν να ορίσει πλέον την ημερομηνία που θα παραιτηθεί⁴⁴, εν τέλει ο Τόνυ Μπλαιρ παραιτήθηκε από το αξίωμα του Πρωθυπουργού και της αρχηγίας του Κόμματος των Εργατικών στις 27 Ιουνίου του 2007, μετά από δέκα χρόνια ηγεσίας που χαρακτηρίστηκαν από μία δυναμική αρχή, και τελικά κατέληξαν σε μετριοπάθεια, έχοντας μεν προωθήσει την Ευρωπαϊκή νοοτροπία και αλλάξει το πολιτικό σκηνικό στην Βρετανία, αλλά όχι στον βαθμό που θα ήθελε. Το αντιευρωπαϊκό συναίσθημα της Βρετανίας θα συνέχιζε για πολύ καιρό.

⁴⁴ Blair, T. (2010). *Tony Blair: A Journey*. In: Endgame. London: Hutchinson.

Κεφάλαιο 5^ο

Η Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη, Η Συνθήκη Του Μάαστριχτ, Το «Opting-Out», Και Ο «Ευρωσκεπτικισμός»

5.1. Προς ποια «Ευρώπη» βαδίζουμε;

Μέσω της δημιουργίας της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα-Χάλυβα από τις έξι χώρες-μετόχους, το Βέλγιο, την Γαλλία, την Γερμανία, την Ιταλία, το Λουξεμβούργο και την Ολλανδία, και μέσω της υπογραφής της Συνθήκης των Παρισίων στις 18 Απριλίου του 1951 και των Συνθηκών της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας και Ευρατόμ, ή Συνθηκών της Ρώμης, στις 25 Μαρτίου του 1957, ο κοινός σκοπός τους για μία «Ηνωμένη Ευρώπη»⁴⁵ σε οικονομικό, πολιτικό, κοινωνικό, εμπορικό, και πολιτιστικό επίπεδο γίνεται περισσότερο προφανής παρά ποτέ. Οι περισσότερες χώρες της Ευρώπης, είτε ανήκαν στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα είτε όχι ακόμα (εξαιρώντας πάντα τις χώρες που ενδιαφέρονται αποκλειστικά και μόνο για το εμπόριο με την Κοινότητα, όπως οι χώρες που ανήκαν στην Ευρωπαϊκή Ζώνη Ελευθέρων Συναλλαγών), σκόπευαν αντίστοιχα στην ολοένα και πιο ελεύθερη οικονομική και εμπορική δραστηριότητα μεταξύ τους μέσα στις επόμενες δεκαετίες, χάρη στο αρχικό εγχείρημα που ξεκίνησε μέσω της κοινής αγοράς στις δυνατότερες βιομηχανίες της δεκαετίας του '50, με σκοπό να εξελιχθεί σε κάτι πολύ μεγαλύτερο, αφού εισχώρησε στους διάφορους οικονομικούς τομείς των κρατών-μελών και δημιούργησε ελευθερία κινήσεως στα εμπορικά αγαθά, στα αμοιβαία κεφάλαια και τις υπηρεσίες, και ακόμα και στην εσωτερική και εξωτερική ασφάλεια με την υπογραφή της Συνθήκης Ευρατόμ, που διασφαλίζει την ορθή χρήση πυρηνικής ενέργειας.

Προφανώς, η Βρετανία δεν είχε την ίδια άποψη. Το μόνο στοιχείο από αυτά που επιθυμούσε ήταν η τελωνειακή ένωση, για να υποστηρίξει και τους υπόλοιπους εμπορικούς τομείς της, με έμφαση στον αγροτικό και τον ενεργειακό, και όχι η περαιτέρω διεύρυνση στους υπόλοιπους τομείς, όπου θα έπρεπε να εισέλθει σε μία κοινότητα με ενιαίο πολιτικό σύστημα, ενιαίο νόμισμα, ενιαίο οικονομικό χώρο και μειωμένη εθνική κυριαρχία, και όλα αυτά ήθελε να

⁴⁵ Βλ. *The Historical Development Of European Integration*, Chapter 1: The First Treaties: Objectives. Fact Sheets On The European Union. European Parliament.

[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/PERI/2018/618969/IPOL_PERI\(2018\)618969_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/PERI/2018/618969/IPOL_PERI(2018)618969_EN.pdf)

τα αποφύγει πάση θυσία, αφού ήταν κοινή λογική για την Βρετανική κυβέρνηση και τους Βρετανούς πολίτες, πως η πλήρης Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση θα αποδυναμώσει και θα εκμηδενίσει τον εκ φύσεως ηγεμονικό χαρακτήρα της χώρας, και την υπόστασή της ως «πανταχού παρούσα δύναμη στην γεωπολιτική σκακιέρα και όχι μόνο».

Ξεκινώντας λοιπόν, με την συμμετοχή στην δημιουργία, και στην ένταξή του στην ΕΖΕΣ, το Ηνωμένο Βασίλειο έδωσε το μήνυμα πως θέλει να ακολουθήσει τους δικούς του κανόνες στο εμπόριο, και να αποφύγει άμεσες σχέσεις με την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα. Όμως, ο χαρακτήρας του «περίεργου εταίρου» ακολουθούσε ήδη το Ηνωμένο Βασίλειο, αφού από τον επόμενο χρόνο κιόλας, ο Έντουαρντ Χιθ, ως Υπουργός Επικρατείας ακόμα, βρίσκεται στην υπεύθυνη θέση του συντονιστή των αρχικών διαπραγματεύσεων για την ένταξη της χώρας στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα. Η πρώτη προσπάθεια ακυρώθηκε με βέτο από τον τότε Πρόεδρο της Γαλλίας, Σαρλ Ντε Γκωλ, τον Ιανουάριο του 1963, καθώς έβλεπε έναν ισχυρό κίνδυνο πολιτικής απομόνωσης στο εσωτερικό της Ευρώπης, λόγω και της στενής σχέσης του και η δεύτερη προσπάθεια ακυρώθηκε ξανά με δεύτερο βέτο από τον Ντε Γκωλ, το 1967. Τελικά αφού άρθηκε το βέτο του Ντε Γκωλ από τον επόμενο Γάλλο Πρόεδρο, Ζωρζ Πομπιντού, και το αρχικό πράσινο φως δόθηκε για την προενταξιακή φάση, οι διαπραγματεύσεις για την ένταξη ολοκληρώθηκαν το 1971 και το Ηνωμένο Βασίλειο έγινε επίσημα μέλος της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας την 1^η Ιανουαρίου του 1973.

5.2. Συνεχής Ευρωπαϊκή αναποφασιστικότητα

Διαχρονικά, οι βρετανικές κυβερνήσεις και οι αντιπολιτεύσεις από τα μέσα του 20ού αιώνα και μετά εξέφραζαν αντίθετες απόψεις μεταξύ τους σχετικά με την συμμετοχή του Ηνωμένου Βασιλείου στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα, και μετέπειτα Ευρωπαϊκή Ένωση. Ο «Ευρωσκεπτικισμός» υπήρξε ανέκαθεν ενδημικό συναίσθημα στο εσωτερικό της Βρετανίας⁴⁶ και παρ' όλα αυτά, όταν το 1975, τον καιρό του πρώτου δημοψηφίσματος για την παραμονή της, η χώρα φαινόταν να είναι στην έσχατη ένδεια και σε μόνιμη υποβάθμιση, πολλοί παράγοντες έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην θεμελίωση του θετικού αποτελέσματος⁴⁶, του «yes to Europe», καθώς και ο τότε Πρωθυπουργός Χάρολντ Ουίλσον, αλλά και ο Έντουαρντ Χιθ ως Αρχηγός της

⁴⁶ Donoghue, B. (2016, June 7). Why Harold Wilson's case for Europe still stands up, Labour Lords website. Άρθρο στο Διαδίκτυο (στα Αγγλικά).

https://www.labourlords.org.uk/why_harold_wilson_s_case_for_europe_still_stands_up

Αντιπολίτευσης, πολιτικοί βαρυσήμαντοι που είχαν αντίκτυπο στην κυβέρνηση και έξω από αυτήν, ήταν θετικοί απέναντι στην ιδέα της συμμετοχής στην Ένωση, και η γνώμη τους μέτρησε ιδιαίτερα στην κρίση του αποτελέσματος, πρώτα απ' όλα γιατί τότε το ζήτημα ήταν πολύ απλούστερο, και ο θεσμός της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας πολύ πιο ελκυστικός, χωρίς τα επικείμενα στοιχεία που την ακολουθούν σήμερα ως Ένωση, δηλαδή την πολιτική και νομισματική ένωση, και δεύτερον επειδή η Κοινότητα είχε δείξει την ελκυστική οικονομική ανάπτυξη που ήθελε να εκμεταλλευτεί το Ηνωμένο Βασίλειο προς ίδιον όφελος, αντίστοιχη του στόχου που είχε για την εκμετάλλευση των αγαθών των χωρών της Κοινοπολιτείας, και το άγγιγμά της προς τον υπόλοιπο κόσμο -πιθανότατα πολύ περισσότερο απ' όσο θα προσέφερε η Ευρωπαϊκή Ζώνη Ελευθέρων Συναλλαγών στο συγκεκριμένο χρονικό σημείο-, και εξυπηρετούσε ταυτόχρονα τον ίδιο τον Πρωθυπουργό Ουίλσον, αφού χρησιμοποίησε την καμπάνια του δημοψηφίσματος και ως «σημαία» για τις εκλογές· ένα έξυπνο τρικ για την εξυπηρέτηση των ενδιαφερόντων του κόμματός του, και της χώρας του, αντίστοιχο αυτού που ακολούθησε ο Κάμερον, παίρνοντας το ρίσκο να επαναδιαπραγματευτεί τους όρους συμμετοχής στην Ευρωπαϊκή Ένωση μερικές δεκαετίες αργότερα, με τη διαφορά ότι ο Ουίλσον το έκανε με επιτυχία.

Στην συνέχεια, με τον ερχομό της Μάργκαρετ Θάτσερ στην αρχηγία των Συντηρητικών, και με τις ραγδαίες πολιτικές που γνώρισε το Ηνωμένο Βασίλειο κατά την πρωθυπουργική θητεία της, ο «Θατσερισμός» έγινε συνώνυμο του ευρωσκεπτικισμού, της προσεκτικής εξέτασης του κάθε νοήματος πίσω από ο,τιδήποτε αφορούσε την πολιτική ένωση στην Ευρώπη, και προκάλεσε επικριτικά σχόλια και από τον λαό, και από την κυβέρνηση, τόσο από τα υπόλοιπα κόμματα όσο κι από το δικό της, με τον Έντουαρντ Χιθ να την επικρίνει για την συνεχή ευρωσκεπτικιστική στάση της προς την Κοινότητα, παρά τις κοινές απόψεις τους για το ελεύθερο εμπόριο, την κοινή αγορά και γενικότερα περί συντηρητισμού⁴⁷, και τον επιβεβαιωμένο θαυμασμό προς το πρόσωπο του Χιθ από μέρος της Θάτσερ. Παρά την προσεκτική κρίση της στο θέμα της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης, τα μηνύματα που πέρασε ήταν μεικτά και δίχασαν έτι περισσότερο και τον λαό, και το ίδιο της το κόμμα, υποστηρίζοντας την παραμονή της χώρας στην Κοινότητα την περίοδο του δημοψηφίσματος του 1975 (το οποίο εν τέλει έλαβε 67.23% των ψήφων στο «Ναι» και 32.77% των ψήφων στο «Όχι» μετά την διεξαγωγή του στις 5 Ιουνίου εκείνης της χρονιάς, περνώντας ένα ηχηρό μήνυμα αντίστοιχο του

⁴⁷ Βλ. Caines, E. (2017). *Heath and Thatcher in Opposition*, chapter 7: The New Conservatism. London: Palgrave Macmillan.

γενικού φιλοευρωπαϊκού συναισθήματος της εποχής), και υπογράφοντας την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη, την πρώτη σημαντική επικαιροποίηση της Συνθήκης της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας, παραδεχόμενη αμέσως μετά πως ήταν μια βιαστική απόφαση από μέρους της, αφού περιείχε μέσα αλλαγές σχετικά με την πολιτική και νομισματική ένωση, ακριβώς αυτά με τα οποία επιθυμούσε να αποφύγει να εμπλέξει το Ηνωμένο Βασίλειο, λέγοντας αργότερα το θρυλικό «όχι, όχι, όχι» στις μεταρρυθμίσεις του Ζακ Ντελόρ.

5.3. Η «Ηνωμένη Ευρώπη» από διαφορετικές σκοπιές

Η Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη ήταν η πρώτη κίνηση προώθησης της ενιαίας αγοράς⁴⁸ ανάμεσα στα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, και ειδικότερα της προώθησης της πολιτικής, οικονομικής και νομισματικής ένωσης, και της σταδιακής μετάβασης από τους εθνικούς θεσμούς στους υπερεθνικούς, όσο η ολοκλήρωση μιας χώρας σε ευρωπαϊκό επίπεδο προχωράει. Επίσης, ευνοείται η μεταφορά των παραγωγών, της αποθήκευσης και του μάρκετινγκ σε ευρωκεντρικές τοποθεσίες, και με την σειρά του το εμπόριο ανάμεσα στα μεγάλα ευρωπαϊκά κέντρα, και από κει και στην υπόλοιπη Ευρώπη, και μπορεί να δημιουργήσει μεγάλα δίκτυα πανευρωπαϊκής εμβέλειας (π.χ. τομέας μεταφορών, πρακτικές αξιολόγησης τροφίμων όπως ISO, ελεύθερες τηλεπικοινωνίες πανευρωπαϊκά μετά την κατάργηση περιαγωγής κ. ά.)

Επικρίθηκε ισχυρά από την Θάτσερ, ειδικά για το κομμάτι της κοινωνικής πολιτικής της Ένωσης, μα η σημαντικότερη και κατά την κρίση της κυβέρνησης, αλλά και του λαού, ήταν η θεμελίωση της αποχής του Ηνωμένου Βασιλείου από την νομισματική ένωση μέσω του γνωστού «opt-out», που θεσπίστηκε από τον Τζων Μέιτσορ, μετά από σημαντικές διαπραγματεύσεις για την δημιουργία της Συνθήκης του Μάαστριχτ, ή Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, την επόμενη κίνηση προώθησης της επίσημης δημιουργίας της πολιτικής, οικονομικής, εμπορικής και νομισματικής ένωσης των ευρωπαϊκών χωρών, μέσω ενός

⁴⁸ Βλ. *The Historical Development Of European Integration*, Chapter 2: Developments up to the Single European Act: The Single European Act. Fact Sheets On The European Union. European Parliament. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/PERI/2018/618969/IPOL_PERI\(2018\)618969_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/PERI/2018/618969/IPOL_PERI(2018)618969_EN.pdf)

διακυβερνητικού μοντέλου σύνδεσης⁴⁹. Αν και ο Μείτζορ δεν αντιτίθετο στην ιδέα της συμμετοχής του Ηνωμένου Βασιλείου στο ενιαίο νόμισμα, επέμεινε στην θέση του «φιλεύσπλαχνου συντηρητισμού» του και αποφάσισε να τηρήσει στάση αναμονής για την κατάλληλη στιγμή που θα μπορούσε να συμμετέχει η χώρα στο ευρώ. Μετά τον ισχυρό φιλοευρωπαϊσμό του Χιθ και τον ευρωσκεπτικισμό της Θάτσερ, η συνεχής έλξη προς την Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση έδειχνε να κερδίζει έδαφος, ένα βήμα την φορά αρχικά με την υπογραφή της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Πράξης, έπειτα με την επιδιόρθωσή της μέσω του «opt-out» στην Συνθήκη του Μάαστριχτ, την περαιτέρω διεύρυνση της Ένωσης με την υπογραφή της Συνθήκης του Άμστερνταμ πέντε χρόνια αργότερα από τον Τόνυ Μπλαιρ, και την αδέξια απόφασή του να ξεκινήσει διαπραγματεύσεις για την είσοδο στο ευρώ, μέχρι τις (τελικά ανεπιτυχείς⁵⁰) πέντε δοκιμές που διενήργησε ο Γκόρντον Μπράουν για την οικονομία της χώρας και τον έλεγχο της ικανότητας της χώρας να υποστηρίξει το ενιαίο νόμισμα, και την ευκαιρία επαναδιαπραγμάτευσης των όρων συμμετοχής της χώρας στην Ένωση, πριν φτάσει στην ξαφνική διακοπή της μέσω του νέου δημοψηφίσματος και τελικά στην έξοδο της χώρας από αυτήν.

5.4. Ποια Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση;

Ας αναλογιστούμε όμως για άλλη μια φορά το μέγεθος της ευρωσκεπτικιστικής νοοτροπίας του Ηνωμένου Βασιλείου μέχρι και το τέλος του 20ού αιώνα. Και από την πλευρά της κυβέρνησης, αλλά και από την πλευρά του λαού, όσο και να υπήρξαν φιλοευρωπαϊκά συναισθήματα, πάντα υπήρχε ένα ποσοστό κόσμου που θα αντιτίθετο στην απόλυτη Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση ως έναν βαθμό, είτε αυτό αφορούσε την νομισματική ένωση, είτε την πολιτική ένωση, είτε την γενικότερη συμμετοχή στην Ένωση. Είναι σημαντικό να σημειωθεί πως το αντιευρωπαϊκό συναίσθημα πήρε συγκεκριμένη μορφή, μετά την δημιουργία κομμάτων που υπήρχαν με σκοπό να εστιάσουν σε ένα συγκεκριμένο θέμα (αλλιώς γνωστά ως «single issue parties»), και ειδικότερα μετά την δημιουργία του UKIP (United Kingdom Independence Party,

⁴⁹ Βλ. *The Historical Development Of European Integration*, Chapter 3: The Maastricht and Amsterdam Treaties. Fact Sheets On The European Union. European Parliament.

[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/PERI/2018/618969/IPOL_PERI\(2018\)618969_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/PERI/2018/618969/IPOL_PERI(2018)618969_EN.pdf)

⁵⁰ 2003, June 9. UK 'not ready for the euro', άρθρο στο Διαδίκτυο (στα Αγγλικά). BBC.

http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/2975560.stm

Κόμμα για την Ανεξαρτησία της Βρετανίας) το 1993, και του Κόμματος του Δημοψηφίσματος (Referendum Party) το 1994. Το μεν πρώτο είχε ως σκοπό ύπαρξης την πραγματοποίηση της αποχώρησης του Ηνωμένου Βασιλείου από την Ευρωπαϊκή Ένωση, και δημιουργήθηκε μετά από την εσωτερική ρήξη του Κόμματος των Συντηρητικών λόγω της επικύρωσης της Συνθήκης του Μάαστριχτ από τον Τζων Μέιτζορ, το μεν δεύτερο διατηρούσε έναν γενικά ευρωσκεπτικιστικό χαρακτήρα και επιθυμούσε την εδραίωση της απόφασης για την θέση του Ηνωμένου Βασιλείου είτε ως μέλος της «ηνωμένης Ευρώπης», είτε ως ηγεμονικό κράτος που επιθυμεί αποκλειστικά την συμμετοχή στην κοινή ευρωπαϊκή αγορά και τίποτε παραπάνω. Τελικά το Κόμμα του Δημοψηφίσματος διαλύθηκε τρία χρόνια αργότερα και τα μέλη του εντάχθηκαν στα Κόμματα των Ανεξάρτητων και των Δημοκρατικών (εκ των οποίων το τελευταίο επίσης διαλύθηκε το 2010), αλλά παρ' όλα αυτά ο ευρωσκεπτικισμός δεν θα απομακρυνόταν τόσο εύκολα από τους χώρους της κυβέρνησης, ούτε από το μυαλό του βρετανικού λαού.

Ένα χαρακτηριστικό που είχαν όλοι οι ηγέτες του Κόμματος των Συντηρητικών, για σχεδόν ενάμιση αιώνα, και ειδικά μάλιστα στον 20^ο και 21^ο αιώνα, ήταν η ισχυρή επιθυμία και το όραμα του ηνωμένου έθνους τους, από τον Μπέντζαμιν Ντισραέλι που εμπνεύστηκε τον «μονοεθνικό συντηρητισμό», μέχρι και τον Μπόρις Τζόνσον· όλοι οι Συντηρητικοί πολιτικοί της Βρετανίας που έχουν διατελέσει πρωθυπουργοί τον 20^ο και 21^ο αιώνα έχουν περιγράψει τον εαυτό τους ως «one-nation Tories». Είτε επιθυμούσαν την συμμετοχή στην Ευρωπαϊκή Ένωση, είτε αποκλειστικά την συμμετοχή στο κοινό εμπόριο, είτε την πλήρη αποχή, αποσκοπούσαν πάντα στην ενότητα της χώρας, στην εσωτερική ευημερία μέσω της οικονομικής ανάπτυξης και της ενεργής διατήρησης του διεθνούς εμπορίου με τις συνεργαζόμενες χώρες, και την εξωτερική ασφάλεια μέσω της άμυνας, όμως προτιμούσαν το Ηνωμένο Βασίλειο να έχει την δική του βούληση και τον γενικότερο έλεγχο στις διαπραγματεύσεις, έτσι ώστε να διασφαλίζει το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα, και πίστευε και πιστεύει ότι θα το πετύχει με ξεχωριστές συμφωνίες με άλλα κράτη, με όρους βοηθητικούς που επιτρέπουν την ευελιξία σε οποιαδήποτε περίπτωση επιθυμίας αλλαγής.

Υπάρχει όμως και μία ειδοποιός διαφορά σε σχέση με τους παλιότερους· οι σημερινοί πολιτικοί δεν διστάζουν να χρησιμοποιήσουν την βιαιότερη δυνατή γλώσσα, και την πλέον προκλητικότερη συμπεριφορά στο Αγγλικό και στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Οι βουλευτές από το δεύτερο μισό του 20ού αιώνα και πριν, γνωρίζουν για το πώς να τηρούν την σωστή γλώσσα στις διαπραγματεύσεις, στους κοινοβουλευτικούς διαλόγους, και στον πολιτικό διάλογο γενικότερα. Βρισκόμαστε πλέον σε μία χρονική περίοδο που ο λαός αγανακτεί με το

παραμικρό, απέναντι σε ο,τιδήποτε δεν εγκρίνει, δικαίως, φυσικά, αλλά αυτό το συναίσθημα της αγανάκτησης έχει περάσει και στους βουλευτές, οδηγώντας σε ακραίες συμπεριφορές, κυρίως με άτομα όπως ο Μπόρις Τζόνσον, και ο Νάιτζελ Φάρατζ.

Από την αρχή της Ευρωπαϊκής Ένωσης όμως, μέχρι και την πιο πρόσφατη μορφή της, αυτήν που θεσπίστηκε με την βοήθεια της Συνθήκης της Λισσαβώνας το 2007, οι Βρετανοί ηγέτες είχαν απόψεις για την Ευρώπη που διέφεραν σχεδόν στο ελάχιστο, αλλά ήταν αρκετές να διχάσουν και να σβήσουν κάθε ίχνος πιθανής προώθησης της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης με έναν λανθασμένο χειρισμό. Ο Χιθ ήταν ιδιαίτερα φιλοευρωπαϊκός και δυσανεκτήθηκε αρκετά από την πρώτη απόρριψη της αίτησης του Ηνωμένου Βασιλείου να γίνει μέλος της ΕΟΚ⁵¹, η Θάτσερ ήταν δεινή ευρωσκεπτίστρια και δεν θα επέτρεπε σε καμία περίπτωση την εκχώρηση εθνικών δυνάμεων του κράτους στις υπερεθνικές, αλλά υπέγραψε την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη, ο Μείτζορ παρά την συναφή πολιτική γραμμή του, ακολουθούσε πιο ενωτική γραμμή και κατάφερε να διατηρήσει τους Συντηρητικούς σε ρήξη, παρά την θεμελίωση του «opt-out», ο Μπλαιρ ξόδεψε υπερβολικό χρόνο στην επίδειξη της ανανέωσης της εικόνας του Κόμματος των Εργατικών και βιάστηκε να επιχειρήσει την ένταξη στο ενιαίο νόμισμα, θεωρώντας πως μπορεί να επιτύχει την ειρηνική συνύπαρξη του Ηνωμένου Βασιλείου με την υπόλοιπη Ένωση, ο Γκόρντον Μπράουν διενήργησε τα πέντε τεστ της βρετανικής οικονομίας⁵² για την είσοδο στο ενιαίο νόμισμα πάνω στην οικονομική σύγκλιση με την Ευρωζώνη, την απαιτούμενη ευελιξία για ανάκαμψη μετά από μία πιθανή ύφεση, την επιρροή του ευρώ στην ανάπτυξη και στην προσφορά εργασίας, στις οικονομικές υπηρεσίες, και στις επενδύσεις, και τελικά επετεύχθη μόνο ο στόχος των οικονομικών υπηρεσιών, μα δεν μπορούσε ούτε και να προσφέρει κάτι καινούργιο από τους Νέους Εργατικούς ώστε να μείνει στην ηγεσία, ο Κάμερον επιχειρήσε να επαναδιαπραγματευτεί την συμμετοχή της χώρας στην Ένωση και τελικά κατάφερε να την βγάλει, η Μεί προσπάθησε τρεις φορές να εκτελέσει την αποχώρηση με ευνοϊκούς όρους χωρίς αποτέλεσμα επί δύο χρόνια, και ο Τζόνσον υπερασπίστηκε την έξοδο από την Ένωση με υπερβολικό ζήλο, σε σημείο απέχθειας.

⁵¹ The National Archives (TNA) (1963, February 5). TNA: FO 800/899 *Heath on the failed negotiations, 1963*. The National Archives website. Available at

https://www.nationalarchives.gov.uk/pathways/citizenship/brave_new_world/docs/failed_neg.htm

⁵² *Government Policy on EMU And The Five Economic Tests*. HM Treasury website. Archived 2009, December 9, at the Wayback machine. https://web.archive.org/web/20091209021819/http://www.hm-treasury.gov.uk/euro_assess03_repexecsum.htm

Στο τέλος της ημέρας, αυτό που πρέπει να κρατήσουμε είναι πως η ιδέα της «ηνωμένης Ευρώπης» είναι κάτι πολύ περισσότερο από την απλή ολοκλήρωση μίας κοινής αγοράς. Σημαντικό ρόλο για την διαμόρφωσή της παίζουν οι εκάστοτε διεθνείς πολιτικές συνθήκες, και χρειάζεται σημαντική προσπάθεια για την επαναδημιουργία μίας νέας κοινωνίας ευρωπαϊκής, μίας κοινωνίας αυτοβοήθειας, που υποστηρίζει τα μέλη της αποκάλυπτα και επιτρέπει την ευδοκμία τους, όπως επίσης και ειδική γνώση των διεθνών πολιτικών, για την κατάλληλη διαχείριση των καταστάσεων ανάλογα με τον χαρακτήρα του κάθε ευρωπαϊκού κράτους, καθώς το κάθε Ευρωπαϊκό κράτος είναι πολυδιάστατο και αυτός ο χαρακτήρας δεν θα διαγραφεί αυτόματα με το που τού προσάψεις την «Ευρωπαϊκή ταμπέλα». Όπως και με την δημιουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο Μάαστριχτ, θα πρέπει να θυμόμαστε πως η διαλεκτική μέθοδος προσέγγισης είναι η σημαντικότερη για ένα τέτοιο ενωτικό εγχείρημα, για την ασφαλή πολυμορφία, για ανταγωνισμό με συνεργασία, για αποτελεσματικότητα με αμεροληψία και αλληλεγγύη. Δεν είναι απαραίτητο όλες οι χώρες να συμβαδίζουν ακριβώς στο ίδιο σημείο, αρκεί να συμβαδίζουν παρά την ανάγκη αλληλεξάρτησης που καθιστά τον συγχρονισμό και συντονισμό των μελών της Ένωσης επιτακτική ανάγκη, ανά τα χρόνια, το Ηνωμένο Βασίλειο δείχνει περισσότερο να ενδιαφέρεται για την δική του οικονομική και εμπορική ανέλιξη, οπότε το αποτέλεσμα είναι ανάλογο των πράξεων της ηγεσίας κάθε φορά.

Κεφάλαιο 6^ο

Φάση Αποχώρησης από την Ευρωπαϊκή Ένωση: Η Διαδικασία του «Brexit» και η Νέα Εποχή στην Αναζήτηση Εξωτερικών Συνεταίρων και Συμφωνιών

6.1. Το απρόσμενο αποτέλεσμα

Μετά από δεκαέξι περίπου χρόνια θητείας στην Βουλή των Κοινοτήτων, συγκεκριμένα έντεκα ως Πρόεδρος του Συντηρητικού Κόμματος και έξι ως Πρωθυπουργός του Ηνωμένου Βασιλείου, ο Ντέιβιντ Κάμερον, αποφάσισε να παίξει με την μοίρα και να βάλει ένα «στοίχημα» για την εσωτερική ηρεμία του κόμματός του. Όμως αυτό ακριβώς το στοίχημα, ήταν που τον ώθησε εκτός του αξιώματος μετά από τις Βρετανικές Εκλογές του 2015, όπου αναγκάστηκε να δώσει την σκυτάλη στην επόμενη πρωθυπουργό της χώρας, Τερέζα Μέι. Στις 23 Ιουνίου του 2016, το Ηνωμένο Βασίλειο επέλεξε να προχωρήσει στην (πιθανόν απονενοημένη, κατά την κρίση πολλών) κίνηση, να αποχωρήσει από την Ευρωπαϊκή Ένωση, αφήνοντας τα υπόλοιπα κράτη-μέλη ανήσυχια και την κοινή γνώμη σοκαρισμένη.

Πώς, λοιπόν, μετά από 47 χρόνια συνύπαρξης, αποφάσισε η χώρα να αποχωρήσει έτσι ξαφνικά; Ποιες ομάδες επηρεάζει περισσότερο το Brexit; Ποια περαιτέρω προβλήματα θα φέρει στο εσωτερικό της χώρας και ποιες θα είναι οι σχέσεις της με την υπόλοιπη Ευρωπαϊκή Ένωση και τον κόσμο;

6.2. Περί «Brexit»

Με μια πρώτη ματιά, η έξοδος του Ηνωμένου Βασιλείου από την Ευρωπαϊκή Ένωση σίγουρα θα φανεί σε πολλούς, αν όχι σε όλους, σαν ένα χάος. Ας τα πάρουμε όμως από την αρχή:

Τι σημαίνει «Brexit»; Ο όρος «Brexit» προέρχεται από τις λέξεις «Britain» (Βρετανία) και «exit» (έξοδος), και υποδηλώνει την αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου από την Ευρωπαϊκή

Ένωση, συναφώς κατά την δημιουργία της λέξης «Grexit», η οποία αφορούσε στα σενάρια της αποχώρησης της Ελλάδας από την Ευρωπαϊκή Ένωση την περίοδο 2013-2015.⁵³

Το δημοψήφισμα που διενεργήθηκε την Πέμπτη 23 Ιουνίου 2016, σε ολόκληρο το Ηνωμένο Βασίλειο, έθεσε το ερώτημα προς τους πολίτες, ρωτώντας τους «εάν επιθυμούν το Ηνωμένο Βασίλειο **να αποχωρήσει (Leave)** από την Ε.Ε. ή **να παραμείνει (Remain)** στην Ε.Ε.». Η ερώτηση συντομεύθηκε από τον πολιτικό κόσμο σε «Brexit or Bremain», με τους δύο όρους να χωρίζουν το κοινό σε δύο ομάδες, στους «Brexiters» και στους «Remainers».

Το γενικό αποτέλεσμα έδειξε το 51.9% των ψήφων υπέρ του «Leave», και το 48.1% υπέρ του «Remain». Η συμμετοχή στο δημοψήφισμα ανήλθε στο 72.2% των πολιτών, πράγμα που σημαίνει πως πάνω από 30 εκατομμύρια Βρετανοί ψήφισαν.⁵⁴

Όμως, αν εξετάσει κανείς τα εσωτερικά αποτελέσματα των τεσσάρων περιοχών του Ηνωμένου Βασιλείου, θα παρατηρήσει ότι ήδη υπάρχει δίχασμα απόψεων. Ενώ η Αγγλία και η Ουαλία ψήφισαν υπέρ του Brexit, η μεν με ποσοστό 53.4% έναντι 46.6% υπέρ του «Remain», η δε με ποσοστό 52.5%, έναντι 47.5% υπέρ της παραμονής, η Σκωτία και η Βόρεια Ιρλανδία επέλεξαν να στηρίξουν την παραμονή, η πρώτη με 62% ψήφους στο «Remain» και 38% στο «Leave», και η δεύτερη με 55.8% ψήφους στο «Remain» και 44.2% στο «Leave». Η διαφορά ανάμεσα στις ψήφους παραμονής/αποχώρησης στις τελευταίες δύο χώρες θα έπρεπε τουλάχιστον να μάς ανησυχεί λίγο, αφού έτσι η επιθυμία του λαού δεν αντιπροσωπεύεται εξ ολοκλήρου από το δεσμευτικό και γενικό αποτέλεσμα του 51.9%. Βέβαια, αν και είχε προηγηθεί το δημοψήφισμα ανεξαρτησίας της Σκωτίας το 2014, ο Ντέιβιντ Κάμερον δεν είχε φανταστεί πως το τωρινό δημοψήφισμα θα είχε αυτήν την έκβαση, αφού πρότεινε τον Ιανουάριο του 2013 να ξεκινήσουν επαναδιαπραγματεύσεις⁵⁵ μαζί με τους υπόλοιπους ηγέτες των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, τους όρους

⁵³ Dunin-Wasowicz, R. (2019, March 7). *The Grexit that never happened offers some lessons for the UK*. Άρθρο στο Διαδίκτυο. LSE Brexit, The London School of Economics and Political Science. <https://blogs.lse.ac.uk/brexit/2019/03/07/the-grexit-that-never-happened-offers-some-lessons-for-the-uk/>

⁵⁴ Αποτελέσματα δημοψηφίσματος περί αποχώρησης του Ηνωμένου Βασιλείου από την Ευρωπαϊκή Ένωση, Βρετανική Εφορευτική Επιτροπή (The Electoral Commission). Ιστοσελίδα στα Αγγλικά. <https://www.electoralcommission.org.uk/who-we-are-and-what-we-do/elections-and-referendums/past-elections-and-referendums/eu-referendum/results-and-turnout-eu-referendum>

⁵⁵ Βλ. Cameron, D. (2019). *For The Record*, Ενότητα 45, «Renegotiation». London: HarperCollins.

συμμετοχής του Ηνωμένου Βασιλείου στην Ένωση, με σκοπό την συνύπαρξη της χώρας ανάμεσα σε «μία αναμορφωμένη Ευρωπαϊκή Ένωση»⁵⁶, λόγω της «αναστροφής» που γνώριζε τότε η όλη ιδέα της ηνωμένης Ευρώπης, με το αντιευρωπαϊκό και το ευρωσκεπτικιστικό συναίσθημα να μεγαλώνουν ολοένα στις χώρες-μέλη. Και οι 27 υπόλοιποι ηγέτες ενέκριναν και συμφώνησαν για την επαναδιαπραγμάτευση των μέτρων, μαζί με τον τότε πρόεδρο του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, Ντόναλντ Τουσκ, στις Βρυξέλλες τον Φεβρουάριο του 2016, και οι επικείμενες αλλαγές θα έμπαιναν σε ισχύ με την προϋπόθεση την ψήφο παραμονής στο δημοψήφισμα για την παραμονή της χώρας στην Ένωση, το οποίο και ανακοινώθηκε από τον Κάμερον αμέσως μετά από την συμφωνία επαναδιαπραγμάτευσης για τις 23 Ιουνίου της ίδιας χρονιάς, υποστηρίζοντας πως «τήρησε την υπόσχεσή του στον βρετανικό λαό», αφού πράγματι ήταν η σημαντικότερη θέση από αυτές που τον βοήθησαν να κερδίσει τις εκλογές της 7^{ης} Μαΐου του 2015. Δυστυχώς, λόγω του τελικού αποτελέσματος και της απόφασης περί της αποχώρησης από την Ευρωπαϊκή Ένωση, οι νέοι όροι δεν τέθηκαν ποτέ σε ισχύ. Ο Κάμερον μετάνιωσε για αυτό του το ρίσκο, και ανακοίνωσε την επερχόμενη υποβολή της παραίτησής του μία μέρα μετά την διεξαγωγή του δημοψηφίσματος, στην οποία προχώρησε επίσημα στις 13 Ιουλίου του 2016, και παρά την αρχική επιλογή του να παραμείνει στα πίσω έδρανα της Βουλής ως μέλος της, εν τέλει παραιτήθηκε γενικότερα από βουλευτής, δίνοντας την θέση του βουλευτή για το Ουίτνι, την οποία κατείχε, στον Ρόμπερτ Κορτς, και παρέδωσε την σκυτάλη της πρωθυπουργίας στην Τερέζα Μέι, μετά από τις ενδοκομματικές εκλογές που ακολούθησαν στις 11 Ιουλίου, η οποία και ανέλαβε πλήρως όλες τις διαδικασίες που αφορούσαν στο «Brexit».

6.3. Ευρωπαϊκό «διαζύγιο» και άμεσες συνέπειες

Με το αποτέλεσμα να έχει κριθεί πλέον, η Πρωθυπουργός Τερέζα Μέι επικαλείται το άρθρο 50 της Συνθήκης της Λισσαβώνας, που αφορά στο δικαίωμα του κάθε κράτους-μέλους να αποφασίσει να αποσυρθεί από την Ένωση, και ξεκινά από την 24η Ιουνίου την συζήτηση με τα μέλη της Βουλής των Κοινοτήτων και λίγο αργότερα, στα μέσα του 2017, τις διαπραγματεύσεις με την Ένωση σχετικά με την αποχώρηση, λέγοντας μία εβδομάδα μετά από το δημοψήφισμα, πως θα τηρηθεί το αποτέλεσμα, γιατί αυτή είναι η επιθυμία του λαού: «το Brexit είναι Brexit [...]. Δεν πρέπει να υπάρξουν προσπάθειες για παραμονή στην Ευρωπαϊκή

⁵⁶ 2016, 20 Φεβρουαρίου. Ανακοίνωση Ντέιβιντ Κάμερον για την ημερομηνία του δημοψηφίσματος.

Ιστοσελίδα στα Αγγλικά. <https://www.bbc.com/news/uk-politics-35621079>

Ένωση, καμία προσπάθεια να μπει ξανά από την πίσω πόρτα, και κανένα δεύτερο δημοψήφισμα». Από την άλλη, η κοινωνία του Ηνωμένου Βασιλείου βρίσκεται σε παράνοια και νιώθει μεγάλο εκνευρισμό. Αρκετοί νεαροί Βρετανοί πολίτες κατηγορούν τους γηραιότερους συμπολίτες τους πως «τους έκλεψαν το μέλλον τους» με την ψήφο αποχώρησης⁵⁷, ενώ άλλοι ισχυρίζονταν πως «δεν ήξεραν ακριβώς τι ψήφιζαν και δεν περίμεναν ότι θα έχει αυτές τις συνέπειες επάνω τους»⁵⁸, κάτι που συζητήθηκε και από μέρους της Βουλής⁵⁹, επιμένοντας στο κάλεσμα για ένα δεύτερο δημοψήφισμα.

Κι αυτό είναι μόνο η άκρη του παγόβουνου. Σε περίπτωση που ένα κράτος-μέλος έρθει σε ρήξη με την Ένωση, αυτό σημαίνει την άμεση αποκοπή του από τις οικονομικές και εμπορικές πολιτικές της, την άμεση μείωση στα επίπεδα εξαγωγών και ξένων επενδύσεων, την πιθανή ψύχρανση στις διεθνείς σχέσεις της χώρας με τα υπόλοιπα κράτη-μέλη, και πιθανές «ποινές», π.χ. το «πρόστιμο» των 39 δισεκατομμυρίων λιρών Αγγλίας που απαιτήθηκε να πληρώσει το Ηνωμένο Βασίλειο στην Ευρωπαϊκή Ένωση για να αποχωρήσει, αφού μέσα από αυτήν την κίνησή του διαταράσσεται άμεσα η αρχή της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης, και αλλάζει και η πραγματικότητα των υπολοίπων κρατών-μελών. Γι' αυτό λοιπόν, μια συμφωνία πάνω στην πιθανή έξοδο μιας χώρας από την Ευρωπαϊκή Ένωση ενέχει ζωτική σημασία, έτσι ώστε να μην προκύψουν εμπόδια στους εμπορικούς τομείς της, όπως για παράδειγμα η τροφοδοσία. Βέβαια, η πρόβλεψη της επιθυμίας ενός κράτους-μέλους να αποχωρήσει από την Ένωση προβλέπετο επίσημα από την Συνθήκη της Λισσαβώνας και έπειτα, καθώς άφηνε να εννοηθεί η Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Ένωσης πως δεν υπάρχει δικαίωμα αποχώρησης από την Ένωση μόλις μια χώρα ανακηρυχθεί μέλος της, έτσι προστέθηκε το άρθρο 50 στην Συνθήκη Λειτουργίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης περί αποχώρησης ενός κράτους-μέλους από την Ένωση. Κι όμως, η κίνηση του Ηνωμένου Βασιλείου προκάλεσε την αλυσιδωτή αντίδραση άλλων κυβερνητικών στελεχών των κρατών της Ευρωπαϊκής Ένωσης απέναντι στην ίδια, επιτρέποντάς τους να δηλώσουν την

⁵⁷ 2016, 24 June. The U.K.'s Old Decided for the Young in the Brexit Vote, Time. Άρθρο στο Διαδίκτυο. <https://time.com/4381878/brexit-generation-gap-older-younger-voters/>

⁵⁸ 2016, 24 June. *Google search spike suggests many people don't know why they voted for Brexit*, Daily Mail. Άρθρο στο Διαδίκτυο. <https://www.dailymail.co.uk/sciencetech/article-3657997/Britain-s-Google-searches-hint-people-didn-t-know-voting-for.html>

⁵⁹ 2016, 7 July. *Voters in EU referendum did not know what they were voting for*, The Guardian. Άρθρο στο Διαδίκτυο. <https://www.theguardian.com/politics/2016/jul/07/voters-eu-referendum-did-not-know-what-they-were-voting-for-oona-king>

επιθυμία τους να διοργανώσουν κι αυτά δημοψήφισμα για να αποχωρήσουν από την Ένωση⁶⁰ (πυροδοτώντας την συζήτηση για πιθανά «Frexit», «Nexit», «Italexit», και αργότερα και «Swexit», της Γαλλίας, της Ιταλίας, της Ολλανδίας και της Σουηδίας, με αντίστοιχα δημοψηφίσματα). Η σημαντικότερη παράμετρος, όμως, και το μεγαλύτερο στοίχημα μιας χώρας όταν βρίσκεται στην θέση που βρίσκεται τώρα το Ηνωμένο Βασίλειο, είναι η εσωτερική και εξωτερική ασφάλειά της. Με την αποχώρησή του, λοιπόν, θα πρέπει να βεβαιωθεί πως η ασφάλειά του θα παραμείνει αναλλοίωτη και οι πολιτικές ασφαλείας της χώρας θα καλύπτουν επιτυχώς τις ανάγκες της στην κρίσιμη περίοδο, και όσο το δυνατόν περισσότερο να συνάδουν με αυτές της Ένωσης, όπως και πριν, για την διατήρηση της γενικότερης ευημερίας.

Ας επιστρέψουμε όμως στα διαδικαστικά του Brexit. Το άρθρο 50 της Συνθήκης της Λισσαβώνας ενεργοποιήθηκε επίσημα από την Τερέζα Μέι στις 29 Μαρτίου του 2017, σημειώνοντας την αρχή της προεργασιακής περιόδου της χώρας κατά την έξοδό της από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Το τέλος της, που θα υποδήλωνε και την έξοδό της, ορίστηκε για 2 χρόνια μετά την ενεργοποίηση του Άρθρου 50, δηλαδή στις 29 Μαρτίου του 2019. Η πρώτη προσπάθεια συμφωνίας για την αποχώρηση της χώρας απαιτεί την σύγκλιση απόψεων για τις οικονομικές και εμπορικές σχέσεις της με την Ένωση και τον υπόλοιπο κόσμο, την επιβεβαίωση πως οι εσωτερικοί θεσμοί της και οι άμεσες ανάγκες και προνόμια των πολιτών θα μείνουν ανέγγιχτα μετά την αποχώρηση, και την διασφάλιση της ασφάλειάς της μέσω των πολιτικών της σχέσεων με τα κράτη-μέλη της Ένωσης, και όχι μόνο. Μέσα σε δύο χρόνια αυτό το εγχείρημα φαντάζει αρκετά δύσκολο, έως και αδύνατον να πραγματοποιηθεί, μα η Μέι το προσπάθησε και υποστήριξε την διαδικασία με όλες τις πιθανές περιπλοκές που ενείχε. Έτσι, με την πρώτη προσπάθεια της συμφωνίας, το Ηνωμένο Βασίλειο θα αποχωρούσε από την Ένωση στις 29 Μαρτίου 2019. Όμως, η συμφωνία που κατασκεύασε απορρίφθηκε από την Βουλή των Κοινοτήτων τρεις συνεχόμενες φορές, με 432 ψήφους έναντι 202 υπέρ στις 15 Ιανουαρίου του 2019, με 303 ψήφους έναντι 258 υπέρ στις 14 Φεβρουαρίου του 2019, και με 344 ψήφους έναντι 286 υπέρ στις 29 Μαρτίου του 2019 (αν και αυτήν την φορά μόνο στο μακροσκελές επίπεδο της αποχώρησης, που εκτυλίσσετο σε 585 σελίδες, και όχι στο πολιτικό μέρος της συμφωνίας), οπότε και ξεκίνησε διάλογο στην κυβέρνηση για την πιθανότητα αποχώρησης από την Ένωση χωρίς συμφωνία, δίνοντας την δυνατότητα στους βουλευτές να

⁶⁰ 2016, 27 June. Frexit, Nexit or Oexit? Who will be next to leave the EU, The Guardian.

<https://www.theguardian.com/politics/2016/jun/27/frexit-nexit-or-oexit-who-will-be-next-to-leave-the-eu>

ψηφίσουν για το θέμα, παρά τον σχετικό κίνδυνο που θα μπορούσε να επιφέρει ένα «no-deal Brexit» ή «σκληρό Brexit», δηλαδή την πλήρη αποχώρηση από την Ένωση και την ενιαία αγορά και εμπορική αναδιάταξη πλέον με κανόνες Παγκοσμίου Οργανισμού Εμπορίου, με όποιο πιθανό ρίσκο εμπεριέχεται για την οικονομική, πολιτική, νομισματική, εμπορική, και κοινωνική ασφάλεια της χώρας. Λίγο πριν από την τρίτη απόρριψη, δίνεται η πρώτη παράταση μέχρι τις 12 Απριλίου 2019 για την επανασύσταση της συμφωνίας, ή μέχρι τις 22 Μαΐου εάν η συμφωνία επικυρωνόταν πριν τις 12 Απριλίου, μα πριν την εκπνοή της η Μεί ζητάει επιπλέον παράταση μέχρι τις 30 Ιουνίου, ώστε να εξασφαλίσει όλα τα ζητούμενα που απαιτούνταν. Εν τέλει το ίδιο το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο πρότεινε εξάμηνη παράταση μέχρι τις 31 Οκτωβρίου, μέχρι να βρεθεί νέα συμφωνία, ή να ακυρώσει η Μεί την διαδικασία του Άρθρου 50, δυνατότητα που είχε ήδη προσφέρει στο Ηνωμένο Βασίλειο το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο, από τις 10 Δεκεμβρίου του 2018⁶¹. Στο μεταξύ, εάν επικυρώνετο νέα συμφωνία πριν τις 31 Οκτωβρίου, το Ηνωμένο Βασίλειο θα έφευγε και επίσημα από την Ένωση, με την επιτρεπόμενη γενική περίοδο αναπροσαρμογής της κοινωνίας να τελειώνει στις 31 Δεκεμβρίου του 2020.

Φυσικά, πέρα από την οικονομική και εμπορική διάσταση της συμφωνίας, εκτός άλλων τομέων και τις συνέπειες που απορρέουν σχετικά με αυτούς⁶², η Τερέζα Μεί όφειλε να προσέξει και τις κοινωνικές απόρροιές της, με σημαντικότερα παραδείγματα το δικαίωμα παραμονής στην χώρα των νόμιμων οικονομικών μεταναστών και την στέρση θεμελιωδών δικαιωμάτων τους στην εργασία και στην κατοικία, τα εκπαιδευτικά προγράμματα ανταλλαγής όπως το πρόγραμμα «Erasmus+»⁶³, στο οποίο δεν θα συμμετέχει πια η χώρα μετά το 2020, ως μη μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης αλλά ούτε και ως τρίτη χώρα, με ελάχιστες εξαιρέσεις που μειώνουν κατά πολύ την ευχέρεια των (Ευρωπαίων και μη) μαθητών, φοιτητών και όχι μόνο, να εκμεταλλευτούν θετικά το πρόγραμμα για σκοπούς διά βίου μάθησης, και την πιθανή πολιτιστική αποκοπή λόγω της αυξημένης δυσκολίας εισόδου στην χώρα μέσω αέρος, λόγω της

⁶¹ 2018, December 10. *Judgment in Case C-621/18 Press and Information Wightman and Others v Secretary of State for Exiting the European Union*, Court of Justice of the European Union. <https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2018-12/cp180191en.pdf>

⁶² *Συνέπειες του Brexit*. Σελίδα στο Διαδίκτυο. Ευρωπαϊκή Επιτροπή. https://ec.europa.eu/info/strategy/relations-non-eu-countries/relations-united-kingdom/new-normal/consequences-brexit_el

⁶³ *The UK and Erasmus+*. Σελίδα στο Διαδίκτυο (στα Αγγλικά). Ευρωπαϊκή Επιτροπή. <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/the-uk-and-erasmus>

εξόδου και από τον χώρο Σένγκεν, καθώς και αυτοί οι παράγοντες αποτελούν πιθανούς κινδύνους για την οικονομική και εμπορική κατάσταση του Ηνωμένου Βασιλείου.

Επιπλέον, δημιουργείται ένα μεγάλο πρόβλημα με την έξοδο του Ηνωμένου Βασιλείου από την Ένωση, όσον αφορά την Βόρεια Ιρλανδία, καθώς στα σύνορά της με την Ιρλανδία θα παύουν πλέον επίσημα τα σύνορα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ενώ πριν έπαυαν στα σύνορα της Ιρλανδίας, και δημιούργησε αχρείαστη τριβή ανάμεσα στις σχέσεις Ιρλανδίας και Βόρειας Ιρλανδίας, εφόσον έπρεπε να αποφασιστεί εάν τα εμπορικά όρια θα συνάδουν με τα «νέα ευρωπαϊκά σύνορα», ή αν θα υιοθετήσει η Βόρεια Ιρλανδία τελωνειακούς κανόνες ευρωπαϊκού τύπου, έτσι ώστε να μην αποκοπεί το νησί της Ιρλανδίας εμπορικά. Το γεγονός αυτό έμεινε γνωστό ως «backstop», και ο σκοπός ήταν να αποτραπεί η δημιουργία «τείχους» (hard border) ανάμεσα στις δύο περιοχές, αλλά με τις μέχρι τότε εκδόσεις της συμφωνίας, μία τέτοια συμφωνία δεν ήταν δυνατό να συναφθεί.

6.4. Οικονομικές, εμπορικές και εσωτερικές συνέπειες

Χωρίς έκπληξη, η βρετανική οικονομία υπέφερε συνεχώς από την πρώτη κιόλας μέρα μετά το «Brexit», καθώς το χρηματιστήριο κατέγραψε σημαντική πτώση και η συναλλαγματική ισοτιμία με το ευρώ και το δολλάριο αυξήθηκε εις βάρος της λίρας⁶⁴. Έξι μήνες αργότερα επανήλθε στα επίπεδα προ «Brexit», και συνέχισε να πέφτει και να ξανασηκώνεται με κάθε προσπάθεια συμφωνίας από μέρους της Μέι, μέχρι το 2019. Η ζημιά όμως είχε ήδη γίνει για τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις, σε αντίθεση με τις μεγαλύτερες εταιρείες.⁶⁵ Οι εξαγωγές και οι θέσεις εργασίας μειώθηκαν αισθητά, όπως και η οικονομική ανάπτυξη, και η χώρα θα έπρεπε να συνάψει εκ νέου διμερείς εμπορικές συμφωνίες με τις χώρες με τις οποίες ενδιαφέρεται να διατηρεί εμπορικές σχέσεις.

⁶⁴ Board of Governors of the Federal Reserve System. *Historical Rates for the UK Pound*.

https://www.federalreserve.gov/releases/h10/hist/dat00_uk.htm

⁶⁵ Βλ. Hope, M. (2019, October). *The Economic Impact of Brexit on London*, Ενότητα 3: Impacts on Businesses. London: GLA Economics.

6.5. Πολιτικές συνέπειες

Στο μεταξύ, η Τερέζα Μέι ήρθε αντιμέτωπη και με δύο συνεχόμενες ψήφους εμπιστοσύνης, την πρώτη στις 12 Δεκεμβρίου του 2018 από τα ίδια τα Μέλη των Συντηρητικών, και στις 17 Δεκεμβρίου του ίδιου έτους μετά από το κάλεσμα ψήφου εμπιστοσύνης προς την Τερέζα Μέι του Αρχηγού της Αντιπολίτευσης, Τζέρεμι Κόρμπυν, μετά από την επαναλαμβανόμενη αδυναμία κύρωσης συμφωνίας για την έξοδο της χώρας από την Ένωση.

Επιπλέον, υπήρχε και το ζήτημα των Ευρωεκλογών του 2019, οι οποίες θα διεξάγονταν από τις 23 έως τις 26 Μαΐου (ακολουθώντας αυτές του 2014), στις οποίες δεν επιθυμούσε η Μέι να συμμετέχει το Ηνωμένο Βασίλειο, αλλά εν τέλει συμμετείχε κανονικά, καθώς αν δεν έπαιρνε μέρος, η έξοδος από την Ένωση θα λάμβανε χώρα αυτόματα την 1^η Ιουνίου 2019 και αφού το Ηνωμένο Βασίλειο ήταν ακόμα κράτος-μέλος, όφειλε να τηρήσει το πρωτόκολλο.

Οπωσδήποτε, η διαδικασία του Brexit γέννησε ερωτηματικά στον κόσμο σχετικά με την συμμετοχή των Βρετανών, Ουαλών, Σκωτσέζων και Βορειο-ιρλανδών πολιτών σε αυτές, αφού παρά την περίοδο μετάβασης, δεν αποχώρησε ακόμα η χώρα από την Ένωση. Βεβαιώθηκε ότι το Ηνωμένο Βασίλειο θα συμμετέχει κανονικά στις Ευρωπαϊκές εκλογές του 2019, και για άλλη μια φορά οι πολίτες εξάσκησαν το εκλογικό τους καθήκον στις 23 Μαΐου του 2019.

Όμως δεν έλειπαν τα προβλήματα, παρά την προσπάθεια, αφού νέοι πολίτες του Ηνωμένου Βασιλείου που μετανάστευσαν στη χώρα απετράπησαν από το να ψηφίσουν⁶⁶, αφού έπρεπε να συμπληρώσουν ένα ειδικό έντυπο για να δικαιούνται να συμμετάσχουν στις ευρωεκλογές. Παρά την έγκαιρη υποβολή του συγκεκριμένου εντύπου από την πλειοψηφία των εκάστοτε πολιτών, τούς αρνήθηκαν το δικαίωμα ψήφου ξανά.

Τα συμμετέχοντα κόμματα για το Ηνωμένο Βασίλειο και ειδικότερα οι διεκδικητές των Βρετανικών εδρών στις Ευρωεκλογές του 2019 ήταν τα Κόμματα των Συντηρητικών (Tories/Conservatives), των Εργατικών (Labour), των Φιλελεύθερων Δημοκρατών (Liberal Democrats), των Πρασίνων (Greens), των Ανεξάρτητων (UKIP), ενώ υπήρξαν δύο νέα κόμματα, το κόμμα του Brexit (Brexit Party), με ηγέτη τον Νάιτζελ Φάρατζ, προηγούμενο ηγέτη των Ανεξάρτητων, και το «Change UK». Τις έδρες της Σκωτίας και της Ουαλίας στην Ευρωβουλή

⁶⁶ 2019, 23 May. *EU citizens in the UK say they've been denied the right to vote*. CNN. Άρθρο στο Διαδίκτυο (στα Αγγλικά). <https://www.cnn.com/2019/05/23/uk/eu-elections-denied-my-vote-uk-gbr-intl/index.html>

διεκδίκησαν όπως πάντα τα Εθνικά Κόμματα των δύο χωρών (Scottish National Party-SNP, Plaid Cymru/Party of Wales).

Μεγάλος νικητής του αγγλικού σκέλους των Ευρωεκλογών κρίθηκε ο Νάιτζελ Φάρατζ αφού το κόμμα του για το Brexit νίκησε σε εννέα από τις δέκα περιοχές της Βρετανίας^{67 68}, δηλαδή σε όλες εκτός από την περιοχή του Λονδίνου, όπου επικράτησαν οι Φιλελεύθεροι Δημοκράτες. Το «Brexit Party» έλαβε το 31,9% των ψήφων, και εξασφάλισε έτσι 29 θέσεις στο Ευρωκοινοβούλιο, ενώ το κόμμα των Φιλελεύθερων έλαβε 18,5% και 16 έδρες. Οι Συντηρητικοί, από την άλλη πλευρά, υπέστησαν μεγάλη ήττα σε αυτές τις εκλογές καθώς βγήκαν πέμπτο κόμμα, με μόλις 8,7% και 4 θέσεις στην Ευρωβουλή, ένα από τα χειρότερα αποτελέσματα στην ιστορία του κόμματος της Τερέζας Μέι, εμφανώς συσχετιζόμενο και με την παραίτησή της από την ηγεσία του και την πρωθυπουργία μία μέρα μετά την διεξαγωγή των εκλογών στο Ηνωμένο Βασίλειο.

Έπειτα από την ανακοίνωση του αγγλικού εκλογικού αποτελέσματος, ο Νάιτζελ Φάρατζ προέβη σε δηλώσεις, και ανακοίνωσε πως «αν δεν φύγει το Ηνωμένο Βασίλειο από την Ευρωπαϊκή Ένωση στις 31 Οκτωβρίου, το κόμμα του Brexit θα νικήσει τις επόμενες εθνικές εκλογές της χώρας»⁶⁹. Σαφώς, αυτό δεν ελάφρυνε το δυσοίωνο κλίμα που επικρατούσε, όχι μόνο στο Ηνωμένο Βασίλειο αλλά και σε ολόκληρη την Ευρώπη, ανεξάρτητα από τον χώρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ειδικά με την άνοδο της άκρας δεξιάς σε Ιταλία (Ματτέο Σαλβίνι), Γαλλία (Μαρίν Λε Πεν) και Αγγλία (Νάιτζελ Φάρατζ) στην Ευρωβουλή, και παρά την επικράτηση των φιλοευρωπαϊκών κομμάτων στις περισσότερες χώρες π.χ. στην Ολλανδία, όπως και την αποπομπή του ακροδεξιού Σεμπάστιαν Κουρτζ από την καγκελαρία της Αυστρίας⁷⁰.

⁶⁷ 2019, June 26. *European Parliament Elections 2019: Results And Analysis*. Βιβλιοθήκη της Βουλής των Κοινοτήτων (House of Commons Library). <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-8600/CBP-8600.pdf>

⁶⁸ Αποτελέσματα Ευρωεκλογών 2019 για το Ηνωμένο Βασίλειο. Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. <https://www.europarl.europa.eu/election-results-2019/en/united-kingdom/>

⁶⁹ 2019, 28 May. *European elections 2019: Nigel Farage claims Brexit Party will win next election if UK does not leave EU in October*. The Telegraph. Άρθρο στο Διαδίκτυο (στα Αγγλικά). <https://www.telegraph.co.uk/politics/2019/05/27/eu-election-results-2019-european-uk-brexit-party-live-latest-news>

⁷⁰ Austrian Chancellor Sebastian Kurz resigns amid corruption scandal. CNN. Άρθρο στο Διαδίκτυο (στα Αγγλικά). <https://edition.cnn.com/2021/10/09/europe/sebastian-kurz-resigns-austria-intl/index.html>

Στις 24 Μαΐου 2019, η Τερέζα Μεί ανακοίνωσε την επικείμενη παραίτησή της από την πρωθυπουργία της χώρας και την αρχηγία του κόμματος των Συντηρητικών, για τις 7 Ιουνίου του ίδιου έτους, σημειώνοντας στον λόγο της πως «λυπάται βαθιά που δεν κατάφερε να υλοποιήσει το Brexit», μετά από τρεις προσπάθειες, έχοντας κάνει το καλύτερο δυνατόν για να εδραιώσει την επιθυμία του λαού⁷¹. Αυτό συνέβη μερικές μέρες πριν την επίσκεψη στο Ηνωμένο Βασίλειο του προέδρου των ΗΠΑ, Ντόναλντ Τραμπ, στις 3 Ιουνίου, ο οποίος συναντήθηκε τελικά με την Μεί. Ο πιθανότερος διάδοχός της στην πρωθυπουργία του Ηνωμένου Βασιλείου σε αυτό το σημείο, σύμφωνα με τον Βρετανικό τύπο, είναι ο Μπόρις Τζόνσον, ο οποίος εντείνει την δική του προεκλογική εκστρατεία, μετά και από την παραίτησή του ως Υπουργός Εξωτερικών το 2018⁷². Ο αρχηγός της αντιπολίτευσης, Τζέρεμι Κόρμπυν, είπε πως «η Πρωθυπουργός δικαίως παραιτήθηκε»⁷³, και ζητάει να γίνουν εκλογές.

Η παραίτηση της Τερέζας Μεί εντείνει την ανησυχία του κόσμου για άτακτη έξοδο της χώρας από την Ε.Ε., αφού κανένας από τους ενδιαφερόμενους για την θέση (μεταξύ αυτών και ο Μπόρις Τζόνσον) δεν φαίνεται να επιθυμεί το «soft Brexit», σε αντίθεση με όλες τις προσπάθειες που κατέβαλε εκείνη. Τελικά, στις 23 Ιουλίου του 2019 εξελέχθη και επίσημα ως νέος Πρωθυπουργός του Ηνωμένου Βασιλείου ο Μπόρις Τζόνσον, και ανέλαβε καθήκοντα την επόμενη μέρα. Η πολιτική του είχε ως κύριο μέλημα να προωθήσει το Brexit σε κάθε περίπτωση, και να το ενεργοποιήσει στις 31 Οκτωβρίου, με συμφωνία ή χωρίς.

Το χρηματιστήριο έπεσε ξανά σε χαμηλά επίπεδα με το «πραξικόπημα» της Βασίλισσας στις 28 Αυγούστου του 2019, όπως χαρακτηρίστηκε από τον κόσμο, έπειτα από το επίσημο αίτημα του Τζόνσον στην Βασίλισσα Ελισάβετ να διακόψει την κοινοβουλευτική περίοδο αμέσως μετά την επαναλειτουργία του κοινοβουλίου⁷⁴, αποτρέποντας την ψήφο της

⁷¹ 2019, 24 May. Theresa May's Resignation Speech. Brexit Central (Σελίδα στο Διαδίκτυο στα Αγγλικά). <https://brexitcentral.com/theresa-mays-resignation-speech-full-text/>

⁷² 2018, 9 July. *Full texts of Boris Johnson's resignation letter and PM's reply*, BBC. Σελίδα στο Διαδίκτυο (στα Αγγλικά). <https://www.bbc.com/news/uk-politics-44772804>

⁷³ 2019, 24 May. *Jeremy Corbyn says Theresa May was 'right to resign' as Tory minister calls her an 'impediment' to solving Brexit*, Independent. Άρθρο στο Διαδίκτυο (στα Αγγλικά). <https://www.independent.co.uk/news/uk/politics/jeremy-corbyn-theresa-may-resigns-brexit-conservative-leader-prime-minister-a8928536.html>

⁷⁴ *The Prorogation Dispute of 2019: one year on*. Βιβλιοθήκη της Βουλής των Κοινοτήτων (House of Commons Library). <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-9006/CBP-9006.pdf>

κυβέρνησης για νομοθεσία περί της διακοπής της διαδικασίας, κάνοντας έτσι το «hard Brexit» μονόδρομο και πυροδοτώντας σφοδρές αντιδράσεις από την αντιπολίτευση, και τους πολίτες. Μετά από τα συνεχή εμπόδια που εμφανίζονταν, τελικά στις 17 Οκτωβρίου του 2019, ο Μπόρις Τζόνσον και ο Ζαν Κλωντ Γιούνκερ, πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, ανακοίνωσαν στις 17 Οκτωβρίου 2019 πως συνήψαν συμφωνία για το Brexit⁷⁵, και συνεπώς το σενάριο για άτακτη έξοδο της χώρας από την Ένωση ανετράπη επίσημα. Η σύναψη της συμφωνίας επέφερε μία νέα, τρίμηνη παράταση για το Brexit, έως τις 31 Ιανουαρίου του 2020, οπότε και έλαβε επίσημα χώρα, ξεκινώντας την επίσημη μεταβατική περίοδο για την έξοδο του Ηνωμένου Βασιλείου από την Ευρωπαϊκή Ένωση, στις 23:00 τοπική ώρα. Υπήρξε επαναπροσδιορισμός της συμφωνίας με την Ένωση πάνω στο εμπόριο μέσα στο 2020, και υπεγράφη στις 24 Δεκεμβρίου⁷⁶, και η τελική ενεργοποίηση του Brexit έλαβε χώρα την 1^η Ιανουαρίου 2021 μετά το τέλος της μεταβατικής περιόδου στις 31 Δεκεμβρίου του 2020, ενώ είναι πιθανή η επέκταση της τελευταίας μέχρι τις 31 Δεκεμβρίου 2022.

Στην συνέχεια, το ξέσπασμα της πανδημίας του κορωνοϊού (COVID-19) στις αρχές του 2020 προκάλεσε σημαντική ύφεση⁷⁷ στην οικονομία και πτώση-ρεκόρ του Ακαθάριστου Εγχωρίου Προϊόντος 9,7%. Μέχρι τον Οκτώβριο του 2021, το ΑΕΠ είχε επανέλθει στα επίπεδα προ πανδημίας, και η επιχειρηματική δραστηριότητα αυξήθηκε μέχρι τα μέσα του 2021⁷⁸, αλλά ευτυχώς για το Ηνωμένο Βασίλειο, συνήψε εμπορική συμφωνία με τα τρία από τα τέσσερα κράτη της Ευρωπαϊκής Ζώνης Ελευθέρων Συναλλαγών στις 4 Ιουνίου του 2021⁷⁹, που θα μπορούσε κάλλιστα να εξελιχθεί και στην επανένταξη της χώρας στην ΕΖΕΣ, εάν το επιθυμήσει,

⁷⁵ *The October 2019 EU UK Withdrawal Agreement*. Βιβλιοθήκη της Βουλής των Κοινοτήτων (House of Commons Library). <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-8713/CBP-8713.pdf>

⁷⁶ UK-EU Trade and Cooperation Agreement. Βιβλιοθήκη της Βουλής των Κοινοτήτων (House of Commons Library). https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/962125/TCA_SUMMARY_PDF_V1-.pdf

⁷⁷ 2021, 17 December. *Coronavirus: Economic Impact*. Βιβλιοθήκη της Βουλής των Κοινοτήτων (House of Commons Library). <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-8866/CBP-8866.pdf>

⁷⁸ De Lyon, J., Dhingra, S. (2021, May). *The Impacts of Covid-19 and Brexit on the UK Economy : Early Evidence in 2021*. CEP Covid-19 Analysis. Center for Economic Performance, London School of Economics.

⁷⁹ <https://www.efta.int/sites/default/files/documents/legal-texts/free-trade-relations/UK/EEA-EFTA-UK-FTA-Section-summaries-4-June-2021.pdf>

και ίσχυσε επίσημα και η συμφωνία και με τις Ηνωμένες Πολιτείες το 2021 για το εμπόριο⁸⁰, με όρους Παγκοσμίου Οργανισμού Εμπορίου, η οποία επιβεβαιώνει την συνέχιση των εμπορικών σχέσεων του Ηνωμένου Βασιλείου και με την Αμερική, χωρίς επιπλέον προβλήματα και με την δυνατότητα η χώρα να χαράξει μία ανεξάρτητη εμπορική πολιτική μετά από περισσότερα από 40 χρόνια⁸¹.

Η πιο πρόσφατη διεθνής συμφωνία στην οποία συμμετείχε το Ηνωμένο Βασίλειο ήταν το τριμερές περιφερειακό σύμφωνο ασφαλείας «ΑUKUS»⁸², το οποίο συνήφθη μεταξύ Αυστραλίας, Ηνωμένου Βασιλείου και Ηνωμένων Πολιτειών, στις 15 Σεπτεμβρίου του 2021, και αποτελεί σημαντική στρατηγική συμφωνία, χωρίς την παρουσία της Γαλλίας ή της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπου το Ηνωμένο Βασίλειο και οι Ηνωμένες Πολιτείες θα βοηθήσουν την Αυστραλία να αποκτήσει πυρηνικά υποβρύχια⁸³ και θα συνεργαστούν στενότερα σε στρατιωτικό και ασφαλείακό επίπεδο, ειδικότερα σε «θέματα κυβερνοπολέμου, τεχνητής νοημοσύνης, κβαντικών τεχνολογιών και επιπλέον υποβρυχίων δυνατοτήτων»⁸⁴, διασφαλίζοντας την διεθνή πολιτική της και εξωτερική της ασφάλεια σε γνώμονα με την αντιπαλότητα της Αμερικής (και πλέον και της Αυστραλίας) με την Κίνα. Το σύμφωνο κατάφερε να εξοργίσει τις Γαλλικές

⁸⁰ *U.S.-UK Trade Agreement Negotiations*. Office of the United States Trade Representative. Σελίδα στο Διαδίκτυο (στα Αγγλικά).

<https://ustr.gov/countries-regions/europe-middle-east/europe/united-kingdom/us-uk-trade-agreement-negotiations>

⁸¹ 2020, January 10. *The UK's independent trade policy: Global Britain?* Βιβλιοθήκη της Βουλής των Κοινοτήτων (House of Commons Library). <https://commonslibrary.parliament.uk/the-uks-independent-trade-policy-global-britain/>

⁸² 2021, October 11. *The AUKUS agreement*. Βιβλιοθήκη της Βουλής των Κοινοτήτων (House of Commons Library). <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-9335/CBP-9335.pdf>

⁸³ *AUKUS: Trilateral security partnership*. Φυλλάδιο στο Διαδίκτυο (στα Αγγλικά).

<https://www.defence.gov.au/sites/default/files/2021-09/AUKUS-Factsheet.pdf>

⁸⁴ 2021, 16 September. Prime Minister; Minister for Defence; Minister for Foreign Affairs; Minister for Women, *Australia to Pursue Nuclear-Powered Submarines Through new Trilateral Enhanced Security Partnership*. Prime Minister of Australia (Press release). <https://www.pm.gov.au/media/australia-pursue-nuclear-powered-submarines-through-new-trilateral-enhanced-security>

αρχές⁸⁵, καθώς εκτός του ότι παραμέρισε την χώρα εκτός του συμφώνου, υπονοεί και την σταδιακή αποδυνάμωση της Ένωσης (της οποίας η Γαλλία είναι πλέον πρωτοστάτης, μαζί με την Γερμανία) μετά από τα συνεχή οικονομικά πλήγματα της κρίσης του 2008 και της προσφυγικής-μεταναστευτικής κρίσης.

6.6. Προς ένα αβέβαιο Ευρωπαϊκό μέλλον;

Το 2013, ο Τόμας Ράιτ έκανε κάποιες προβλέψεις σχετικά με το μέλλον της Ευρωπαϊκής Ένωσης⁸⁶, και αυτά είναι η περαιτέρω συσπείρωση των κρατών-μελών της Ένωσης προς την Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, ή μια μεγάλη περίοδος στασιμότητας, ή πλήρης κατάρρευση της Ένωσης και του ενιαίου νομίσματος μέσω αποχωρήσεων κρατών-μελών, και ανέφερε χαρακτηριστικά πως «η ευρωζώνη δεν έχει καταρρεύσει γιατί, πολύ απλά, κανένα μέλος της δεν έχει αποχωρήσει από αυτήν». Αν και η Βρετανία δεν χρησιμοποίησε το ευρώ, η έξοδος του Ηνωμένου Βασιλείου από την Ευρωπαϊκή Ένωση οπωσδήποτε κλόνισε την ακεραιότητά της, και δημιούργησε αβεβαιότητα και ανησυχία για το μέλλον, αύξησε τον πληθωρισμό και τις τιμές σε βασικά αγαθά, και δημιούργησε περισσότερη ανεργία σε συνδυασμό με την πανδημία του κορωνοϊού, δυσχεραίνοντας κατά πολύ τις ζωές των νεότερων πολιτών και των οικονομικών μεταναστών, αφήνοντας να αντηχήσει η απόφαση των γηραιότερων πολιτών, που λειτουργούσαν περισσότερο με γνώμονα την ζωή στις αγροτικές περιοχές και το πολιτικό συναίσθημα που επικρατούσε στην χώρα τον προηγούμενο αιώνα, παρά τον τρέχοντα, και αυτό μέσα από ένα ριψοκίνδυνο δημοψήφισμα, που επηρέασε άμεσα ολόκληρη την Ευρώπη και τον υπόλοιπο κόσμο. Επειδή απορροφήθηκε στην εστίασή της στο εμπόριο και στις οικονομικές σχέσεις, όπως και στην ανάγκη της να είναι «πανταχού παρούσα παγκόσμια δύναμη», το Ηνωμένο Βασίλειο πιάστηκε εξ απίνης μέσα στην ασυνεννοησία κυβέρνησης και πολιτών, και στο «χάσμα γενεών» που καλλιεργεί το αντιευρωπαϊκό συναίσθημα και σε μια ξαφνική υγειονομική κρίση που αλλάζει παγκοσμίως ό,τι γνωρίζαμε για τον κόσμο μέχρι σήμερα. Παρ' όλα αυτά, η χώρα θα εξακολουθεί να βάζει μπροστά τους βασικούς πυλώνες

⁸⁵ 2021, 19 September. *Why France's Anger at AUKUS Should Be Taken Seriously*. The National Interest. Άρθρο στο Διαδίκτυο (στα Αγγλικά). <https://nationalinterest.org/feature/why-frances-anger-aukus-should-be-taken-seriously-194084>

⁸⁶ Wright, T. (2013) *Europe's Lost Decade*, *Survival*, 55:6, 7-28, DOI: 10.1080/00396338.2013.862934

οικονομικής και εμπορικής ανάπτυξής της προς το συμφέρον της, όπως έκανε πάντα, για να διατηρεί την υπόστασή της στην γεωπολιτική σκακιέρα, και να επιμένει στην γραμμή της δικής της επιθυμίας, με τον έναν ή με τον άλλον τρόπο. Το πόσο «περίεργος εταίρος» θα συνεχίσει να είναι, ή σε ποια οικονομική και κοινωνικοπολιτική κατάσταση θα βρεθεί το Ηνωμένο Βασίλειο (και φυσικά και ο υπόλοιπος κόσμος) μετά το πέρας της πανδημίας, μένει μόνο να το μάθουμε στο κοντινό μέλλον.

Επίλογος

Έχοντας λοιπόν δει, μέχρι στιγμής, το Ηνωμένο Βασίλειο να έχει περάσει από όλες τις φάσεις της σχέσης του με την Ευρωπαϊκή Ένωση, από την αντίδραση κατά την προέκτασή του, έως την τελική αποχώρησή του, είναι πλέον ξεκάθαρο ότι δεν συμμερίζεται το κοινό πολιτικό όραμα του υπερκράτους της Ένωσης όπως τα άλλα κράτη-μέλη της, σύμφωνα με τις αρχές του διακυβερνητισμού, και προτιμά να επιδιώκει διμερείς εμπορικές συμφωνίες με κυρίως φιλελεύθερο πνεύμα, στις οποίες πάντα θα στοχεύει στο μεγαλύτερο δυνατό οικονομικό και εμπορικό όφελος για το ίδιο, χωρίς την εξάρτηση από άλλους φορείς σε πολιτικό επίπεδο. Μέχρι στιγμής, η υπογραφή της διμερούς σύμβασης εμπορίου με τις Ηνωμένες Πολιτείες, με την λήξη της μεταβατικής περιόδου αποχώρησης, η υπογραφή της σύμβασης εμπορίου με τις χώρες-μέλη της ΕΖΕΣ, και η πιο πρόσφατη συμφωνία «ΑΥΚΥΣ» μεταξύ Αυστραλίας, Ηνωμένου Βασιλείου και Ηνωμένων Πολιτειών, δείχνουν ότι παρά τα συνεχή καταστροφικά σενάρια μετά την έξοδο της, η χώρα μάλλον δεν δείχνει να πτοείται καθόλου, και μάλιστα συνεχίζει ακάθεκτη την πορεία της για να βρει νέους εταίρους για να εδραιώσει εμπορικές συνεργασίες με δικούς της όρους, και να επιμείνει στον χαρακτήρα της ως ισχυρή χώρα, οικονομικά, εμπορικά, πολιτικά και ακόμα και στρατιωτικά, στο τέλος της ημέρας. Δεν νομίζω σε αυτό το σημείο να είναι έκπληξη αν δούμε κάποια σύσφιξη σχέσεων και με συγκεκριμένες, αν όχι όλες τις χώρες της Κοινοπολιτείας, εάν οι συνθήκες το κρίνουν θεμιτό. Μένει μόνο να το δούμε στην πορεία, όπως επίσης και αν το σενάριο του «ατομικά ισχυρού» ανατραπεί από κάποιον αστάθμητο παράγοντα στο προσεχές, ή στο μακρινό μέλλον. Μέχρι να τελειώσει η περίοδος της πανδημίας του κορωνοϊού, πολλά μπορούν να αλλάξουν ακόμα, και θα τα δούμε μέσα στις ερχόμενες δύο δεκαετίες.

Βιβλιογραφία / Ιστογραφία

- Aldous, R. (2012). *Reagan and Thatcher: The Difficult Relationship*. New York, NY: W.W. Norton & Company.
- Berlinski, C. (2008). *There Is No Alternative: Why Margaret Thatcher Matters*. New York, NY: Basic Books.
- Blair, T. (2010). *Tony Blair: A Journey*. London: Hutchinson.
- Bond, et al. (2016, April). *Europe After Brexit: Unleashed Or Undone?* Center for European Reform.
- Brown, T. (1999). *Stakeholder Housing: A Third Way*. London: Pluto Press.
- Cabral, N. et al. (2017). *After Brexit: Consequences for the European Union*. London: Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-66670-9>
- Cameron, D. (2019). *For The Record*. London: HarperCollins.
- Campos, N. F., Coricelli, F. et al. (2017). *The Economics of UK-EU Relations : From the Treaty of Rome to the Vote for Brexit*. Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-55495-2>
- Cannadine, D. (2017). *Margaret Thatcher. A Life and Legacy*. Oxford: OUP.
- Corbet, H., Robertson, D. (1970). *Europe's Free Trade Area Experiment. EFTA and Economic Integration*. Oxford: Pergamon Press.
- Crines, A. S., Heppell, T., Dorey, P. (2016). *The Political Rhetoric and Oratory of Margaret Thatcher*. London: Palgrave Macmillan.
- Curzon, V. et al. (1974). *The Essentials of Economic Integration. Lessons of EFTA Experience*. London: Palgrave Macmillan.
- Dupont, C., Trauner, F. et al. (2016). *What If ? The Implications of a Brexit – Scenario on Different EU Policies*. Institute for European Studies, Vrije Universiteit Brussel.
- Glencross, A. (2016). *Why the UK Voted for Brexit: David Cameron's Great Miscalculation*. London: Palgrave Macmillan.
- Freedman, L. (2016). *Brexit and the Law of Unintended Consequences, Survival*, 58:3, 7-12. <http://dx.doi.org/10.1080/00396338.2016.1186972>
- Hinman, B. (2007). *Modern World Leaders: Tony Blair*. New York, NY: Chelsea House.
- Holmes, M. (1989). *Thatcherism; Scope and Limits, 1983-87*. London: Palgrave Macmillan.

- Inkster, N. (2016). *Brexit, Intelligence and Terrorism, Survival*, 58:3, 23-30.
<http://dx.doi.org/10.1080/00396338.2016.1186974>
- Johnston-White, I. E. (2017). *The British Commonwealth and Victory in the Second World War*. London: Palgrave Macmillan.
- Kelly, M. et al. (2018). *Languages after Brexit: How the UK Speaks to the World*. London: Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-65169-9>
- Kingdom, J. (1999). *Government and Politics in Britain: An introduction*. Cambridge: Polity Press.
- Kwarteng, K. (2015). *Thatcher's Trial: 180 Days that Created a Conservative Icon*. New York, NY: PublicAffairs.
- Liddle, R. (2016). *The Risk of Brexit: The Politics Of A Referendum*. London: Rowman & Littlefield.
- MacShane, D. (2015). *Brexit: How Britain Will Leave Europe*. London: I.B.Tauris & Co.
- Mansergh, N. (1982). *The Commonwealth Experience. Volume One: The Durham Report to the Anglo-Irish Treaty*. London: Palgrave Macmillan.
- Mansergh, N. (1982). *The Commonwealth Experience. Volume Two: From British to Multiracial Commonwealth*. London: Palgrave Macmillan.
- McKenzie, G., Venables, A. J. et al. (1991). *The Economics of the Single European Act*. London: Palgrave Macmillan.
- Middleton, R. (1975). *Negotiating on Non-tariff Distortions of Trade. The EFTA Precedents*. London: Palgrave Macmillan.
- Von Mises, L. (1935). *Economic Calculation In The Socialist Commonwealth*. Clifton, NJ: Augustus M. Kelley. pp. 87-130, μεταφρασμένο από τα Γερμανικά.
- Oliver, T. (2016). *A European Union Without The United Kingdom: The Geopolitics of a British Exit from the EU*. London School of Economics.
- Porter, A. N., Stockwell, A. J. (1987). *British Imperial Policy and Decolonization, 1938-64; Volume 1, 1938-51*. London: Palgrave Macmillan.
- Porter, A. N., Stockwell, A. J. (1987). *British Imperial Policy and Decolonization, 1938-64; Volume 1, 1951-64*. London: Palgrave Macmillan.
- O'Reilly, D. (2007). *The New Progressive Dilemma: Australia and Tony Blair's Legacy*. London: Palgrave Macmillan.
- Scott, J. (2004). *Commonwealth Principles*. London: Palgrave Macmillan. pp. 63-74.
- Shipman, T. (2016). *All Out War: The Full Story Of How Brexit Sank Britain's Political Class*. London: HarperCollins Publishers.

- Srinivasan, K. (2005). *The Rise, Decline and Future of the British Commonwealth*. London: Palgrave Macmillan.
- Swann, D. et al. (1992). *The Single European Market And Beyond: A Study of the Wider Implications of the Single European Act*. London: Routledge.
- Palley, T. (2004, April). *From Keynesianism to neoliberalism: Shifting Paradigms in Economics*.
- Reitan, E.A. (2003). *The Thatcher Revolution. Margaret Thatcher, John Major, Tony Blair, and the Transformation of Modern Britain, 1979-2001*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield.
- Tekin, F. (2016). *Brexit or No Brexit? Political and Institutional Implications of an EU without the UK*. Italy: Istituto Affari Internazionali.
- Thatcher, M. (1993). *The Downing Street Years*. London: HarperCollins Publishers.
- Wapshott, N. (2007). *Ronald Reagan and Margaret Thatcher: A Political Marriage*. London: Sentinel.
- Webster, P. (2016). *Inside Story: Politics, Intrigue and Treachery from Thatcher to Brexit*. London: William Collins.
- Whitman, R. G. (2016). *Brexit or Bremain: what future for the UK's European Diplomatic Strategy?* International Affairs 92:3, 509-529.

Ευρωπαϊκή Ζώνη Ελευθέρων Συναλλαγών (European Free Trade Association)

<https://www.efta.int>

Κοινοπολιτεία των Εθνών (Commonwealth of Nations)

<https://www.thecommonwealth.org>

Ίδρυμα Μάργκαρετ Θάτσερ (Margaret Thatcher Foundation)

<https://www.margaretthatcher.org>

Αρχείο Βιογραφίας και Ομιλιών Τζων Μέιτζορ (John Major Archive)

<https://johnmajorarchive.org.uk>

Ευρωπαϊκή Επιτροπή

<https://ec.europa.eu>

Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης

<https://eur-lex.europa.eu>

Εθνικά Αρχεία του Ηνωμένου Βασιλείου (The National Archives of the UK - TNA)

<https://www.nationalarchives.gov.uk>

Βιβλιοθήκη της Βουλής των Κοινοτήτων (House of Commons Library)

<https://commonslibrary.parliament.uk>